

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Veronika Stehlíková

„Navzdory básník zpíval...“

Příspěvek ke studiu přístupu Státní bezpečnosti k folkové scéně na příkladu Karla Kryla

„Despite All the Poet Kept Singing...“

A Contribution to a Study Dealing with the State Security Police Forces' Approach to Our Folk Scene, as Seen on the Example of Karel Kryl

Praha 2014

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Děkuji vedoucímu své práce, prof. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D., za konzultace a Radku Schovánkovi a PhDr. Petru Blažkovi, Ph.D. z Ústavu pro studium totalitních režimů za cenné rady.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1. srpna 2014

.....
Veronika Stehlíková

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se soustředí na problematiku přístupu Státní bezpečnosti k české folkové scéně. V její první části je biograficky zpracována osobnost Karla Kryla, důraz je kladen i na jeho tvorbu. Druhá část pojednává o české folkové scéně v Československu 60.-80. let, včetně přístupu Státní bezpečnosti k ní. Konkrétně jsou na základě materiálů dochovaných v Archivu bezpečnostních složek kromě Karla Kryla zpracováni i Jiří Pallas, Jaroslav Hutka, Vlastimil Třešňák a Vladimír Merta. Práce ukazuje, že přístup Státní bezpečnosti nebyl jednotný, ač nacházíme některé společné prvky. V případě Karla Kryla, žijícího v exilu, se postup omezoval na zákroky proti jeho tvorbě. U domácích písničkářů se Státní bezpečnost snažila omezovat či zcela ukončit jejich veřejné působení, nejčastěji monitorováním a rušením jejich koncertů. Hlavním zjištěním práce je, že v tomto úsilí nebyla příliš úspěšná, protože většinu energie věnovala pronásledování chartistů. Silně však zasahovala v případě, že byl některý písničkář zároveň signatářem Charty 77. Přínos práce spočívá ve zpracování archivních materiálů, které se doposud v odborné literatuře prakticky neobjevily.

Klíčová slova:

komunistické Československo, Karel Kryl, Státní bezpečnost, folk, underground

Abstract:

This bachelor thesis focuses on the State security police forces' approach to Czech folk scene. The first part consists of Karel Kryl's biography, great emphasis is placed also on his literary work. The second part discusses the folk scene in Czechoslovakia from 60s to 80s, including the State security police forces' approach. Specifically not only Karel Kryl but also Jiří Pallas, Jaroslav Hutka, Vlastimil Třešňák and Vladimír Merta are presented based on the materials kept in the Security Services Archive. The thesis shows that the State security police forces' approach was not unified, even though some common things can be found. In case of Karel Kryl living in exile the technique was reduced to intervention against his work. In case of the folk singers living at home State security police tried to reduce or completely terminate their public actions, most often doing so by controlling and cancelling their concerts. The main conclusion of the thesis is that they were not very successful at this effort, because most of their energy was devoted to persecuting the signatories of Charter 77. Strong actions were taken against the folk singers, who signed it as well. The contribution of this thesis is based on working with archival materials that practically have not yet been used in the specialized literature.

Key words:

communist Czechoslovakia, Karel Kryl, State Security Police Forces, folk, underground

OBSAH

Úvod	8
První kapitola: Karel Kryl v Československu	10
1. 1. Životopis	10
1. 1. 1. Dětství v Kroměříži a Novém Jičíně.....	10
1. 1. 2. Středoškolská studia.....	11
1. 1. 3. První zaměstnání a základní vojenská služba	12
1. 1. 4. Cesta je prach a štěrk.....	13
1. 1. 5. Pražské jaro a okupace	14
1. 1. 6. To hraní s kostrami má jméno Rakovina.....	15
1. 2. Inspirační zdroje	16
1. 2. 1. Kryl & Scotti.....	16
1. 2. 2. Divadla malých forem	18
1. 2. 3. Proklatci	19
1. 2. 4. Víra.....	20
1. 3. Počátky tvůrčího působení.....	21
Druhá kapitola: Karel Kryl v exilu.....	25
2. 1. Životopis	25
2. 1. 1. Zvykání si na exil.....	25
2. 1. 2. Eva a Marlen	27
2. 1. 3. Dopředu jít s tou karavanou mraků.....	28
2. 1. 4. Demokracie rozkvétá, byť s kosmetickou vadou	31
2. 2. Tvorba	35
2. 2. 1. Písně	35
2. 2. 2. Poezie.....	37
2. 2. 3. Próza.....	38
2. 2. 4. Obraz exilu	39
2. 3. Rádio Svobodná Evropa	40
2. 3. 1. Vznik.....	40
2. 3. 2. Provoz.....	41
2. 3. 3. Státní bezpečnost versus Svobodná Evropa.....	43
Třetí kapitola: Státní bezpečnost versus folk.....	47
3. 1. Novinka zvaná folk	47
3. 1. 1. Spor o „folk“	47
3. 1. 2. Kořeny českého folku	48
3. 1. 3. Folk a náboženství	50
3. 2. Tři generace českého folku	51
3. 2. 1. První generace	51
3. 2. 2. Druhá generace.....	54
3. 2. 3. Třetí generace.....	55
3. 3. Konkrétní příklady postupu StB.....	57
3. 3. 1. Jiří Pallas – „Palka“ a „Deska“	57
3. 3. 2. Jaroslav Hutka – „Zpěvák“	59
3. 3. 3. Vlastimil Třešňák – „Rychta“	62

3. 3. 4. Vladimír Merta – „Šafrán“	65
Čtvrtá kapitola: Státní bezpečnost versus Karel Kryl	68
4. 1. Osoba Karel Kryl	68
4. 1. 1. Vyšetřovací spis.....	68
4. 1. 2. Zmínky v jiných svazcích	69
4. 2. Tvorba Karla Kryla	71
4. 3. Kauza Jaromír Nohavica.....	74
Závěr	78
Zdroje	81
Seznam příloh	84

SEZNAM ZKRATEK

ABS = Archiv bezpečnostních složek

Br = Brno

CIA = Central Intelligence Agency

CIC = Counter Intelligence Corpse

ČB = České Budějovice

EP = extended play

FTC = Folk Tramp Country

HK = Hradec Králové

KSČ = Komunistická strana Československa

LP = long play

MV = Ministerstvo vnitra

RSE = Rádio Svobodná Evropa

StB = Státní bezpečnost

ÚL = Ústní nad Labem

VONS = Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

ÚVOD

Tato bakalářská práce je věnována Karlu Krylovi, zřejmě nejpulárnějšímu československému písničkáři. Jejím cílem je na příkladu jednoho konkrétního člověka ukázat přístup Státní bezpečnosti k specifické skupině intelektuální opozice, jakou byla československá folková scéna.

První část této práce je biografická. Popisuje život Karla Kryla, ale je v ní věnován prostor i jeho tvorbě a inspiračním zdrojům, ze kterých čerpal. Odtud rovněž pochází název celé práce, který odkazuje na dílo Jarmily Loukotkové *Navzdory básník zpívá* pojednávající o Françoisi Villonovi, jednom z autorů, jehož dílo Kryla silně ovlivnilo. Rovněž obsahuje informace o Rádiu Svobodná Evropa, se kterým Kryl spolupracoval po celou dobu svého exilu.

Druhá část práce je širěji pojatá. Nejprve se zabývá fenoménem folku v Československu 60.-80. let, představuje jeho hlavní představitele, rozdělené do tzv. tří folkových generací, a Kryla tak zařazuje do širších souvislostí. Obecně je charakterizován přístup Státní bezpečnosti v jednotlivých obdobích, konkrétně je potom ukázán na čtyřech osobách, jejichž svazky se celé dochovaly v archivech. Na jejich příkladu je tak možné zobrazit, jak mohla Státní bezpečnost informace o písničkářích získávat, jak s nimi nakládala, jakým způsobem se je snažila omezovat (a nakolik úspěšně), případně jak se snažila dosáhnout ukončení jejich činnosti. Za písničkáře je představen Jaroslav Hutka a Vlastimil Třešňák, oba zařazení do akce Asanace, a Vladimír Merta. Protože všechny sdružoval ve volném uskupení Šafrán Jiří Pallas, který později ve švédském exilu vydával jim i Karlu Krylovi desky, jsou zpracovány i jeho spisy. Na základě dochovaných archivních materiálů je stejnou cestou představen i případ Karla Kryla, včetně informací týkajících se spolupráce Státní bezpečnosti s Jaromírem Nohavicou.

K zpracovávání problematice neexistuje velké množství literatury, konkrétně přístup Státní bezpečnosti k folkové scéně není hlavním tématem žádné doposud vydané monografie. Cenné informace ale obsahuje kniha *Děkuji za bolest...* Zdeňka R. Nešpora, popularizační formou toto téma zpracovává v knize *Folkaři* Vladimír Vlasák. Hlavním zdrojem informací o Karlu Krylovi je jeho životopis z pera Vojtěcha Klimta, *Akorát že mi zabili tátu...* Velkou výpovědní hodnotu má rovněž knižní rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem vydaný pod názvem *Půlkacíř*, stejně jako záznam Krylových pořadů z Rádía Svobodná Evropa *Krylogie* a souborně vydané *Rozhovory*. Protože u Kryla už není možné postupovat metodou

orální historie, jsou alespoň citovány úryvky z těchto publikací. Dílčí informace je možné nalézt v mnoha studiích a novinových článcích, jejich hlavní téma je ale většinou jiné.

Základním problémem této práce je množství skartovaných dokumentů v archivech Státní bezpečnosti. Konkrétně materiálů týkajících se Karla Kryla se dochovalo minimum, při tomto zkoumání je nutné vycházet prakticky jen ze zlomků, které se dochovaly spíše náhodou v jiných svazcích. Jeho případ je proto nutné studovat v souvislosti s dalšími podobnými. Obdobná je situace u Jaromíra Nohavici, z jehož spisu se zachovalo pouhých šest stran. Tyto dílčí poznatky tak neposkytují jistotu k dalším závěrům, mohou však přispívat k pochopení celé problematiky přístupu Státní bezpečnosti k folkové scéně.

V práci je věnována velká pozornost Krylově tvorbě, která vypovídá o autorově životě i zkoumané době. Její znalost je důležitá i pro pochopení kritického postoje, kvůli kterému Státní bezpečnost vůči písničkářům zasahovala. Veškeré zmiňované texty, v několika případech i jiných autorů, jsou proto k práci připojeny ve formě příloh. Konkrétní znění Krylových textů je čerpáno ze souborných vydání Torstu *Básně* a *Texty písni*, která jsou považována za nejspolehlivější. Díky tomu jsou omezeny odchylky způsobené přepisy pořizovanými z různých záznamů, u některých písni je totiž možné narazit na drobné textové úpravy.

Předkládaná práce by měla být vnímána jako úvod k této problematice. Skutečně obecně platné závěry o přístupu Státní bezpečnosti k folkové scéně bude možné vyslovit až po prostudování všech dochovaných spisů písničkářů. Také by bylo velice zajímavé použít i jiných přístupů, například z hlediska sociologie prozkoumat posluchačskou základnu folku, z hlediska psychologie se zabývat důsledky nedobrovolného vytržení z vlasti, ke kterému u písničkářů několikrát došlo. Kombinace historického a literárního přístupu, použitá v této práci, je jen náznakem, kudy by se další studium mohlo ubírat. Tak rozsáhlým bádáním, jaké je navrhováno, by ovšem byl dalece překročen formát bakalářské práce, proto byl zpracován jen určitý, pokud možno reprezentativní, vzorek.

PRVNÍ KAPITOLA: KAREL KRYL V ČESKOSLOVENSKU

1. 1. ŽIVOTOPIS

1. 1. 1. DĚTSTVÍ V KROMĚŘÍŽI A NOVÉM JIČÍNĚ

Karel Kryl se narodil 12. dubna 1944 v Kroměříži rodičům Karlu Krylovi a Marii Krylové, rozené Šebestové. Nebyl jejich jediným dítětem, již o rok dříve rodina přivítala dceru Marii, a o tři roky později ještě syna Jana.¹

Karel Kryl st. vlastnil v Kroměříži tiskárnu, proslulou bibliofilskými vydáními českých klasiků,² která ve své činnosti neustala ani ve válečné době, ač nebyla tak aktivní jako před válkou, a několikrát ji dokonce navštívilo gestapo. Šťastnější doby měly přijít po válce, ale netrvaly dlouho. Ještě za krátkého trvání třetí republiky se tiskárna dostala do křížku s kroměřížským rodákem Alexejem Čepičkou kvůli vydání knihy Svědectví, která zobrazovala Čepičkův glorifikovaný pobyt v koncentračním táboře v ne právě lichotivém světle. Na Čepičkův popud proběhl i soudní proces, který Karel Kryl st. ještě vyhrál.³

Nedlouho po převratu byla však rodinná tiskárna a tím i rodinná živnost zlikvidována, a to doslova – veškeré zařízení bylo rozbito, vytištěné knihy odvezeny. Sám Kryl na tuto situaci často vzpomínal: „Stály jsme všechny tři děti, táta nás držel za ruku z jedné strany, maminka z druhé strany a dívali jsme se, jak krumpáči a kladivy rozbíjejí naši tiskárnu. Také si pamatuju, že velitel gardy měl bílé rukavičky a rodiče plakali. Brečel jsem s nimi a táta mi řekl: Nebreč, chlapi nebrečí.“⁴

Poté bylo Krylovým jasně dáváno najevo, že nejsou ve městě vítáni, přátelé se k nim už neznali, a navíc se hmotná situace rodiny stala kritickou. Byli nuceni se několikrát stěhovat, několik let žili ve vlhkém sklepním bytě, který se nedal vytopit, a stěny bývaly pokryté námrazou.⁵ Jediný příjem představoval otcův plat za práci na různých stavbách, mimo jiné na Nové huti Klementa Gottwalda, a výpomoc od babičky z matčiny strany.⁶ I s tou však měli sotva na jídlo.

¹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla. 2. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 13-16.

² Viz podkapitola Inspirační zdroje, oddíl Kryl & Scotti.

³ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 15.

⁴ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem. 2., doplněné vyd. Praha: Academia, 1994, s. 8.

⁵ Tamtéž, s. 9.

⁶ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 20-22.

V roce 1957 nakonec padlo rozhodnutí vrátit se do Nového Jičína, kde bývala rodinná tiskárna před válkou. Zde se Krylovým už vedlo o něco lépe, především unikli vlivu Čepičky, který jim prohranou soudní při nikdy nezapomněl. Všechny děti zde vstoupily do folklórního souboru Javorníček, prostřední Karel s radostí objevoval okolí s turistickým oddílem.⁷

1. 1. 2. STŘEDOŠKOLSKÁ STUDIA

Díky vymanění se kroměřížskému prostředí se dětem naskytla možnost studovat, se kterou se dříve nepočítalo. Nejstarší Marie tak v roce 1957 nastoupila na Střední keramickou školu v Bechyni, kam ji o rok později následoval i bratr Karel.⁸

Mladičský Kryl se tak ocitl na chlapeckém internátu a učil se respektovat přísnou hierarchii panující mezi staršími studenty a nováčky, navazoval nová přátelství, prožíval první lásky. Aby měl na co „balit holky“, učil se brnkat na kytaru a psal básničky.⁹ Z dob studií na keramičce pochází i Krylova nejstarší dochovaná píseň, *Potkal jsem svou tchýni*.^{10 11}

Na škole tehdy vyučovali velice kvalitní pedagogové, většinou odborníci, kteří sem byli přidělení „za trest“, z politických důvodů. I mezi studenty se ale nacházely zajímavé osobnosti. Několik let před Krylem ji vystudoval budoucí herec a režisér Jan Kačer, mezi jeho přímé spolužáky a známé pak patřili Miki Ryvola¹² nebo Viktor Sodoma.¹³

Maturitu Kryl skládal v létě 1962. Jeho závěrečnou prací byl návrh kašny do tzv. zahrady vzdechů, prostoru oddělujícího bechyňský chlapecký a dívčí internát, kterou měla představovat černá labuť, již by z hrdla stříkala voda.¹⁴ Měl podanou i přihlášku na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou do Prahy, ale nebyl přijat. Místo toho dostal umístěnku do severočeských Teplíc.¹⁵

⁷ Tamtéž, s. 34-35.

⁸ Tamtéž, s. 35.

⁹ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 20.

¹⁰ Viz příloha č. 42.

¹¹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 40.

¹² Trampský písničkář, vystupoval se skupinou Nezmaři.

¹³ Zpěvák skupin Flamengo a The Matadors, účinkoval v divadle Semafor.

¹⁴ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 21.

¹⁵ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 43.

1. 1. 3. PRVNÍ ZAMĚSTNÁNÍ A ZÁKLADNÍ VOJENSKÁ SLUŽBA

Na podzim 1962 Kryl nastoupil do továrny na sanitní keramiku Spojker Teplice. Jeho úkolem byl vypalovat hotové výrobky; čas, kdy byly v peci, měl pro sebe. Mohl si modelovat a vypalovat vlastní výtvořky pro radost nebo si číst.¹⁶

Zbývalo ale i dost času na večírky a seznamování se s městem. Ze střešního přístavku, kde bydlel, měl výhled na nádraží a teplické tovární komíny; atmosféra periferní čtvrti věčně přikryté oblakem smogu mu učarovala, jak je patrné například písni *Slečna Periferie*¹⁷, která v této době vznikla. Z polorozpadlých kostelů v okolí sbíral krucifixy a barokní sošky, které si vystavoval doma i v továrně, proslulého anděla z dnes již zlidovělé písni si přinesl z barokního kostela sv. Martina ve Velkém Chvojně, vzdáleném od Teplic asi dvacet kilometrů.¹⁸ Zároveň se poznával s kolektivem podobně bohémsky naladěných lidí a začal intenzivněji tvořit, právě v Teplicích vznikly například texty skryté pod různými dívčími jmény.

Do poměrně idylického života v Teplicích však zasáhl odchod na vojnu. V roce 1963 byl vojín Karel Kryl zařazen k útvaru protivzdušné obrany v Dobřanech, který měl kasárna v bývalém klášteře v Chotěšově.¹⁹ Nejen devastace starých prostor, které přihlížet muselo být pro věřícího člověka velice bolestivé, ale především všudypřítomná nesmyslná buzerace, o to nesmyslnější, že prim v ní hrál politicky uvědomělý názor, byly pro teplického bohéma naprosto ubíjející.

Přesto i v tomto bezútěšném světě nacházel záblesky svobody. Spravoval knihovničku útvaru, který při té příležitosti zásobil *Hlavou 22* Josepha Hellera, již rozhodně nelze v dané situaci považovat za výchovnou literaturu, a především sepsal a zorganizoval představení *Nálet na blbý* pro Armádní soutěž tvořivosti.²⁰

Kompilace básniček a písni postoupila až do třetího kola soutěže, kde konečně soudruzi pochopili, že to není kus protiválečný, ale přímočaře protivojenský, a jeho další

¹⁶ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 31.

¹⁷ Viz příloha č. 51.

¹⁸ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 58.

¹⁹ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 38.

²⁰ Tamtéž, s. 40-41.

postup byl zastaven. Mimo jiné v něm zazněla i známá píseň *Tráva*²¹, která Krylovy pocity ze setkání s vojenským prostředím dokonale shrnuje.²²

1. 1. 4. CESTA JE PRACH A ŠTĚRK...

Základní vojenskou službu Kryl skončil v říjnu 1965, vrátil se do Teplic, a snad v reakci na intelektuální prázdnotu kasáren se začal intenzivněji věnovat uměleckému životu, například účinkoval na různých malých scénách – v Divadélku na zámku, Divadýlku pro známý nebo v Divadle poezie.²³

Divadélka však byla spíše seskupeními nadšených amatérů než skutečnými soubory, chyběly jim peníze a jejich aktivita tak pomalu skomírala. Kryl proto v prosinci 1966 v teplické keramičce podal výpověď a odjel zpět do rodného kraje.²⁴ Jeho dalším bydlištěm se na několik měsíců stala Olomouc.

Jeho útočištěm po tu dobu bylo zde působící Divadlo experimentu, DEX klub, jehož zakladatelem a v té době i uměleckým vedoucím byl Pavel Dostál.²⁵ Pravým důvodem Krylova příjezdu byla domluvená spolupráce se skupinou The Bluesmen, z níž ale nakonec sešlo, protože se skupina rozhodla zpívat anglicky a Kryl by pro ně psal texty pouze v češtině.²⁶ Brzy proto pokračoval dále.

Podarilo se mu sice navázat spolupráci s ostravským rozhlasem, ale najít ve městě bydlení už ne. „Ztracený syn“ se tak po letech vrátil k rodičům do Nového Jičína.²⁷ V té době se rozhodl, že se nadále bude živit už jenom písničkami. Čile skládal, o svém „putovním období“ vydal svědectví v jedné ze svých nejznámějších písní *Morituri te salutant*²⁸, vznikaly ale i další známé texty, jako je *Důchodce*²⁹, *Píseň neznámého vojína*³⁰ nebo *Král a klaun*³¹. Navenek to ale působilo, že se kromě založení Klubu mladých doma jenom poflakuje, s čímž se těžko smířoval jeho otec – jak sám Kryl říkal, „...byl zvyklý, že pořádný muž má aktovku

²¹ Viz příloha č. 56.

²² KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 55.

²³ Viz podkapitola Počátky tvůrčího působení, oddíl Teplice.

²⁴ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 71.

²⁵ V letech 1998-2005 ministr kultury České republiky.

²⁶ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 46.

²⁷ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 73.

²⁸ Viz příloha č. 28.

²⁹ Viz příloha č. 15.

³⁰ Viz příloha č. 37.

³¹ Viz příloha č. 24.

a každé ráno chodí do práce. To se na malém městě slušelo. Člověk, který to nedělal, byl od začátku podezřelý, méněcenný a divný. Pro lidi jsem byl lempl³². Přesto v té době už čile koncertoval. Za polívku a za párek.³³

1. 1. 5. PRAŽSKÉ JARO A OKUPACE

Na počátku roku 1968 se Kryl přestěhoval do centra Prahy, kde zprvu bydlel u svého známého Jiřího Šetiny.³⁴ Ten ve Voršilské založil První pražský salón, prostor vyzývající k debatám, díky polevující cenzuře nečekaně otevřeným. Scházely se tu zajímavé osobnosti, za všechny jmenujme Oldřicha Kulhánka³⁵, Olbrama Zoubka³⁶ nebo Jiřího Koláře³⁷. Díky přátelství s ním se těchto inspirativních setkání směl účastnit i Kryl.³⁸

Na živobytí si vydělával jako asistent scény v televizním pořadu Rodinná pošta, což sice nebylo nijak tvůrčí zaměstnání, ale bylo přece jen zdrojem stálého příjmu. Spolupracoval sice nadále i s ostravskou redakcí Mikrofóra, ale práce už pro něj mnoho nebylo.³⁹

Uvolněná atmosféra Pražského jara však netrvala dlouho. Dne 19. srpna si Kryl vzal v televizi dovolenou a odjel za rodiči do Nového Jičína, odtud pak do nedaleké chatové oblasti. Druhého dne večer se s kamarádkou, s níž měl „velké plány“, procházel po lese, dokud je nevyrušil hluk letadel. O pár chvil později se z rakouských zpráv chycených na přenosném radiu dozvěděli, že Československá socialistická republika byla okupována.⁴⁰

V prvních dnech okupace vznikly písně *Bratři (Tak vás tu máme)*⁴¹ a *Bratříčku, zavírej vrátka*⁴², okamžitě byla pořízena i jejich nahrávka. V září se Kryl vrátil z dovolené do Prahy, ale zpátky do televize už nenastoupil.⁴³

Byly pořizovány další nahrávky jeho písní, v Supraphonu chystali k vydání desku *Moderní trubadúři*, jež měla obsahovat písně více písničkářů, mimo jiné i Vladimíra Mertu a

³² ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 47.

³³ Tamtéž, s. 49.

³⁴ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 80-81.

³⁵ Malíř, grafik a ilustrátor, jeho nejznámějším dílem je současná podoba českých bankovek.

³⁶ Sochař, mimo jiné autor Pomníku obětem komunismu na Petříně a posmrtné masky Jana Palacha, která je součástí pamětní desky umístěné na budově Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

³⁷ Básník řazený do tzv. Skupiny 42 a výtvarník proslulý hlavně svými kolážemi.

³⁸ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 84.

³⁹ Tamtéž, s. 81.

⁴⁰ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 56.

⁴¹ Viz příloha č. 9.

⁴² Viz příloha č. 10.

⁴³ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 94.

Jaroslava Hutky (nakonec ale nevyšla), a Kryl se šťastnou náhodou dostal do Semaforu.⁴⁴ Zlomovým okamžikem bylo ale vítězství písně *Bratříčku, zavírej vrátka*⁴⁵ v rozhlasové hitparádě Houpačka. Tím byla na Kryla plně upřena pozornost mnohých, což v lednu 1969 vedlo k podpisu smlouvy s Pantonem o vydání stejnojmenné desky.⁴⁶

1. 1. 6. TO HRANÍ S KOSTRAMI MÁ JMÉNO RAKOVINA...

Kryl prakticky denně koncertoval, účinkoval v Semaforu a dokonce se umístil na devatenáctém místě v anketě Zlatý slavík.⁴⁷ V březnu vyšla LP *Bratříčku, zavírej vrátka*, na přebalu s fotografií Josefa Koudelky, pořízenou v Praze během srpnových dní. Zájem byl obrovský, náklad zřejmě dosáhl až padesáti tisíc kusů.⁴⁸

Doba ale postupně přituhovala, deska v Pantonu vyšla vyloženě na poslední chvíli. Když jeho stávajícího ředitele Jana Hanuše nahradil ředitel nový, nařídil zbytek jejího nákladu na dvoře vydavatelství rozřezat cirkulárkou.⁴⁹ Paralela s osudem rodinné tiskárny je až děsivá.

V dubnu 1969 se Krylovi splnilo přání, když byl na základě rok staré přihlášky přijat ke studiu dramaturgie na pražské FAMU, talent prý dostatečně projevil na desce. Už o měsíc později ale začaly pomalu ubývat koncerty – ne kvůli nezájmu publika, prostě ze strachu pořadatelů.⁵⁰ Vznikla titulní píseň další desky, *Rakovina*⁵¹, která dojem z postupně se šířící choroby země přesně popisuje.

Obávaným počinem byla i červnová Bratislavská lyra, v té době prestižní písňový festival. Z obav, co vše by mohlo zaznít, nebyl program poprvé za dobu své existence vysílán ani v televizi, ani v rozhlase. Kryl zde vystoupil s jedinou písní, která mu byla povolena, *Bílou Horou*^{52, 53}. Ač název zní nezávadně historicky, text je nepříjemně aktuální.

Po účasti na Lyře se Kryl poprvé podíval na Západ. Díky pozvání Norského studentského svazu – jeden z jeho členů, krajanů, Kryla viděl v Československu a rozhodl se

⁴⁴ Viz podkapitola Počátky tvůrčího působení.

⁴⁵ Viz příloha č. 10.

⁴⁶ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 100.

⁴⁷ Tamtéž, s. 103.

⁴⁸ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 59.

⁴⁹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 108.

⁵⁰ Tamtéž, s. 109-117.

⁵¹ Viz příloha č. 46.

⁵² Viz příloha č. 6.

⁵³ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 119.

ho představit i norskému publiku – podnikl třítydenní turné po Skandinávii spojené s četbou norských překladů jeho textů.⁵⁴ Odsud se ještě vrátil domů.

Blížilo se však první výročí okupace a s ním i strach, jak se zachová lid. Karel Kryl v této situaci nebyl žádoucí, a proto byla rušena další jeho naplánovaná vystoupení. Toho roku došlo k rozsáhlým nepokojům, které se budou opakovat až za dvacet let. Bylo i několik padlých, nyní už ale nikoli rukou okupantů, nýbrž vlastních lidí. Skandované „Gestapo!“ Kryl přetvořil na výstižné *Gustapo*⁵⁵. Nyní už nikdo nemohl pochybovat o tom, že závan svobody z loňského jara je definitivně pryč. A snad i proto přišlo velké životní rozhodnutí – 9. září 1969 nasedl Kryl do vlaku, aby odjel na písničkářský festival do západoněmeckého Waldecku.⁵⁶ Předpokládaných pár dní za hranicemi se protáhlo na dvacet let.

1. 2. INSPIRAČNÍ ZDROJE

1. 2. 1. KRYL & SCOTTI

Počátky českého novojičínského knihtiskařství se datují od samého začátku 20. století. V roce 1900 zde Rudolf Válka odkoupil od německého tiskaře jeho tiskárnu, a stal se tak prvním českým knihtiskařem v Novém Jičíně. Příliš se mu ale nedařilo, takže už o sedm let později prodal tiskárnu Františku Vyhnánkovi. Po jeho smrti v roce 1909 tiskárnu koupili Karel Kryl a Ferdinand Scotti, oba Češi, ač se to podle jména nemusí zdát, a založili tak firmu Kryl & Scotti.⁵⁷

Počátky byly krušné. Majitelé se její koupí zadlužili, a tak sháněli po okolí jakékoli zakázky. Ač byl jejich cílem tisk bibliofilů, začínali běžnými zakázkami, tiskli letáky, plakáty, navštívenky i dopisní papíry nebo obálky. Aby ušetřili na poštovním, vyhotovené objednávky rozvážel Scotti na kole.⁵⁸

Ještě před válkou firma získala prvního váženého zákazníka. Byl jím Josef Florián ze Staré Říše, který jim zadal první tisky krásných knih.⁵⁹ Velká část jeho tisků z této doby pochází právě od firmy Kryl & Scotti. Po dobu první světové války tiskárna činnost přerušila,

⁵⁴ Tamtéž, s. 120.

⁵⁵ Viz příloha č. 38.

⁵⁶ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 126.

⁵⁷ KRYL, Karel. Čeští knihtiskaři novojičtí. In: *Čtení o Novém Jičíně: Soubor statí a vzpomínek k oslavám 650 let Nového Jičina vydal r. 1963 Městský národní výbor v Novém Jičíně*. Nový Jičín: Městský národní výbor, 1963, s. 166.

⁵⁸ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 6-7.

⁵⁹ KRYL, Karel. Čeští knihtiskaři novojičtí, s. 166.

ale brzy po ní se pustila do práce s novou silou. V roce 1920 se o ní dozvěděli velcí pražští nakladatelé a začali sem posílat první objednávky. Tiskly se tu například některé tituly z nakladatelství Aventinum.⁶⁰

Přestože objednávek utěšeně přibývalo, i na malou tiskárnu dolehly důsledky hospodářské krize třicátých let. Zákazníci mizeli, někteří nebyli schopni vydané tisky splatit. Firma – a do značné míry i Ferdinand Scotti – se potýkala s dluhy, jejichž následkem přestala v roce 1936 právně existovat. Na jejím místě vznikla firma nová, nesoucí jméno Karel Kryl, jenž se zavázal splatit dluhy svého společníka; ten se na oplátku vzdal veškerých pohledávek vůči podniku.⁶¹

Brzy se tiskárna musela stěhovat. Po mnichovském diktátu se Nový Jičín ocitl na území odstoupeném Říši, podnik byl uzavřen, a musel si proto hledat nové působiště. Rodina novojičínských knihtiskařů se přestěhovala do moravské Kroměříže, kde už na jaře 1939 obnovila činnost.⁶²

Během války zemřel zakladatel firmy a podnik po něm převzal jeho stejnojmenný syn, Karel Kryl ml., otec budoucího známého básníka a zpěváka. Ten dále pokračoval v otcově tradici bibliofilských textů a dokonce založil vlastní edici Varietas, v níž ale nakonec stihl vydat jen jedenáct svazků prózy i poezie.⁶³

Po válce tiskárna pokračovala v provozu, ale její konec se blížil. Od března do srpna 1945 se nacházela pod národní správou, ale i když byla po několika měsících Krylovi vrácena, musel k tisku každé knihy získat úřední povolení, a těch do Kroměříže mnoho nedoputovalo. V dubnu 1950 byla Krylovi odebrána nakladatelská i knihtiskařská koncese a rodinná tiskárna byla po jedenačtyřiceti letech téměř nepřerušené existence zlikvidována.⁶⁴

Za tu dobu se na společné práci Krylovi setkali s autory nejzvučnějších jmen, za všechny jmenujme například Antonína Sovu, Otokara Březinu, Jiřího Wolкера, Josefa a Karla Čapkovy, Františka Halase, Viktora Dyka, Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta, Vladislava Vančuru či Jakuba Demla. Byly zde tištěny knihy světových autorů – Fjodora Michajloviče

⁶⁰ MOCEK, Michal. K dějinám tiskařských firem "Kryl a Scotti" a "Karel Kryl" (1909-1950). In: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. Nový Jičín: Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně, 1992, s. 56-58.

⁶¹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 9.

⁶² MOCEK, Michal. K dějinám tiskařských firem "Kryl a Scotti" a "Karel Kryl" (1909-1950), s. 60.

⁶³ Tamtéž, s. 61.

⁶⁴ Tamtéž, s. 63.

Dostojevského, Nikolaje Vasiljeviče Gogola, Ivana Andrejeviče Krylova, i díla české klasické literatury. Nechyběly *Kytice*, *Babička* či Máchův *Máj*, tištěný sedmnáctkrát.⁶⁵

Dospívání v této rodině muselo mít na budoucího básníka ohromný vliv. Z domova si neodnesl jen úctu k řemeslu a dobře vykonané práci,⁶⁶ ale i lásku ke krásným knihám. Od útlého dětství si mohl z rodinné knihovny vybírat skvosty domácí i zahraniční tvorby, a vstřebávat tak myšlenky velikánů: „Četl jsem Demla a Zahradníčka, to bylo v době rudých zpěvů, ale četl jsem i Nezvala nebo Halase, samozřejmě verneovky a tyhle klukovské věci. Četl jsem také jinou literaturu, bez výběru, tatínek mi nikdy nic nezakazoval. Pouze přišel, podíval se na obálku, a řekl: Tomuhle nebudeš rozumět. A když jsem tomu nerozuměl, tak jsem to odložil.“⁶⁷

1. 2. 2. DIVADLA MALÝCH FOREM

Divadla malých forem a tzv. text-appealy jsou specifickým kulturním prvkem 60. let, jejichž scénami prošlo mnoho známých umělců; v několika účinkoval i Karel Kryl. Typická je pro ně výrazná tvůrčí svoboda, cílení hlavně na mladé publikum a netradiční, „neprofesionální“ přístup. Stírá se zde rozdíl mezi autorem a hercem, divák není jen pasivním přihlížejícím, ale může být ze scény přímo oslovován. Důležitým prvkem je humorné až satirické ztvárnění dané látky, představení se mnohdy cele opírá o písňe či přednes textů. Patrná je také inspirace kabaretem.

Mezi první produkce tohoto typu byly text-appealy pořádané Ivanem Vyskočilem a Jiřím Suchým v Redutě na přelomu let 1957-1958. Jak už sám název, vzniklý spojením slov text a sex-appeal, prozrazuje, mělo se jednat o přitažlivě předváděné texty, konkrétně v tomto případě Vyskočilovy povídky a Suchého písňové texty, které autoři i sami komentovali.⁶⁸

O dva roky později Suchý založil prakticky nejznámější a dodnes existující scénu, divadlo Semafor, tedy divadlo SEdmi MALých FORem. Semaforem prošla celá řada legend, kromě zakladatelské dvojice Jiří Suchý – Jiří Šlitr a dalšího známého dua Miroslav Šimek – Jiří Grossmann můžeme jmenovat například Evu Pilarovou, Nad'u Urbánkovou, Milušku

⁶⁵ KRYL, Karel. Čeští knihtiskaři novojičtí, s. 167.

⁶⁶ Rodinným heslem byl citát antverpského knihtiskaře Christophe Plantina:

*Práce statečná a vytrvalá píše
pokorou zvítězí a dojde svého cíle.*

⁶⁷ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 18.

⁶⁸ JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému: Příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010. ISBN 80-200-1720-8, s. 92.

Voborníkovou, Hanu Hegerovou, Karla Gotta, Waldemara Matušku a Karla Černocho. Několik večerů zde účinkoval i Kryl.⁶⁹

Mezi divadla malých forem můžeme zařadit mnohé scény, včetně několika scén v Teplicích, spojených s Krylem, stejně jako Docela malé divadlo v Litvínově a Divadlo experimentu v Olomouci, s nimiž také spolupracoval; ze scén známějších pak například pražskou Violu, brněnskou Husu na provázku nebo známé Divadlo Jára Cimrmana.⁷⁰ Podstatné je, že tato zdánlivě nekonečná řada byla velice inspirativní půdou otevřenou i amatérům, kteří byli schopni tvořit a svou tvorbu prezentovat oním živým způsobem, jenž je pro „malé formy“ typický. V každém, kdo někdy v nějakém takovém programu účinkoval, musela nevídaná atmosféra svobodného přístupu, inteligentní legrace, hrátek se slovy a zvláštního spojení s divákem zanechat silnou stopu. Karel Kryl byl jedním z nich.

1. 2. 3. PROKLATCI

Rozebírat konkrétní literární vzory jakéhokoli autora není snadné. Na každého působí prakticky vše, co kdy četl, a Kryl byl díky své rodině člověkem nesmírně sečtělým. V jeho díle můžeme nalézat vlivy české i zahraniční, literární i hudební. Zřejmá je jeho záliba v melodice ruských či ukrajinských písní, píseň *Znamení doby*⁷¹ už samým názvem celkem jasně odkazuje na sbírku *Znamení moci* Jana Zahradníčka, kterou měl Kryl velmi rád, *Balada Manoně*⁷² je zřejmou poklonou meziválečné tvorbě Vítězslava Nezvala.

S jednou skupinou literátů se však Kryl stýkal i během svého působení v různých divadélkách, její tvorbu tak niterně znal a promítala se i do jeho vlastních textů. Touto skupinou jsou francouzští prokletí básníci.

Silný vztah měl Kryl k Françoisu Villonovi, jehož dílo sestává především z ironických až cynických a výsměšných balad, zasazených do špinavého prostředí chudých žijících v pozdně středověkém městě (*Balada o jazycích klevetníků*⁷³, *Balada o tlusté Margot*⁷⁴) a z *Velkého a Malého testamentu*, psaných ve vězení po odsouzení za vraždu. Zde také vzniklo jeho proslulé čtyřverší, Krylovo oblíbené:

⁶⁹ Viz podkapitola Počátky tvůrčího působení, oddíl Praha.

⁷⁰ JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému*, s. 92.

⁷¹ Viz příloha č. 63.

⁷² Viz příloha č. 3.

⁷³ Viz příloha č. 4.

⁷⁴ Viz příloha č. 5.

*Františku, už tě nepotěší,
že Francouz jsi a ze vsi zdejší;
ted' na krk oprátku ti věší;
ať hlava, oč je zadek těžší.*⁷⁵

Během Krylova pobytu v Teplicích zorganizovalo Divadélko na zámku, hrající reálně v černé kuchyni starého teplického zámku, představení *Dražba Villona*. Premiéru mělo v srpnu 1966; údajně se odehrálo na čtyřicet repríz.⁷⁶ Bylo založeno na přednesu Villonových textů, který obstarával právě Kryl. Recitovat Villona prý uměl i později, když už se představení dávno nehrálo.⁷⁷ Patrná je literární inspirace Villonovým *Malým testamentem* v písni *Pochyby*⁷⁸.

Druhým z prokletých básníků, jehož vliv na Kryla je zřejmý, je Jean Arthur Rimbaud, jehož texty se staly inspirací pro symbolisty a surrealisty. Odpoutává se v nich od reality, útočí na všechny smysly, jak je patrné například v básni *Samohlásky*⁷⁹. U Kryla je jasná inspirace básní *Spáč v úvalu*⁸⁰, kterou tehdy teprve šestnáctiletý Rimbaud napsal pod dojmem francouzsko-pruské války probíhající v letech 1870-1871. Stačí původní text porovnat s Krylovou písni *Nechej ho spát*⁸¹. Motiv textu je stejný, u obou nacházíme záměnu smrti za spánek, v obou případech je čtenář ukolébán celkem idylicky působícím okolím, u Rimbauda tuto roli hraje příroda, u Kryla skrze dopis vyvolaná ozvěna milostného vztahu. Až po znepokojivých náznacích – *nohy v kosatcích, rosa, která studí / spálená vesnice, pískot myší* – je v samém závěru odhaleno střelné zranění, které neznámého hrdinu obou textů připravilo o život.

1. 2. 4. VÍRA

Karel Kryl byl člověkem hluboce věřícím. Nikoli trýznivě věřícím, tím, kdo se s Bohem, s nadsázkou řečeno, stále pere, ptá se, bojuje s vlastní vírou, jak se nezřídka u umělců stává – záznamem tohoto boje jsou například *Bratři Karamazovi* Fjodora M.

⁷⁵ Překlad Otokara Fischera.

⁷⁶ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 65.

⁷⁷ Tamtéž, s. 69.

⁷⁸ Viz příloha č. 39.

⁷⁹ Viz příloha č. 50.

⁸⁰ Viz příloha č. 53.

⁸¹ Viz příloha č. 29.

Dostojevského –, ba naopak. Pro něj byla víra uklidněním, radostí. „Zvolil jsem si Krista, a kříž, ale kříž není pláč, kříž je úsměv, to není, Pane, proč jsi mě opustil. Katolíci neslaví Kristovo ukřižování jako svátek bolestný, ale naopak radostný, nejradostnější ze všech, protože jde o zmrtvýchvstání – důkaz, že lze přežít svůj konec“.⁸²

Bohu říkal familiárně Šéf. Ke své víře nepotřeboval svatostánky ani kněze jako zprostředkovatele, ač mše někdy navštěvoval. S „Šéfem“ je přece možno si pohovořit stále, jestliže člověk prožívá celý život v jeho všudypřítomnosti. Jeho víra se tak musela projevit i v textech. Snad nejsilnějším vyznáním je píseň *Děkuji*⁸³.

Nešlo ale jen o víru jako takovou, Kryl samozřejmě vycházel i z důkladné znalosti Bible. „Přečetl jsem spoustu knih, ladem a skladem, bez valného vybírání nebo přemýšlení. Tak jsem napoprvé přečetl i Bibli. Jako beletrii. (...) V Bibli je všechno – pro toho, kdo umí a chce hledat. V tomto smyslu jsem velmi zpupný věřící a nenechám si od nikoho vyprávět, co v Bibli chtěl básník říct. Nemám rád katechismy. Bible se nedá přečíst jednou nebo dvakrát – člověk se k ní musí neustále vracet... a nalézat.“⁸⁴

Nacházíme tak písně vycházející z biblických příběhů, jako je *Salome*⁸⁵, *Zapření Petrovo*⁸⁶, *Jidáš*⁸⁷, *Kain IX.*⁸⁸, ale i jeho vlastní zpracování dvou žalmů – 71.⁸⁹ a 120.⁹⁰ S písněmi nábožensky či biblicky laděnými nebyl však Kryl v Čechách osamocen. Je určitým specifickým českého folku, že tyto oblasti propojuje.⁹¹

1. 3. POČÁTKY TVŮRČÍHO PŮSOBENÍ

Krylův pobyt v Teplicích je spojen hlavně s účinkováním v několika malých divadlech, většinou se jednalo o partu nadšených přátel, amatérů, kteří hráli pro pár podobných nadšenců.

⁸² ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 94.

⁸³ Viz příloha č. 13.

⁸⁴ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 92.

⁸⁵ Viz příloha č. 48.

⁸⁶ Viz příloha č. 61.

⁸⁷ Viz příloha č. 20.

⁸⁸ Viz příloha č. 21.

⁸⁹ Viz příloha č. 65.

⁹⁰ Viz příloha č. 66.

⁹¹ Viz kapitola Státní bezpečnost versus folk, podkapitola Novinka zvaná folk, oddíl Folk a náboženství.

Prvním z nich bylo divadélko Párnas, fungující pod záštitou Závodů Boženy Němcové. Zde byla secvičena Nezvalova *Pantomima a Básně noci* nebo *Květy zla* Charlese Baudelaira.⁹²

Poměrně záhy přišel i první osobní úspěch. Díky setkání s Mirkem Kováříkem⁹³ byly v roce 1965 v ústeckém rozhlasu nahrány čtyři Krylovy písně, *Tráva*⁹⁴, *Pieta*⁹⁵, *Morituri te salutant*⁹⁶ a zřejmě *Kateřina*⁹⁷.⁹⁸ Zatím bez odezvy.

Párnas se posléze proměnil v Divadélko na zámku, protože mu byly poskytnuty prostory staré černé kuchyně právě na teplickém zámku. Jak jsem již uvedla, úspěchy slavilo s kusem *Dražba Villona*. Na podzim 1966 uvádělo také *Textappeal Königsmark-Kryl-Kučera*, pořad složený z písní a textů tří jmenovaných.⁹⁹

Díky Mirku Kováříkovi Kryl uvedl svůj první recitál pod názvem *Prosím, nehažte kamení* v Docela malém divadle v Litvínově, a jemu také vděčí za první článek, který byl o něm vytištěn v časopise *Mýstecko*, a byl doplněn o texty písní *Buffalo Bill*¹⁰⁰ a *Tráva*¹⁰¹.¹⁰²

Divadélko na zámku bylo posléze ze zámku vykázáno, přestěhovalo se tak do centra města a změnilo název na Divadýlko pro známý. V činnosti pokračovalo i poté, co ho Kryl opustil.¹⁰³

Do Olomouce Kryla přivedla skupina The Bluesmen. Přestože psaní textů pro ně nakonec nevyšlo, spolupracoval několik měsíců s místním Divadlem experimentu. Pod vedením Pavla Dostála tu byl sestaven *KK recitál* ze sedmnácti Krylových písní, jehož část se později objevila i na televizních obrazovkách, a v únoru 1967 Kryl přišel s vlastním recitálem *Konfrontace s Dylanem*.¹⁰⁴ Dlouhodobě se tu však neuchytil; jediným výsledkem spolupráce s DEX klubem bylo seznámení s redaktorem ostravského Mikrofóra, Milošem Zapletalem.

⁹² KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 45-46.

⁹³ Jeden ze zakladatelů Docela malého divadla v Litvínově, moderátor hudebního festivalu Porta.

⁹⁴ Viz příloha č. 56.

⁹⁵ Viz příloha č. 34.

⁹⁶ Viz příloha č. 28.

⁹⁷ Viz příloha č. 23.

⁹⁸ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 35.

⁹⁹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 65.

¹⁰⁰ Viz příloha č. 12.

¹⁰¹ Viz příloha č. 56.

¹⁰² KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 67-69.

¹⁰³ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 34.

¹⁰⁴ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 71-72.

V ostravském rozhlasu díky němu Kryl nahrál některé své písně, například *Pušky a děla*¹⁰⁵, ale k žádnému průlomů nedošlo. I nadále koncertoval v malých klubech bez nároku na honorář a pro rozhlas místo písni dělal vysílání pro mladé. V jeho rámci na podzim 1967 společně s Petrem Ullmannem¹⁰⁶ cestovali jako vyslanci rozhlasového pořadu *Krajánek* po českých i moravských klubech mládeže. Z této cesty pořizovali reportáže pro Mikroforum.¹⁰⁷

Z hlediska tvůrčí aktivity a rostoucí popularity je významný až Krylův pobyt v Praze. V březnu 1968 vystoupil na Festivalu protestních písní a poezie v pražském Parku kultury a oddechu Julia Fučíka. Spolu s ním zde zpívali i Vladimír Merta, Jaroslav Hutka nebo Spirituál Kvintet, festival však větší pozornost veřejnosti nezískal.¹⁰⁸

Po celý rok 1968 hrála v Krylově kariéře významnou roli hitparáda Československého rozhlasu *Houpačka*. Uváděli ji manželé Jiří a Miroslava Černí, kteří do ní také vybírali písně. Posлуhači pro ně pak hlasovali, a několika z nich tak mohli zaručit postup do dalšího kola. Od dubna Černí poměrně sveřepě nasazovali Krylovi písně, například *Pietu*¹⁰⁹, *Krále a klauna*¹¹⁰ či *Morituri te salutant*¹¹¹, přestože se zprvu žádná neudržela déle než jediné kolo.¹¹² To změnila až bezprostředně po okupaci nahraná *Bratříčku, zavírej vrátka*¹¹³, která v lednu 1969 v Houpačce zvítězila.

Kryl zatím pokračoval v drobném koncertování, v říjnu v divadle Waterloo v Ostravě účinkoval s recitálem *Songy Karla Kryla*, v listopadu s programem *Nehažte kamením*.¹¹⁴ V prosinci na sebe upozornil parodií na Jiřího Suchého, *Písní pro Blbouna nejapnýho*¹¹⁵, díky níž získal angažmá v Semaforu, několikrát byl hostem Návštěvního dne Šimka a Grossmanna.¹¹⁶

Kryl jako fenomén však vznikl až ve chvíli, kdy *Bratříček* vyhrál Houpačku. Prakticky okamžitě bylo rozhodnuto o natočení desky v Pantonu, přibýlo koncertů, nyní už za slušný honorář. Začaly vycházet první velké rozhovory. Mezi řadou jiných vyčnívá koncert 7.

¹⁰⁵ Viz příloha č. 45.

¹⁰⁶ Jeden ze základajících členů ostravského divadla Waterloo.

¹⁰⁷ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 77-78.

¹⁰⁸ JUST, Vladimír. Divadlo v totalitním systému, s. 402.

¹⁰⁹ Viz příloha č. 34.

¹¹⁰ Viz příloha č. 24.

¹¹¹ Viz příloha č. 28.

¹¹² KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 85.

¹¹³ Viz příloha č. 10.

¹¹⁴ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 97-98.

¹¹⁵ Viz příloha č. 36.

¹¹⁶ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 57-58.

března 1969 v Domě československých dětí na Pražském Hradě, odehraný přímo na pozvání Kanceláře prezidenta republiky.¹¹⁷

V březnu 1969 spatřila světlo světa LP *Bratříčku, zavírej vrátka*. Na její přebal se uvažovalo o fotografii dvou mrtvých z doby okupace přikrytých československou vlajkou, ale nakonec byl použit „mírnější“ snímek chlapce v kožené bundě, která má na zádech namalovaný terč. Obě fotografie pochází z cyklu *Invaze*, ve kterém srpnovou okupaci Československa bravurně zachytil fotograf Josef Koudelka.¹¹⁸

O dva měsíce později Panton vydal k desce i zpěvník s texty písní pod názvem *Hraje a zpívá Karel Kryl*. Mladá Fronta chystala k vydání soubor veškerých Krylových dosavadních textů, k jeho vydání v roce 1970 však už nedošlo. Doplněný o několik nově vzniklých písní vyšel až v Německu jako *Kniška Karla Kryla*.¹¹⁹

Zatím ještě naplno běžely koncerty po celé republice. V Praze Kryl často hrál v divadle Sluníčko, recitoval *Bratříčku, zavírej vrátka!* uváděla Viola. Kryl dostal dokonce nabídku napsat písničky ke dvěma celovečerním filmům a k divadelní hře *Jak mordovali Ardena* chystané ve Vinohradském divadle. Ty i hotové odevzdal, ale využity nakonec nebyly, v září 1969 už jméno Karla Kryla nebylo moc dobrou reklamou.¹²⁰

Po schválení, ale přece ne právě vítaném vystoupení na Bratislavské lyře byl Kryl postupně omezován. Nejednalo se jen o zrušenou spolupráci s Vinohradským divadlem, ale postupně mizely i koncerty, předpokládaná spolupráce s ostravským Mikrofórem v srpnu 1969 a nakonec i plánovaný koncert s Evou Pilarovou.¹²¹ V Československu už Kryl s tvůrčí svobodou počítat nemohl. Tušil, že pokud chce zůstat aktivním zpěvákem-kritikem, musí zůstat za hranicemi. „Najednou jsem si uvědomil, kolik koncertů šlo v posledních týdnech do háje, a bylo mi smutno. Povídal jsem si sám se sebou. (...) Bylo šestého října a Hans Horst mi dopoledne přinesl ukázat noviny, ve kterých psali, že spadly závory – protože, jak řekl Gustáv Husák, hranica nieje korzo. Den mi trvalo, než jsem se rozhodl.“¹²²

¹¹⁷ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 103-104.

¹¹⁸ FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Věděl jsem, že je důležité fotografovat: Unikátní fotografie Josefa Koudelky ze srpna 1968. *Dějiny a současnost*. 2008, č. 6.

¹¹⁹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 116.

¹²⁰ Tamtéž, s. 121-123.

¹²¹ Tamtéž, s. 125.

¹²² ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 66.

DRUHÁ KAPITOLA: KAREL KRYL V EXILU

2. 1. ŽIVOTOPIS

2. 1. 1. ZVYKÁNÍ SI NA EXIL

Ihned po rozhodnutí, že se do Československa už nevrátí, Karel Kryl požádal na policejní stanici o politický azyl.¹²³ Ocitl se tak sám v cizí zemi, bez prostředků, bez jakéhokoli majetku a bez znalosti řeči. Protože potřeboval pomoci minimálně v komunikaci s německými úřady, odjel do Mnichova za českými redaktory rádia Svobodná Evropa, které tu sídlilo. Zde se ho ujal hlasatel Luboš Kaválek. Pomohl mu nejen s úředními záležitostmi, ale také s vydáním LP *Rakovina* v listopadu 1969, a nechal ho u sebe nějaký čas bydlet.¹²⁴

Začátky byly pro Kryla krušné. Tvořil sice nadále v češtině, ale zároveň navštěvoval jazykové kurzy, aby se co nejrychleji dokázal domluvit. Už na podzim 1969 se stal externím spolupracovníkem Svobodné Evropy, díky čemuž si vydělával alespoň na základní živobytí. Od Luboše Kaválka se brzy přestěhoval k Rozině Jadrné,¹²⁵ s níž si rozuměl nejen profesně, ale stali se i dobrými přáteli. Seznámil se také s břevnovským opatem Anastázem Opaskem, který odešel do exilu o rok dříve.¹²⁶

Ve Svobodné Evropě Kryl připravoval padesátiminutové hudební pořady, vysílané vždy ve čtvrtek. Hrál převážně jazz, rock nebo blues, prokládaný vlastními promluvami, někdy písničkami nebo recitací, mimo jiné Václava Hraběte a Jiřího Ortena. Znělkou pořadu se stal písňový začátek písně *Rakovina*¹²⁷. Finanční situace však zůstávala nevalná, především díky vydání další desky, *Maškary*, na Vánoce 1970.¹²⁸

I to se skrývalo za Krylovou znalostí polštiny. V polské redakci Svobodné Evropy chyběl nějaký písničkář, a protože se hodily peníze za každou odvysílanou minutu, Kryl se jazyk naučil. Na Vánoce 1970 v souvislosti se zdražováním a nepokoji v Polsku vznikl jeho první ryze polský text, v češtině známý jako *Varhany v Olivě*, případně *Ve jménu humanity*¹²⁹.

¹²³ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 127.

¹²⁴ Tamtéž, s. 128-131.

¹²⁵ Oblíbená hlasatelka rádia Svobodná Evropa, od roku 1965 uváděla tříhodinový pořad *Odpoledne s hudbou*, čímž do vysílání jako první prosadila hudební program. Jejím bytem prošlo mnoho čs. emigrantů.

¹²⁶ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 130-136.

¹²⁷ Viz příloha č. 46.

¹²⁸ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 144-147.

¹²⁹ Viz příloha č. 59.

Měl velký ohlas, později proto následovaly i texty další, už dříve byly přeloženy některé písně z *Bratříčka* – a Krylovi tak přibylo publikum.¹³⁰

Logickým důsledkem exilu byli i chybějící posluchači. České texty i jejich překlady oslovovaly prakticky jen východní publikum, u západních Němců moc šancí neměly. Ani čeští emigranti z roku 1968 nepatřili mezi Krylovy posluchače, odjeli dříve, než se stihl proslavit. Důsledkem bylo například zrušení deseti z patnácti plánovaných koncertů ve Švýcarsku na podzim 1970.¹³¹ Situace se změnila až s vlnou emigrací související s Chartou 77, což už byli lidé, kteří znali nejen Krylovy první texty, ale mnohdy i to, co vzniklo v Německu a do Československa se jen pašovalo.¹³²

Ještě předtím ale Kryl podnikl svou první cestu za krajany přes oceán. Během března a dubna 1973 odehrál ve Spojených státech celkem osmnáct koncertů, které měly velký úspěch, v Chicagu zaplnil celou místní Sokolovnu. Také se mu splnilo přání a seznámil se zde s Ferdinandem Peroutkou, vynikajícím novinářem a jedním ze zakladatelů Svobodné Evropy.¹³³

Na Vánoce 1973 byla opět vydána deska, jen málo známá EP *Carmina resurrectionis*, obsahující pouhé čtyři texty, *Jidáš*¹³⁴, *Zapření Petrovo*¹³⁵, *Žalm 71*.¹³⁶ a *Děkuji*¹³⁷. Veskrze duchovní počín, nahráný ve studiu Svobodné Evropy, však nezaujal ani katolíky, na které byl cílen, a Kryla tak jen ještě více zadlužil.¹³⁸ Nedlouho poté začínají v jeho tvorbě převládat básnické texty nad písňovými.

Nepochybně nejdůležitější exilové Vánoce byly pro Kryla ty v roce 1975. Ten rok dostala jeho maminka povolení syna v Mnichově navštívit a strávila s ním celý měsíc. První exilové setkání bylo ale bohužel zároveň i posledním. Přestože Marie Krylová žádala o možnost vycestovat každý rok až do své smrti v listopadu 1989, už jí to nikdy nebylo

¹³⁰ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 99-100.

¹³¹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 144.

¹³² ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 99-101.

¹³³ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 161-162.

¹³⁴ Viz příloha č. 20.

¹³⁵ Viz příloha č. 61.

¹³⁶ Viz příloha č. 65.

¹³⁷ Viz příloha č. 13.

¹³⁸ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 168.

umožněno, tyto cesty by prý nebyly v souladu se zájmy socialistického státu.¹³⁹ S tatínkem se Kryl bohužel nesetkal vůbec, zemřel v březnu 1971.¹⁴⁰

2. 1. 2. EVA A MARLEN

V Krylově životě se vyskytlo mnoho ženských jmen, některým věnoval píseň, některým i nějaký čas svého života. Nejdůležitější pro něj ale nepochybně byly dvě – Eva a Marlen, jeho manželky, jedna Češka, jedna Němka.

S o deset let mladší Evou Sedlářovou se Kryl setkal v roce 1972. Eva spolu s rodinou emigrovala do Mnichova po srpnu 1968, pracovala ve fotolaboratoři, později jako zdravotní sestra. Vzali se velice brzy, v pátek 13. července 1973, jemu bylo skoro třicet, Evě devatenáct. O den později následoval sňatek církevní.¹⁴¹ O síle vztahu nejlépe vydává svědectví Kryl sám: „V té době jsem se také poprvé zamiloval. Zamiloval a miloval. Jako blázen. Přišlo to na mě pozdě, ale zato s ohromnou silou. Byl jsem okouzlen, psal jsem poesii. Měli jsme svatbu u Anastáze Opaska. To nebyl obyčejný vztah, ale stav duše. Odhodlání a rozhodnutí s někým zestárnout. Proto pro mě bylo tak bolestné, když to nevyšlo. Na duši mi zůstala jizva, která se už nezacelí. Moje žena Eva si našla jiný vztah, rozvedli jsme se.“¹⁴² Manželství se v důsledku Eviny nevěry rozpadlo už po dvou letech společného soužití.¹⁴³

Paradoxní je, že právě Eva Kryla po rozchodu dovedla do jedné mnichovské banky, aby si založil konto. Finanční záležitosti pak řešil s úřednicí Marlen Bronsertovou, kterou nakonec rok po rozvodu pozval na schůzku.¹⁴⁴ Krylův druhý vztah už byl střízlivější, „pomalejší“, chyběla mu dřívější mladická nerozváženost, ale to rozhodně neznamená, že by byl slabší. Marlen mu byla oporou po celý zbytek života, ač ke sňatku v Mnichově došlo v naprosté tichosti až 7. února 1991.¹⁴⁵ Jejich každoročním rituálem byla dlouhá podzimní dovolená na jednom z Kanárských ostrovů, Lanzarote, který se objevuje i v některých textech. Po převratu se ze společného bytu v Mnichově odstěhovali nejprve do Waldkirchenu, později

¹³⁹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 178-179.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 148.

¹⁴¹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 159-163.

¹⁴² ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 68.

¹⁴³ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 177.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 178.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 274.

do bavorského Pasova, blízko k československým hranicím, aby bylo možné skloubit působení ve vlasti s osobním životem.¹⁴⁶

Opět nechám Kryla, aby o své ženě promluvil sám: „Chodili jsme spolu patnáct let, a celou tu dobu jsem se k ní vracel a věděl jsem, že je to člověk, kterého potřebuju. A který potřebuje mě. Proto jsme se nakonec vzali. Vracím se k ní velmi rád – z cest domů, z poutí i koncertů – a musím říct, že bych ani za nic neměnil.“¹⁴⁷

Opětovné otevření hranic nebylo pro pár snadné. Kryl trávil většinu času koncertováním v Československu, a jak sám říkal, domů si jezdil jen vyprat. K tomuto období patří i množství jeho skutečných či údajných milenek, které se vyrojily po jeho smrti. K tomu jedině: „Hledal jsem ženu, s kterou si budu rozumět psychicky i fyzicky, a která mi dá dlouhou uzdu. Protože ji potřebuju a nezneužívám ji – teď nemluvím o chvilkových vzplanutích. Věrnost s vědomím toho, že můžu, ale nedělám, nebo *dělám málo*, je daleko větší než věrnost uzavřená do zahrádky.“¹⁴⁸

Dalším logickým problémem byl jazyk. Marlen, která česky nemluvila, zřejmě nikdy nemohla plně pochopit, jak velkou roli její muž v Československu hrál. Samozřejmě viděla projevy onoho „pomníku“, znala i jeho písně, ale nemohla přesně porozumět slovům, která jeho ústy dlouhá léta promlouvala k nesvobodným krajanům, a tedy ani významu, který měla. Přesto je to dodnes právě ona, kdo se o jeho odkaz pečlivě stará, operuje s autorskými právy a schvaluje nejen vydávání nových desek, ale například i Krylových spisů vydaných nakladatelstvím Torst.

2. 1. 3. DOPŘEDU JÍT S TOUTO KARAVANOU MRAKŮ...

Přestože v druhé polovině 70. let Krylova písničkářská tvorba polevila, koncertování nikoliv. Kromě vystoupení v Německu navštívil například Rakousko, Belgie, Francii, Dánsko či Švédsko a vícekrát se vrátil do Spojených států. Na Vánoce 1979 vyšlo LP *Karavana mraků*, složené na Krylovy poměry z nezvykle hravých písní, o čtyři roky později *Plaváček*. Obě desky vydalo v Uppsale sídlící vydavatelství Šafrán 78 Jiřího Pallase, které se od roku

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 186, 289, 310.

¹⁴⁷ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacír: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 76.

¹⁴⁸ Tamtéž.

1979 věnovalo tvorbě českých písničkářů žijících v exilu, kromě Kryla například Jaroslava Hutky nebo Vlastimila Třešňáka.¹⁴⁹

V květnu a červnu 1981 Kryl absolvoval tvůrčí pobyt v MacDowellově kolonii¹⁵⁰ v americkém státě New Hampshire. Bylo mu umožněno se sem zapsat, spolu s Jiřím Grušou a Karlem Peckou, na základě doporučení Josefa Škvoreckého a Erazima Koháka. MacDowellova kolonie se rozhodla takto pomoci českým literátům žijícím ve svízelné situaci. Přes den sice Kryl většinou objížděl blízké hospody a obecně hlavně udržoval sociální kontakty, po nocích se mu ale podařilo sepsat básnickou skladbu *Zbraně pro Erató*, která byla v roce 1988 oceněna cenou Jana Zahradníčka,¹⁵¹ a také sbírku zamilované poesie *Amoresky*.¹⁵²

Profesně byl pro Kryla důležitý leden 1983. Až tehdy se, po čtrnácti letech volného spolupracování, stal stálým zaměstnancem Svobodné Evropy. Kromě svého hudebního pořadu, *Krylogie*, občas zaskakoval jako sportovní komentátor, připravoval náboženské a sportovní zprávy a začal psát aktuální rýmované komentáře. Díky rádiu byl také v kontaktu se svými posluchači, hlavně prostřednictvím dopisů. Na některé z nich odpověděl během vysílání, kvůli některým složil celou písničku, takto vznikla například *Martina*¹⁵³ nebo *Zkouška dospělosti*¹⁵⁴ – to když jeden maturitní ročník ze Slovenských Michalovců poprosil o čtyřverší na maturitní stuhy. Prý jej – tedy refrén celé písně – i použil.¹⁵⁵

V létě 1983 Kryl absolvoval australské turné, skládající se z deseti koncertů, a při té příležitosti v Melbourne nahrál čtyři písně pro EP *Ocelárna – Ocelárnu*¹⁵⁶, *Ledvinové kamínky*¹⁵⁷, *Zpívání pro Miss Blanche*¹⁵⁸ a *Gulášovou políčku*¹⁵⁹. Deska vyšla o rok později. Do Austrálie se vrátil ještě na jaře 1986 a opět byl nadšen spoluprací s krajanskými

¹⁴⁹ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 191-194.

¹⁵⁰ Kolonie pro umělce založená v roce 1907. Na farmě hudebního skladatele Edwarda MacDowella vyrostlo postupně ubytování a studia pro umělce, kteří tu mohou strávit až osm týdnů věnováním se své tvorbě. během této doby je o ně plně postaráno. Pobyt v kolonii je bezplatný, je financován z různých příspěvků.

¹⁵¹ Cena udělovaná za básnické dílo v letech 1985-1999, vždy každý lichý rok.

¹⁵² KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 201-202.

¹⁵³ Viz příloha č. 27.

¹⁵⁴ Viz příloha č. 62.

¹⁵⁵ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 107-109.

¹⁵⁶ Viz příloha č. 31.

¹⁵⁷ Viz příloha č. 26.

¹⁵⁸ Viz příloha č. 64.

¹⁵⁹ Viz příloha č. 16.

organizacemi. I tentokrát v Melbourne nahrával, písně na desku *Dopisy*, z finančních důvodů ale o dva roky později nahrávky vyšly jen na magnetofonové kazetě.¹⁶⁰

Z množství dalších koncertů, odehrávajících se ještě před pádem režimu, vynikají dva. První se odehrál v červenci 1989 ve Vídni a nebyl Krylův, přestože ten na přání hlavních interpretů, Jaromíra Nohavici a Josefa Streichla, zazpíval čtyři své písně. Zajímavé na něm je jednak to, že písničkáři z Československa vůbec mohli vyjet koncertovat do Rakouska, a navíc byl tento koncert vysílán Svobodnou Evropou, která už pár měsíců nebyla z finančních důvodů rušena. Dříve si autoři, žijící doma, nepřáli, aby jejich písně zazněly z éteru a případně jim tak působily potíže. V létě 1989 už byla situace očividně jiná.¹⁶¹

Druhým je proslulá Přehlídka československé nezávislé kultury v polské Wroclawi ve dnech 2. – 5. listopadu 1989. Za podpory Solidarity zde vystoupilo i nevídané množství písničkářů, kromě Kryla například Josef Nos, Pavel Dobeš, Jaroslav Hutka, Josef Streichl, Vladimír Veit, Vlastimil Třešňák či Jaromír Nohavica. Na festival přijelo na 3400 československých občanů, ale i množství lidí z jiných zemí východního bloku. Unikátní setkání „domácích“ a exulantů si samozřejmě nemohla nechat ujít ani StB, která akci pečlivě sledovala, a jen podle několika málo dochovaných dokumentů na ni vyslala šest agentů, pravděpodobně jich bylo ještě více.¹⁶² Rovněž se snažila lidem ve vycestování zabránit, přestože ti to obcházeli fingovanými pozváními či cestou přes východní Německo; kromě posluchačů tak přes hranice nepřešli i někteří účinkující – Vladimír Merta, Jiří Dědeček, Karel Plíhal a Ivan Hoffman.¹⁶³

Koncert byl pro všechny zúčastněné fascinujícím zážitkem. Kryl se o něm vyjádřil takto: „Bylo to vlastně moje první setkání s živým publikem – z Československa. Přijely tisíce lidí, i přes problémy, které s tím byly na hranicích. Mezi písničkáři a publikem tam vzniklo něco velmi krásného a pozoruhodného – co se pak znovu opakovalo v Praze v listopadu.“¹⁶⁴ Když v euforii jeden z posluchačů vykřikl „za měsíc v Lucerně“, zřejmě tomu věřil jen málokdo. Ale už o pár dní později, 9. listopadu, padla Berlínská zeď, symbol rozdělené Evropy.

¹⁶⁰ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 211-222.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 236.

¹⁶² BLAŽEK, Petr. Dohodnutá opatření: Vratislavský festival v dokumentech tajné policie. *Babylon: Studentský list pro seniory*. 2009, 19., č. 2.

¹⁶³ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 239.

¹⁶⁴ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 111.

2. 1. 4. DEMOKRACIE ROZKVÉTÁ, BYŤ S KOSMETICKOU VADOU

Dne 24. listopadu 1989 v důsledku neutuchajících demonstrací odstoupilo předsednictvo KSČ v čele s generálním tajemníkem Miloušem Jakešem. Téhož dne, snad z rozrušení z nevidaných společenských změn, zemřela na infarkt Marie Krylová. O tři dny později požádala Svobodná Evropa československý konzulát o humanitární vízum pro Karla Kryla, aby mohl odjet do Československa na její pohřeb.¹⁶⁵

Vízum bylo Krylovi uděleno, a 31. listopadu tak po dvaceti letech znovu spatřil Prahu. Po tiskové konferenci pořádané Mladou Frontou odjel do Nového Jičína na mamčin pohřeb a poté se vrátil do hlavního města. Původně jednodenní povolení k pobytu mu bylo prodlouženo až do 10. prosince, takže, jak doufal, došlo i na zpívání. A přivítání bylo skutečně grandiózní. Dne 3. prosince Kryl vystoupil na desetihodinovém Koncertě pro všechny slušný lidi. Vystřídalo se na 500 účinkujících, poslouchalo je přes 15 000 lidí. Mnozí z nich zpívali spolu s Krylem, přestože jeho písně už dvacet let neměli znát. O den později zazpíval na balkonu Melantrichu s Karlem Gottem československou hymnu.¹⁶⁶

Ještě než Krylovo vízum vypršelo, 9. prosince, vyhlásil Gustáv Husák prezidentskou amnestii, Kryl se tak už nemusel obávat trestu za nedovolené opuštění republiky. Do Československa se proto v následujících letech často vracel, nikdy však natrvalo.

Koncertů a různých vystoupení bylo v té době nepočítaně, jak v Čechách, tak na Slovensku. Záznam jednoho z nich, vyprodané Lucerny 21. ledna 1990, vyšel v roce 2006 na CD a může tak ilustrovat výjimečnou atmosféru, která určitě panovala i na všech ostatních. V únoru pak vyšly v reedici dvě Krylovy první desky, *Bratříčku, zavírej vrátka* a *Rakovina*, obě pak záhy byly vydány i v novém formátu CD. *Bratříček* byl vyhlášen československou „Deskou desek“ za posledních 25 let v anketě pořádané časopisem Rock & Pop.¹⁶⁷

Obecně se dá říci, že se Kryl ocitl na samém vrcholu své popularity. Dlouhé odloučení z něj však vytvořilo jakýsi odlidštěný symbol, alespoň dle jeho názoru, což bylo třeba změnit. „Dlouhodobě nepřítomný člověk se dostává do situace mrtvého. Vazba mezi ním a ostatními lidmi neexistuje. Takový člověk se nemůže zkompromitovat – například tím, že se opije v hospodě. De facto přestává existovat – nemá možnost dělat chyby, není viděn, postrádá pohled zevnitř. (...) Nejprve zakázané ovoce, později chtě nechtě klasik. Podobně

¹⁶⁵ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 245-248.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 250-253.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 263-274.

jako král, ke kterému nikdo nesmí, se stává výjimečným. V té chvíli se stává z člověka pomník. S dílem klasika není možné diskutovat. Pro žijícího autora je to nesmírně svazující a nepohodlné. Dostane se do situace mrtvolky a chce se po něm, aby říkal jen to, co nenarušuje pomník. (...) Mojí první povinností, když jsem se vrátil, bylo rozbít pomník. Reagovat na dobu a komentovat ji.¹⁶⁸

Přesně to Kryl také dělal. Nejen svou snahou „rozbít pomník“, ale i nepříjemně střízlivým komentováním porevoluční doby se mnohým znelíbil. Texty, které v té době vznikaly, jsou varovné, někdy z nich přímo čiší rozčarování. Zřejmě za nejtvrdší v tomto ohledu je považována *Demokracie*¹⁶⁹ a *Timur a jeho parta*¹⁷⁰, ale *Sametové jaro*¹⁷¹ nebo texty z desky *Monology* (*Smečka*¹⁷², *Holáryjó*¹⁷³, *Za vozem*¹⁷⁴, *Ostrov pokladů*¹⁷⁵, *Idyla*¹⁷⁶), vydané v roce 1992, si s nimi nezdají. Zároveň samozřejmě kromě písňových a básnických textů dále vznikaly i rýmované komentáře či prozaická zamyšlení, všechna nepříjemně aktuální. Je pochopitelné, že v revolučním optimismu nových začátků o tento tón nikdo příliš nestál.

Zřejmě i touha zůstat kritický i k novému vedení země byla jedním z důvodů pro Krylův odchod ze Svobodné Evropy v červnu 1991. Oficiálně se odvolával na zdravotní a časové důvody, skloubit práci v rádiu a předtáčení svých pořadů s častým koncertováním v Československu bylo prakticky nemožné. Pravděpodobně se jednalo o směsici praktických a názorových důvodů.¹⁷⁷

V práci však Kryl neustal. Neustále koncertoval, poskytoval množství rozhovorů, přebíral ceny, vydával reedice starých desek, nově pak *Tekuté písky* a *Monology*, opět byla vydána *Knížka Karla Kryla* a připravena bibliofilská verze *Amoresek*. Pro Dům slovenské kultury spolu s Danielou Bakerovou nazkoušel, a později také nahrál poetický pořad *Dvě půle lunety aneb Rebelant o lásce*. V srpnu 1993 byl na Čachtickém hradě natočen pod vedením Dušana Rapoše filmový portrét *Karel Kryl – Kdo jsem..?*. Kvůli desce *Dopisy* nahrané v Melbourne vznikl soudní spor, když byla v důsledku nepřesně formulované smlouvy znovu

¹⁶⁸ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 122.

¹⁶⁹ Viz příloha č. 14.

¹⁷⁰ Viz příloha č. 55.

¹⁷¹ Viz příloha č. 49.

¹⁷² Viz příloha č. 52.

¹⁷³ Viz příloha č. 18.

¹⁷⁴ Viz příloha č. 60.

¹⁷⁵ Viz příloha č. 32.

¹⁷⁶ Viz příloha č. 19.

¹⁷⁷ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 281-282.

vydána, aniž Kryl mohl do její finální podoby zasáhnout. Spor nakonec vyhrál a nová deska měla být stažena, což se však ne ve všech případech stalo.¹⁷⁸

Jméno Karla Kryla se však často objevovalo i v rovině jiné než umělecké. Jeho „pomýlenost“ byla častým předmětem novinových článků, pohrávaly si s ním různé politické strany. Dodnes není jisté, zda mu někdy byla nabídnuta nějaká funkce v novém státě, každopádně ale žádný úřad nezastával, stejně jako dříve zůstal stranou politických struktur a vše důsledně komentoval. V jeho výrocích a tvorbě z této doby je možné vysledovat v podstatě dvě hlavní linie – jednou je nesouhlas se současnou politikou, do značné míry ztělesněný nesouhlasem s Václavem Havlem, a druhou pak naprostý odpor k rozdělení Československa.

Co se tehdejšího prezidenta týče, silným motivem pro mnohdy silné výroky bylo zřejmě hlavně Krylovo rozčarování. Zdá se, že od Václava Havla čekal něco víc, než čeho se dočkal. Od obdivu k jeho divadelním hrám pak už nebyla dlouhá cesta k pohoršení, že jeho krátké kalhoty dělají zemi ostudu. Kritika politické linie se objevuje v už zmíněných textech *Demokracie*¹⁷⁹ a *Timur a jeho parta*¹⁸⁰, ale vztah osobní, poznamenaný oním neurčitým zklamáním, zkoušel vysvětlit Kryl sám: „Autor, který nikdy nepochopil dělnickou třídu. Vždycky se cítil někým jiným, než kým zrovna byl. Nikdy nepřestal být člen pražské elity, pražské smetánky, ze které vzešel. Vzdor tomu, že byl potahován. Člověk po dlouhou dobu naprosto čestný, a možná natolik nedospělý, aby byl bezelstný. Zneužitelný ve své slabosti intelektuála. Dnes zamilovaný do světa velkoměsta a reflektorů – což je pro dramatika, který má zůstat za scénou, vždy tragické. Snad zamilovaný sám do sebe – a do své pozice. Jako autor je slušný dramatik evropské úrovně.“¹⁸¹

Rozdělení Československa, dokonané v lednu 1993, bylo pro mnohé bolestnou událostí. Pro Kryla tím zmizela vlast, o jejíž osud bojoval, které zasvětil prakticky celý svůj život. Nikdy se nevzdal neplatného československého pasu, háje se tím, že vždy byl, po celý exil zůstal a nadále bude Čechoslovákem, necítí potřebu a ani si nemůže zvolit, zda je více Čech nebo Slovák. O důvod víc kritizovat vládnoucí politiky. Poeticky se k situaci Kryl vyjádřil ve slovensky zpívané *Od Čadce k Dunaju*¹⁸², vzniklé už v roce 1990, tehdy ještě spíš jako opatrné varování. Mnohokrát pak o své vlasti, která „už není“, mluvil v různých

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 288-294.

¹⁷⁹ Viz příloha č. 14.

¹⁸⁰ Viz příloha č. 55.

¹⁸¹ ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem, s. 144.

¹⁸² Viz příloha č. 30.

rozhovorech, z kterých cituji: „I tehdy mě bolí duše, když si vzpomenu, že letos může být poslední oslava republiky, kterou založil Masaryk spolu se Štefánikem. I když to v poslední době byla republika Husáka a Biřáka, přece stálo za to se o ni bít.“¹⁸³ „Nemám z toho dobrý pocit, jsem odpůrce dělení Československa, protože jsem pracoval a cítil se doma v zemi, která se Československo jmenovala, ať už s pomlčkou, nebo bez. Měl jsem celou dobu československé občanství a pas, takže budu mít od 1. ledna trochu problémy s tím, jak se vejít do své nové identity.“¹⁸⁴ „Když říkám *moje země*, myslím tím Československo, a nikoliv *tuto* zemi, ve které spolu dnes sedíme. *Moje země* je *Československo*. Na tom se nedá nic změnit.“¹⁸⁵

Neustálé spory spolu s nepřetržitým koncertováním byly pro Kryla nesmírně vyčerpávající. Únava nejen fyzická, ale i psychická z množství často zřejmě až nesmyslných půtek, ho dohnaly 2. března 1994 večer v Mnichově, kde byl s manželkou Marlen na návštěvě u jejich rodičů. Ještě v noci byl operován, ale nad ránem 3. března na následky těžkého infarktu zemřel, přestože operace úspěšně odstranila krevní sraženinu, která ho způsobila. Dle vyjádření lékařů pacient už neměl vůli se z bezvědomí probudit.¹⁸⁶

Ani poté však dohady kolem Kryla neutichly. Obíhaly různé zprávy o skutečné příčině jeho smrti, někdo hledal osudovost v tom, že se na průčelí Vinohradského divadla v ten samý den ulomilo křídlo sochy anděla. Spory byly i o samotné místo jeho posledního odpočinku – Marlen by ho nejraději měla v Německu, Kryl si zřejmě přál spočinout vedle svých rodičů v Novém Jičíně, Miloš Zeman navrhoval vyšehradský Slavín. Nakonec bylo díky břevnovskému opatu Anastázi Opaskovi rozhodnuto právě o Břevnově. Na pohřeb, konaný 11. března v bazilice sv. Markéty, přišlo několik tisíc lidí, mezi nimi i politici, do kterých se v poslední době Kryl silně opíral. V Poslanecké sněmovně se debatovalo o tom, zda je vhodné držet minutu ticha. Ještě před medailemi, cenami, pomníky a pamětními deskami, s nimiž se v dalších letech doslova „roztrhl pytel“, někteří upozorňovali na absurdnost šílenství, které se strhlo kolem autora *Písně neznámého vojína*¹⁸⁷. „Co tady čumíte, vlezte mi někam! / Copak si myslíte, že na to čekám? / Co tady civíte? Táhněte domů! / Pomníky stavíte, prosím vás, komu?“¹⁸⁸

¹⁸³ KRYL, Karel. *Rozhovory*. 1. vyd. Praha: Torst, 2006, s. 609.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 577.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 651.

¹⁸⁶ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 319-320.

¹⁸⁷ Viz příloha č. 37.

¹⁸⁸ ČERMÁK, Miloš. Půlkacíř zavřel vrátka: Pomník Karla Kryla už zase stojí. *Reflex*. 1994, č. 14.

2. 2. TVORBA

2. 2. 1. PÍSNĚ

Krylova exilová tvorba se od té rané československé poněkud liší. Nejznámější písně, nahrané na deskách *Bratříčku, zavírej vrátka* a *Rakovina* (ta byla sice vydána až v Německu, ale texty si Kryl přivezl ještě z Československa), vznikaly v poměrně rychlém sledu, vyjadřují se většinou k okupaci či počátku normalizace a bez velkých oklik jasně pojmenovávají problémy přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Všechny také přispívají k obrazu Karla Kryla – tragéda.

Někde na pomezí stojí deska *Maškary* vydaná v roce 1970. Její písně se ještě hodně podobají těm předchozím, a i zde se najdou texty notoricky známé, například píseň *Lásko!*¹⁸⁹, ale už pomalu proniká zkušenost exilová, která je novou polohou původně převážně břitce protestujícího zpěváka. Například písně *Bludný Holanďan*¹⁹⁰ či *Pták Noh*¹⁹¹ už v sobě toto nesou.

Potom už se Krylova tvorba lehce mění. Především se objevují texty humorné, s odkazy na sféru politickou i vztahovou. To bylo Krylovi vlastní prakticky od počátku, ale do těžké doby okupační a pookupační se šprýmy nehodily. Nyní naopak zřejmě chtěl posluchače i pobavit, odlehčit těžkou dobu. Deska *Karavana mraků* z roku 1979 je složená prakticky jen z těchto textů - nejen verši, ale i hlasovým projevem vyniká například *Bridge*¹⁹², *Podběly*¹⁹³ či *Bakterie*¹⁹⁴ - a po předchozích, smutnějších, ukazuje nového Kryla, který už nechce být jen národním tragédem. Přesto jím do značné míry zůstal a v povědomí většiny lidí jsou s jeho jménem spojeny právě písně z prvních dvou či tří desek.

Texty se také komplikují, u některých už jde opravdu spíše o báseň podbarvenou hudebním doprovodem než o píseň jako takovou. Vzhledem k tomu, že už není tak nutné na nějaké události reagovat okamžitě, má Kryl na jejich psaní mnohem více času a jsou propracovanější, což nemusí nutně znamenat lepší, pouze se mění způsob výpovědi, verše jsou složitější a abstraktnější než u dřívějších textů. Přišel také čas na rozmanité slovní hříčky,

¹⁸⁹ Viz příloha č. 25.

¹⁹⁰ Viz příloha č. 8.

¹⁹¹ Viz příloha č. 44.

¹⁹² Viz příloha č. 11.

¹⁹³ Viz příloha č. 40.

¹⁹⁴ Viz příloha č. 2.

hrátky s rýmy, které mohou být mnohdy plně doceněny až poté, co posluchač spatří psanou podobu dříve slyšeného.

Tak je například v písni *Synonymická*¹⁹⁵ zamaskován agent StB Pavel Minařík, pracující několik let v rádiu Svobodná Evropa, ve slůvku „KaMin“, tedy kapitán Minařík: „Armáda míru – miliony strýčků / tisíce známých – samí zloději / Zářivý zástup malých zlodějíčků / vítajících příchod nových nadějí / A já jdu s nimi, nejsem outsider / ač sedím v baru, piju tramín / já získal profil jako Brettschneider / a dneska říkají mi KaMin“. Vyloženě hravá – místy až připomínající jazykolam - je píseň *Bivoj*¹⁹⁶: „V hrsti perořízek, jedl Nero řízek v jeteli / vzadu Apeniny, kilo huspeniny v popředí / vsedl do žiguli, strýce Caliguly, chcete-li / vzal na půdě lati, jel si udělati prostředí / V stínu Kolosea seděls v Karose a netušil / že je volovinou hrát si s hořlavinou u latí / vatra nectila tě, bratranec ti latě vysušil / domy plápolaly, požár udolali mulati“.

Novinkou se stala také tvorba cizojazyčná. Jak už bylo zmíněno, hned na začátku exilu se Kryl naučil polsky, aby mohl vypomáhat a přivydělávat si i v polské redakci Svobodné Evropy. Kromě nejznámější polské písně, Polákům i přímo určené, tedy *Ve jménu humanity*¹⁹⁷, v polštině pak *W imię socjalizmu*, byly do polštiny přeloženy i další jeho texty, například píseň *Lásko!*¹⁹⁸ najdeme jako *Miła*. V němčině vyšla k desátému výročí československé okupace deska *Lieder gegen Panzer – Prag 68*, obsahující německé verze písní *Ruka je most*¹⁹⁹ (*Als Brücke die Hand*), *Bratříčku, zavírej vrátka*²⁰⁰ (*Brüderchen erschrick dich nicht*), *Znamení doby*²⁰¹ (*Zeichen der Pest*), *Podivná ruleta*²⁰² (*Seltsames Roulett*) a ryze německou *Der Schimmel*. K rozpadu Československa se vyjadřuje *Od Čadce k Dunaju*²⁰³ existující pouze ve slovenské verzi. Krylovy texty byly přeloženy i do dalších jazyků a zpívány místními interprety, ale s tím už on sám neměl nic společného.

¹⁹⁵ Viz příloha č. 54.

¹⁹⁶ Viz příloha č. 7.

¹⁹⁷ Viz příloha č. 59.

¹⁹⁸ Viz příloha č. 25.

¹⁹⁹ Viz příloha č. 47.

²⁰⁰ Viz příloha č. 10.

²⁰¹ Viz příloha č. 63.

²⁰² Viz příloha č. 41.

²⁰³ Viz příloha č. 30.

2. 2. 2. POEZIE

Kromě písní se Kryl věnoval i psaní básní či veršovanék bez hudebního doprovodu. Prvním rozsáhlým dílem, na kterém pracoval, byl filmový poetický scénář *Slovíčka*, text rozpracovaný už v roce 1970, tehdy pod pracovním názvem *Romeo*. Do finální podoby byl uveden v bolestné době po rozchodu s první ženou, Evou, publikován pak až v roce 1980 v Sixty-Eight Publishers²⁰⁴ v Torontu.²⁰⁵

První ryze básnickou sbírkou, která spatřila světlo světa, tak bylo *7 básniček na zrcadlo*, vydaných poprvé vlastním nákladem v roce 1974. Později byl jejich počet doplněn na dvanáct. Každý z něžných a literárně velmi zdařilých textů odpovídá na jednu ze zásadních otázek, vysvětluje například, co je naděje, co láska, co víra, co pravda... Poslední básnička na zrcadlo odpovídá na otázku, co je to štěstí. Dle samotného Kryla se po ní už nemohlo ve psaní pokračovat, sbírka byla tedy definitivně uzavřena jejím napsáním v únoru 1992.²⁰⁶

Po vydání tištěného textu písně *Pochyby*²⁰⁷, která svými třinácti minutami kladla na posluchače ohromné nároky, což Kryl sám pochopil, vyšlo roku 1978 v nakladatelství Poezie mimo domov²⁰⁸ hravých *17 kryptogramů na dívčí jména*. Lásce k ženám je věnována i další útlá sbírka, *Amoresky*, vydané vlastním nákladem v roce 1982. Podobně jako u *Pochyb* se Kryl zachoval u básní *Lot* a *Sněhurka v hadřících*, které obě vyšly jako samostatné tisky, první v roce 1990, druhá o dva roky později. Posmrtně, v roce 1995, byly vydány básně z let 1981-1988 pod názvem *Krylias & Odysea*.

Sixty-Eight Publishers vydalo i Krylovy dva zřejmě nejrozsáhlejší svazky, (*Zpod stolu*) *Sebrané spisy* (1978) a *Z mého plíživota* (1986). V obou jde o pestrou kombinaci písňových textů, básní a roztodivných veršovanék, od variací na lidové písně (v obou svazcích obsažený oddíl *Špalek písní českých*) či Máchu a Erbena až k dvojverší nazvanému *Tulení pokřik*: „V ledové tříšti / za lepší příští!“

²⁰⁴ Exilové nakladatelství založené literáty Zdenou Salivarovou a Josefem Škvoreckým v kanadském Torontu v roce 1971. Oficiálně ukončilo svou činnost v roce 1993, do té doby vydalo 227 titulů převážně exilových a samizdatových autorů.

²⁰⁵ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 175-176.

²⁰⁶ KRYL, Karel. *Básně*. 1. vyd., Praha: Torst, 1997, s. 48.

²⁰⁷ Viz příloha č. 39.

²⁰⁸ Nakladatelství exilové a samizdatové poezie založené v Mnichově publicistou a básníkem Danielem Stožem v roce 1975. Do pádu režimu vydalo 130 svazků. Jeho činnost byla oficiálně ukončena roku 1996. Svými linority na některých bibliofilských tiscích jako výtvarník spolupracoval i Karel Kryl.

Zřejmě vrcholem Krylovy básnické tvorby pak je pocta Jeanu Arthuru Rimbaudovi, která měla původně nést jeho jméno, ale v roce 1987 vyšla vlastním nákladem pod názvem *Zbraně pro Erató*²⁰⁹. Jak již bylo řečeno, literární hodnota této sbírky byla o rok později oceněna udělením ceny Jana Zahradníčka. Jedná se o podobně rozsáhlý text jako jsou *Slovička*, skládá se z devadesáti čtrnáctiveršových strof.

Specifickým projevem jsou také už dříve zmiňované Krylovy rýmované komentáře. Ani autor sám je však nepovažoval za literární dílo v pravém slova smyslu, jsou to v rychlosti psané publicistické texty, vyjadřující se k aktuální situaci, určené k odvysílání ve Svobodné Evropě, kde díky veršované formě mohly zaujmout více posluchačů. Jen málo z nich překročilo rámeček „spotřební žurnalistiky“. Několik jich vyšlo časopisecky, větší souhrnné vydání připravil až v roce 2013 Torst.

2. 2. 3. PRÓZA

Prozaická tvorba je u Kryla zastoupena nejméně, přesto můžeme narazit i na ni a nelze ji tedy zcela opomenout. Zřejmě nejhodnotnějším svědectvím o jeho životě psaným v próze by byla Krylova rozsáhlá korespondence, autor se však ke zveřejňování jakékoliv korespondence, i po pisatelově smrti, stavěl odmítavě.²¹⁰ Několika velkých svazků těchto intimních výpovědí, jako tomu bylo například u Boženy Němcové, se tak zřejmě nikdy nedočkáme, několik dopisů psaných mamince je však otištěno v knize Miloše Čermáka *Nanebevzetí Karla Kryla*.

Jedním z hlavních zdrojů Krylovy prózy tak je Torstem v roce 2012 vydaný soubor politických porevolučních komentářů s názvem *Země Lhostejnost*. Jedná se o sbírku textů posbíraných převážně z různých regionálních periodik (velkou roli hrálo *Znojemsko*), která jediná byla ochotna Krylovy komentáře publikovat. Jsou obsaženy i scénáře pořadů *Země Lhostejnost* a *Země Závist* připravovaných pro Slovenskou televizi v roce 1992. Kvůli rozpadu Československa k jejich uvedení nikdo nedošlo a nebyl ani napsán třetí plánovaný díl, *Země nenávisť*.²¹¹ Kryl se v nich neomezuje na domácí politiku, jejíž kritizování mu bylo vlastní dlouhá léta, ale vyjadřuje se i k ekonomické situaci nově

²⁰⁹ Zbraně v názvu zmiňované odkazují na Rimbauda, který se jejich pašováním chvíli živil, Erató je jedna z devíti Múz, držící ochrannou ruku nad milostnými písněmi a milostným básnictvím.

²¹⁰ KLIMT, Vojtěch. Akorát, že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla, s. 315.

²¹¹ KRYL, Karel. *Země Lhostejnost*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2012, s. 163-167.

vzniklého státu či k zahraničním aktuálním problémům, jakým byla například válka v Perském zálivu nebo komplikovaná situace v Pobaltí: „Kuvajt a Litva – dva metry pro morálku? Nebo je olej hustší než krev?“²¹² Už snaha tyto komentáře téměř dvacet let po autorově smrti vydat a reakce, které vyvolaly, ukazují, že v mnohém měl Kryl pravdu. Jen ji říkal moc brzy.

Druhým, nyní už ne publicistickým, ale literárním, je soubor *Člověk a jiné prózy*, rovněž z dílny Torstu, vydaný v roce 2014. Základem je v exilu psaná rozsáhlá próza *Člověk*, doplněná o Krylovy povídkové a pohádkové texty, o jejichž existenci neměla naprostá většina posluchačů zřejmě ani tušení.

Za určitou směs stojící zcela na pomezí žánrů je možné považovat *Krylogii*, vydanou v roce Krylovy smrti. Jedná se o přepis Krylových pořadů vysílaných ve Svobodné Evropě v letech 1975-1989, kombinují se tu písňové i básnické texty s jeho promluvami, vzpomínkami, komentáři, vším, co zaznělo do éteru, a jsou tak zajímavou výpovědí zpěváka nejen o době, ve které žil, ale i o sobě samém. I s některými pasážemi z tohoto souboru se mnozí posluchači mohou setkat vůbec poprvé, vzhledem k rušení vysílání RSE.²¹³

2. 2. 4. OBRAZ EXILU

Nemůže být pochyb, že vytržení z vlasti a odloučení od rodiny i veškerých přátel v podstatě na dobu neurčitou je pro člověka nesmírně složité. Kryl o tomto vnitřním emigrantském boji zanechal svědectví v mnoha svých textech.

Takřka za hymnu mezi nimi můžeme označit známou píseň *Vánoční*²¹⁴. Celkem civilně, na příkladu jediného dne v roce, je v ní vypovězen smutek těch, kterým „jedna židle přebývá“, i toho, komu patří. Obdobné je rovněž vyznění Krylova přepracování biblického *Žalmu 120*²¹⁵.

V daleké cizině rovněž není možné kontrolovat, k čemu všemu je propůjčeno něčí jméno, bránit se. Píseň *Hlas*²¹⁶ přesně zaznamenává tuto úzkost a není možné si při jejím

²¹² Tamtéž, s. 12.

²¹³ KRYL, Karel. *Krylogie: autorské pořady, vysílané v letech 1975-1989 rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1994, s. 3-6.

²¹⁴ Viz příloha č. 58.

²¹⁵ Viz příloha č. 66.

²¹⁶ Viz příloha č. 17.

poslechu nevzpomenout na spisovatele Jana Procházku a jeho údajné prohlášení, slepené ze slůvek jednotlivě vystříhaných z jeho jiných promluv.

V některých textech je také přímo zaznamenáno rozhodnutí o opuštění země, někde zaobaleněji, jako například v *Karavaně mraků*²¹⁷, někde Kryl přímo vysvětluje, takřka se omlouvá, jako je tomu v *Alibi v A moll*²¹⁸. Specifickým příkladem je pak píseň *Martina* či *Martině v sedmi pádech*²¹⁹, která je odpovědí na dopis posluchačky Svobodné Evropy. Kryl v ní v sedmi slokách (v každém je Martinino jméno v jednom pádě) prokládaných refrémem přímo vysvětluje, proč pro něj není možné se do vlasti vrátit. Vědomí tohoto rozhodnutí je prakticky hlavní linkou také v básnické skladbě *Zbraně pro Erató*.

2. 3. RÁDIO SVOBODNÁ EVROPA

2. 3. 1. VZNIK

V reakci na únorový převrat vznikla o rok později, 25. února 1949, ve Washingtonu Rada svobodného Československa.²²⁰ Ta po několika setkáních dospěla k názoru, že by bylo užitečné zřídit rozhlasovou stanici vysílající do vlasti, a v květnu 1949 za tímto účelem založila Národní výbor pro Svobodnou Evropu. Protože připravovaná stanice měla být soukromá, tedy nezávislá na americké vládě, přestože jí byla podporována, hlavním úkolem Národního výboru bylo zajištění dostatku finančních prostředků pro zahájení jejího provozu. Pořádané sbírky se kromě krajanů žijících v USA a amerických občanů zúčastnilo i mnoho významných osobností, mezi nimi například John Steinbeck, generál Lucius Clay či pozdější prezident generál Dwight Eisenhower.²²¹

Ředitelem rádia byl ustanoven zkušený publicista Ferdinand Peroutka, který sídlil v New Yorku. Východoamerické pobřeží bylo ale od Československa příliš vzdáleno, což s sebou neslo různé technické problémy, proto bylo nakonec rozhodnuto, že se bude vysílat z Mnichova, který je hranicím bližší, a nejen tak bude jasnější vysílání RSE, ale rovněž zde bylo možné poslouchat pražský rozhlas a ve vysílání pak reagovat na věci, které z něj zazněly. Ředitelem v Mnichově se stal Pavel Tigrid. O necelé dva roky později vzniklo vedle

²¹⁷ Viz příloha č. 22.

²¹⁸ Viz příloha č. 1.

²¹⁹ Viz příloha č. 27.

²²⁰ Jejím předsedou byl bývalý primátor Prahy Petr Zenkl. Kromě něj v Radě působila řada bývalých politiků, novinářů či vysokoškolských profesorů, ale i obyčejní dělníci či rolníci.

²²¹ SEDLÁČEK, Karel. *Volá Svobodná Evropa*. Praha: Archa 90, 1993, s. 12-13.

stávajícího Radio Free Europe ještě Radio Liberty, Rádio Svoboda, rovněž sídlící v Mnichově, které mělo vysílat pro národy Sovětského svazu. V roce 1976 se obě stanice sloučily.²²²

Vůbec první pokus o vysílání byl proveden 4. července 1950, kdy se vysílalo pomocí krátkovlnných vysílaček umístěných na nákladním automobilu, který se pohyboval v blízkosti československých hranic. Skutečně oficiální zahájení vysílání, už z mnichovského sídla, však připadlo až na 1. květen 1951, přesně v 11 hodin dopoledne. Česká redakce byla první, která vysílání zahájila, později následována vysíláním maďarským, polským, bulharským, rumunským a albánským.²²³

2. 3. 2. PROVOZ

Rádio Svobodná Evropa vysílalo každý den od pěti hodin ráno do jedné hodiny po půlnoci, v neděli se začínalo až o sedmé. Každou hodinu byly vysílány desetiminutové zprávy, což způsobovalo maximálně padesátiminutovou stopáž ostatních pořadů. Vysílalo se z různých vysílaček, jen vždy mezi půlnocí a jednou hodinou ráno pracovalo všech 22 vysílačů RSE současně, o tento čas se rovným dílem dělili Čechoslováci, Poláci a Maďaři. V tomto vysílání byly nejen zopakovány hlavní události dne, ale také byly předčítány pomalu, aby bylo možné si zapsat jejich doslovné znění.²²⁴

Kromě častého vysílání zpráv bylo pro RSE typické, že mluvené slovo výrazně převyšovalo nad hudbou, bylo zařazeno mnoho politických komentářů, a většina pořadů byla vysílána vícekrát, aby se omezily ztráty způsobené rušením. Bylo možné si poslechnout i celkem „klasické“ rozhlasové pořady, jako byly například divadelní hry či pohádky pro děti, reportáže z cest, sportovní noviny či oblíbené hudební pořady Roziny Jadrné a později Karla Kryla, ale i výběr zpráv ze světového tisku, domácí i mezinárodní politické komentáře, v případě zájmu bohoslužbu. RSE se snažila cílit na celé obyvatelstvo, své vlastní pořady tak měli dělníci, zemědělci, ženy i komunisté. Některé pořady však byly pro RSE typické, takovým byl například *Rub a líc*, aktuálně srovnávající mediální obraz některých událostí s realitou a odpovídající na lživé informace uveřejňované ve státních médiích, jejichž produkce byla kvůli tomu pečlivě sledována, a především pořad s největší sledovaností,

²²² Tamtéž, s. 9-14.

²²³ Tamtéž, s. 14-16.

²²⁴ Tamtéž, s. 44-45.

Vzkazy domovu. V něm byly odvysílány všemožné vzkazy do rádia poslané, většinou šlo zřejmě o šifrovaná sdělení pro rodiny či spolupracovníky, kteří zůstali za hranicemi. Jejich pravý obsah stanice v naprosté většině případů neznala. V druhé části pak byli voláni naprosto konkrétní lidé, například bachaři mučící vězně, nebo soudci bez skrupulí, jejichž činy spolu s celým jménem tak byly odhaleny všem posluchačům.²²⁵

Problémem, se kterým se RSE potýkala už od prvního dne svého působení, bylo rušení vysílání rušičkami z Československa. Zaměstnanci rádia se snažili jejich účinek co nejvíce omezit, proto byly pořady i několikrát opakovány, hlavní informace zprávy byla vždy ve zhuštěné podobě prozrazena už v prvních několika větách, k hlavní myšlence se během pořadu vícekrát vracelo, důraz byl kladen i na kvalitní přednes. Bylo vhodné mluvit pomaleji, co nejzřetelněji, spíše v krátkých větách. Časem se ukázalo, že vliv na srozumitelnost rušeného vysílání má i barva hlasatelova hlasu. Informace o slyšitelnosti vysílání byly získávány jednak skrze dopisy z Československa, to ale trvalo velice dlouho, nebo od těch, kteří přešli hranice.²²⁶

Kromě vysílání RSE organizovala i známou balónovou akci, takzvanou operaci Veto²²⁷. V letech 1951-1956 bylo v jejím rámci ze Západního Německa do Československa pomocí různých druhů balónů vysláno na sto milionů různých letáků, ale pravidelně bylo shazováno rovněž kapesní vydání časopisu *Svobodná Evropa*, který na svých deseti stranách přinášel například informace o světovém dění, propagační texty porovnávající život „před“ a „za“ zdí, ale také ilustrace a fotografie. Náklad tiskovin byl u dvou druhů balonů přímo uvnitř balónu, který je rozptýlil poté, co praskl, jeden druh potom nesl krabici, kterou převrátil. Akce musela být pečlivě technologicky připravena a samozřejmě velice záleželo na aktuálních meteorologických podmínkách, podle kterých se počítalo pravděpodobné místo doletu balónu, ale vzhledem k tomu, že i při sestřelení byl náklad tiskovin rozsypán a většinou pokryl plochu 15-25 km², což je množství, které není možné cele sesbírat a před obyvatelstvem ukrýt, byla velmi úspěšná. Byla ukončena až počátkem roku 1956 v důsledku letecké havárie, kterou měla dle vyšetřovací komise způsobit právě srážka balónu s letadlem. Přestože šlo o smyšlenou příčinu a letadlo se zřejmě zřítilo v důsledku nepříznivých

²²⁵ Tamtéž, s. 19-30, 43, 62.

²²⁶ Tamtéž, s. 30.

²²⁷ Veto proto, že vetovala monopol komunistické vlády na tisk.

meteorologických podmínek, Spojené státy nechtěly riskovat mezinárodní diplomatický konflikt a „největší propagační kampaň ideologické války“ odvolali.²²⁸

2. 3. 3. STÁTNÍ BEZPEČNOST VERSUS SVOBODNÁ EVROPA

Rádio Svobodná Evropa a lidé s ním spolupracující byli samozřejmě od samého počátku vysílání trnem v oku KSČ. Už v dubnu 1953 tak Státní bezpečnost založila pro informace o něm zjištěné speciální objektový svazek, s odůvodněním: „Štvavé vysílání proti ČSR, špionáž, a spolupráce s CIC a jiné zprav. služby.“ V prosinci 1989 tento svazek obsahoval neskutečných 40 000 stran materiálu jakkoliv spojeného s RSE, bylo v něm mimo jiné 281 podsvazků zájmových, tedy rozpracovávaných, osob.²²⁹

Postup proti „ideodiverzní činnosti“ RSE byl dvojitý. V rámci pasivní obrany bylo rušeno vysílání, zabavovány či sbírány a ničeny zasílané tiskoviny. Aktivní obranou bylo zapojení osob do rozvracení rádia zevnitř. Mohlo se jednat buď o naverbování stávajícího zaměstnance, využití spolupracovníka StB žijícího již v zahraničí nebo přímo člověka vyslaného z ČSSR za účelem získání pozice v rámci RSE – ideálním příkladem tohoto typu je známý kapitán Pavel Minařík.²³⁰

Doba, ve které do RSE přišel Kryl, byla typická přílivem posrpnových emigrantů. Kromě možných rozepří s exilem pounorovým samozřejmě hrozilo i zaměstnání lidí, kteří nebyli dostatečně prověřeni, jako se tomu stalo právě u agenta Pley, tedy Pavla Minaříka. Kromě něj v této době přímo v objektu RSE působil ještě agent Ptáčnick (Vojtěch Vogel) a Brada (Jiří Brych). Další čtyři agenti potom nepůsobili přímo v RSE, ale měli možnost odtud získávat informace, hlavně díky svým kontaktům se zaměstnanci, a několik dalších bylo pro nasazení připravováno.²³¹

Pro zjednodušení se budu ze všech operací věnovat pouze agentovi Pley, Pavlu Minaříkovi, jehož působení i odhalení navíc Kryl sám zažil²³². Byl vnímán jako spolehlivý, pravidelně ve spojení. Předával informace o celkovém dění v rádiu i jeho interní písemné

²²⁸ SEDLÁČEK, Karel. *Volá Svobodná Evropa*. Praha: Archa 90, 1993, s. 63-73.

²²⁹ ŽÁČEK, Pavel a KOUTSKÁ, Ivana. Rádio Free Europe očima Státní bezpečnosti: Fotografie v objektovém svazku komunistické rozvědky. *Paměť a dějiny: Revue pro studium totalitních režimů*. 2011, č. 1.

²³⁰ TOMEK, Prokop. *Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa. "Objekt ALFA"*. Vyd. 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, s. 14-17.

²³¹ Tamtéž, s. 111-113.

²³² Viz odkaz na Minaříka v písni *Synonymická*.

materiály. Sledoval spojení zaměstnanců do ČSSR, získával informace využitelné pro psychologické působení a případně získávání dalších spolupracovníků. V lednu 1976 byl však stažen a perfektně využit při propagační akci Infekce. V jejím rámci se po svém návratu Minařík stal prakticky mediální hvězdou, hrdinným příslušníkem rozvědky, který během svého pobytu v Mnichově odhalil pravé poslání „lživé mnichovské vysílačky“. Nejen v domácích, ale i v zahraničních médiích mu bylo věnováno několik desítek článků, vystupoval v rozhlase i v televizi, doma, v Polsku a v Maďarsku pak pořádal besedy ve školách a podnicích. V květnu byla vydána kniha *Kapitán Pavel Minařík – Návrat rozvědčíka*²³³. Cílem jeho aktivit bylo představit RSE jako nástroj CIA a tím pádem z její existence udělat mezinárodní problém, navíc obohacený o ekonomickou stránku věci – údajným financováním stanice ze státního rozpočtu USA jsou obelháváni američtí daňoví poplatníci.²³⁴

Kampaň měla veliký ohlas. V rámci Infekce se povedlo vyvolat nedůvěru mezi zaměstnanci RSE a otřást důvěryhodností stanice jak před československou, tak před západní veřejností. Fantastickým dodatkem a dokladem o úspěchu akce byla píseň zpěváka Josefa Laufera *Dopis Svobodné Evropě*, jejíž text je citován níže. Její uvedení nebylo součástí plánu StB, jednalo se skutečně o individuální aktivitu zpěváka.²³⁵

*Vy, co jste po nocích ladili dráty,
učili sousedy potomkům lhát,
slyšte o prorocích s tupými drápy,
jak se jim zřítíl ten upíří hrad.*

*Ztratili obličej – to dolar byl důvod,
po boku Goebbelsů je jim OK!
Ztratili obličej i jazyk i původ,
teď hrají nám z partesu hlas CIA.*

*Kdo by to poslouchal ty jidášské žvásty,
odporné žebrání o nakyslý chléb,
kdo by to poslouchal ty nechutný pásky,
co do úst si strkaj mrvu a chlív!*

²³³ Vydalo Naše vojsko v nákladu 50 000 výtisků.

²³⁴ TOMEK, Prokop. *Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa*, s. 138-145.

²³⁵ Tamtéž, s. 145.

*Díky Vám! Díky Vám, chlapíku statečný,
za vaši odvahu, rozum a sílu!
Vy jste náš kapitán – oni jsou zbyteční!
Přidal jste blankytu do křídel míru.*

*Do pupku hadího jim kapitán hrábl
a sedm let vypájel prolhanou žluč...
Ty „svobodný rádio“, už ti dech zchlad!
Od našich hrdinů pravdě se uč!*

*Utekli bezmocní a zradili mámu i tátu,
co někde má bez jména hrob.
Chtějí nám – nemocní – zasadit ránu
za konto Lloydů na ptačí zob.*

*Nad naší hranicí nebe je čisté,
nechceme stanici s nápisem: „Hnůj“.
Uřvi si bránici, ty špinavé klišé,
a nepleť se do veršů: „Kde domov můj“!*

*Díky Vám! Díky Vám, chlapíku statečný,
za vaši odvahu, rozum a sílu!
Vy jste náš kapitán – oni jsou zbyteční!
Přidal jste blankytu do křídel míru.*

Přestože nebyl akcí StB, nelze nezmínit pumový útok na budovu RSE, uskutečněný 21. února 1981. Nálož explodovala ve večerních hodinách u vnější zdi budovy, v místech, kde sídlila československá redakce, a zranila tři její zaměstnance. Přestože se StB na akci nepodílela, brzy zjistila, že ji provedla teroristická organizace Ruka světové revoluce, složená ze státních příslušníků arabských zemí, informaci si však nechala pro sebe a nic nenamítala ani proti pohybu členů skupiny na československém území. V důsledku útoku byla výrazně zvýšena bezpečnostní opatření v sídle RSE.²³⁶

Přes rozličné aktivity, kterými StB s RSE bojovala, ať to bylo rušení vysílání, sestřelování balónů z akce Veto, získávání co největšího množství rozličných informací o jejím chodu, snaha o získávání dalších spolupracovníků, uskutečněné či plánované únosy osob, nucení některých emigrantů k návratu do vlasti, psychologický nátlak na zaměstnance,

²³⁶ Tamtéž, s. 162-165.

rozvracení stanice zevnitř, snaha o diskreditaci RSE jako svobodné rozhlasové stanice hlásající objektivní informace – faktem zůstává, že činnost RSE nebyla nikdy v důsledku operací StB ani narušena, natož zastavena, a zpravodajské pokrytí zdaleka nebylo takové, jakého se dosahovalo při zaměření na nějaký objekt přímo v Československu.²³⁷

²³⁷ Tamtéž, s. 211-213.

TŘETÍ KAPITOLA: STÁTNÍ BEZPEČNOST VERSUS FOLK

3. 1. NOVINKA ZVANÁ FOLK

3. 1. 1. SPOR O „FOLK“

Jakmile se začne mluvit o folkovém žánru, objeví se problém jeho vymezení. Cokoliv připomínajícího jasnou a uznávanou definici však stále chybí. Některé jsou příliš široké a bez problémů by zahrnuly i představitele pop music nebo rocku, jiné naopak vylučují osobnosti, které byly publikem jasně vnímány jako folkaři. Celkem pěkně to vystihl hudební publicista Vladimír Vlasák, který folkaře nazval „báječnými muži s kytarou, kteří psali dějiny“.²³⁸ Ale koneckonců, nebyli to přeci jen muži; kdo tedy? Ti, o kterých zpívá Kryl v písni *Písničkářský bacil*²³⁹?

Pokud si dovolíme velké zjednodušení, vzhledem k tomu, že tato práce není produktem hudební ani literární vědy, můžeme říci toto: pod pojmem „folkař“ si většinou představíme samostatně působícího interpreta, prezentujícího svou vlastní tvorbu, doprovázeného akustickým nástrojem. Vychází z lidové poetiky, ať už tím rozumíme přímo lidové písně, které zpíval Jaroslav Hutka, nebo specifickou tvorbu divadel malých forem, z které čerpal nejen Karel Kryl, ale ve velkém například duo Vodňanský – Skoumal. Jeho texty většinou protestují, i když to nemusí být vyloženě politický protest, jehož představu pojmenování protest-song okamžitě vyvolává – může se jednat o formulovaný nesouhlas prakticky s jakoukoliv stránkou lidské společnosti, protest, který se pak stává mnohem osobnějším a apeluje prakticky na základní lidskou morálku a křesťanské hodnoty. I když v našem prostředí to tak je často vnímáno, atributem folkaře rozhodně není zákaz či omezování jeho tvorby a vystupování, ač k němu může často docházet. Tím, co na folkařích láká, je jejich názor, jasně formulovaná myšlenka, komentář k aktuálním problémům, které pálí i jejich posluchače, ale oficiální pojetí dané věci jim nestačí, chtějí, aby jim to někdo vysvětlil jinak a případně i lépe. A přesně tím se také stávají potenciálně nebezpečnými. Ukazují hodnoty, dle kterých stojí za to žít, a které jsou mnohdy ve společnosti na ústupu, ne-li už zcela vymizelé, a svým způsobem volají po jejich znovuoobjevení.

²³⁸ VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*. Řitka: Daranus, 2008.

²³⁹ Viz příloha č. 35.

Folk může žádat změnu, ne vždy je však proveditelná. V případě Československa byla folková tvorba jasně spjatá s oficiálním režimem a minimálně do určité míry si přála jeho přestavbu či svržení. Proto také, jakmile k pádu režimu došlo, postupně vymizel i tradiční český folk. Country zpěváci v kloboucích ani popoví písničkáři s ním už mnoho společného nemají. Naopak tam, kde není kritika cílená politicky, ale na určité společenské nešvary, je logicky šance na úspěch a nápravu mnohem menší, protože celý problém je složitější.

3. 1. 2. KOŘENY ČESKÉHO FOLKU

Ze zahraniční tvorby český folk ovlivnila tvorba americká, ruská a francouzská, přičemž americká rozhodně nejsilněji. Právě rozmach amerického folku, respektive folkového revivalu navazujícího na zájem o lidové vrstvy z 30. let 20. století, byl určujícím fenoménem této doby. V první polovině šedesátých let se na scéně objevil i folkař snad ze všech nejproslulejší, Bob Dylan, kterému na jeho výsadní pozici neubralo ani to, že postupně akustickou kytaru vyměnil za elektrickou a stvořil tak žánr skrývající se pod názvem folk-rock. Kromě něj ale zněla i další známá jména – Joni Mitchell, Joan Baez, Leonard Cohen nebo Simon a Garfunkel. Alespoň nějaké jejich písně znal snad každý, někteří čeští folkaři své americké kolegy přímo jmenovali jako svou inspiraci. Ruská tvorba, symbolizovaná především Bulatem Okudžavou a Vladimírem Vysockým, i francouzská, za kterou mluví chansony Georgese Brassense a Jacquese Brely, sice zapůsobila také, ale v mnohem omezenější formě. Vysockého měl velmi rád Kryl, ale obecně byl východem ovlivněn především Jaromír Nohavica, francouzský vliv do českého folku pronikal skrze Jiřího Dědečka.²⁴⁰

Z domácích zdrojů samozřejmě nelze opomenout tradiční lidové písně. V každé době, která je pro národ nějakým způsobem kritická, je logický návrat k základům, pátrání po tom, co máme všichni společné, po historii a hrdinných postavách v ní vystupujících, které mohou být opět využity pro probouzení národního uvědomění. I dobu sovětské okupace lze za takové kritické období označit. Během ní bylo navíc bonusem to, že zájem o lidovou tvorbu v podstatě souzněl s dřívější oficiální politikou, která chtěla folklorem přebít vlivy americké, například zájem o jazz. Pod rouškou toho, co bylo režimem oficiálně vítáno, se tak

²⁴⁰ NEŠPOR, Zdeněk R. *Děkuji za bolest... Náboženské prvky v české folkové hudbě 60.-80. let*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 46-50.

objevovaly buď přímo texty původní, jako tomu bylo hlavně u Hutky, nebo takové, které se jimi jasně inspirovaly. Průvodním jevem je také pronikání náboženských témat a zároveň odvolávání se na velké postavy českých dějin, respektive jejich ustálený obraz v národním povědomí, ať už mluvíme o Janu Husovi, T. G. Masarykovi nebo například Františku Palackém.²⁴¹

Dalšími domácími zdroji byly také staré kramářské písně, ale i kuplety z prostředí kabaretů. Obě tyto písňové formy mají společnou snahu poutavě informovat, a ač v zábavném hávu, základem zůstává předání nějakého příběhu, což můžeme vidět i v pozdější tvorbě. Vzhledem k době, kdy tyto písně vznikaly, i do nich pronikala nacionální rétorika s potenciálním protestním charakterem, přestože navenek působí jako celkem nízké umění. Za své mluví český písničkář Karel Hašler, který svými poměrně jednoduchými texty s národní tematikou burcoval lid nejprve proti Rakousku a později i proti Třetí říši, což ho v prosinci 1941 stálo život, byl umučen v koncentračním táboře Mauthausen.²⁴²

Trochu složitější je vztah folku a písní trampů. Ač se obecně často soudí, že k sobě mají celkem blízko, minimálně původně tomu tak nebylo. Zatímco trampové opěvují prakticky nereálné ideály, a za první republiky, ač stoupcenci trampingu byli hlavně levicoví dělníci, s touhou pokukují po bájném americkém západě, folk, jak již bylo řečeno, naopak komentuje realitu, snaží se na ni reagovat, vysvětlovat ji, a ač mu ideály nejsou cizí, jedná se spíš o pozapomenuté hodnoty, které by mělo být možné obnovit. K přiblížení těchto dvou proudů přece později mohlo dojít, vzhledem k tomu, že v šedesátých letech už trampové vidí věci o něco střízlivěji a například v pozdějších tématech ekologie a ochrany přírodních krás se s některými folkaři potkávají. K nějakému hlubšímu spojení ale nedošlo nikdy, přestože například některé Krylovy písně jsou s radostí zpívány u táboráků dodnes.²⁴³

Zřejmě posledním z velkých základních kamenů, na kterém český folk stavěl, byla specifická tvorba divadel malých forem, působících v šedesátých letech. Ta už ale byla představena dříve, a na tomto místě se jí proto nebudu více věnovat.²⁴⁴

²⁴¹ Tamtéž, s. 100-111.

²⁴² Tamtéž, s. 111-116.

²⁴³ Tamtéž, s. 120-122.

²⁴⁴ Viz kapitola Karel Kryl v Československu, podkapitola Inspirační zdroje, oddíl Divadla malých forem.

3. 1. 3. FOLK A NÁBOŽENSTVÍ

Na propojení folku a náboženství, ke kterému nesporně docházelo, je možno se dívat z více úhlů. Mohlo být určeno už samotnými hudebními vzory a přebíranými písněmi, jako tomu bylo například u Spirituál Kvintetu, to je cesta asi nejpřímější. Složitější interpretací je to, že některé sociální funkce vlastní původně náboženství mohou při jeho útlumu přebírat nejen určité ideologie, ale i kulturní či umělecké proudy²⁴⁵; tedy lidé budou jako ovečky stále hledat svého pastýře a nějakou nauku, soubor pravidel pro život, a na této úrovni tolik nesejde na tom, zda se jedná o Písmo svaté nebo v tomto konkrétním případě o písňové texty. Historicky je možné vzájemné prolínání spatřovat jako důsledek setkávání různých skupin v undergroundovém prostředí, vznikajícím jako „druhá“, neoficiální kultura, nepovolená či přímo utlačovaná oficiálním režimem. Na stejných akcích tak kromě hudebníků a literátů byli přítomni i vystudovaní teologové či faráři, a myšlenky všech se tak vzájemně ovlivňovaly, v prostředí nekontrolovatelného undergroundu se navíc mohly svobodně rozvíjet a získávat své posluchače.

Představitelé českého folku se však většinou nezajímají o náboženskou metafyziku, je jim bližší jakási „lidová víra“, jak je koneckonců patrné i z četných inspirací lidovou tvorbou například u Jaroslava Hutky a Dagmar Voňkové²⁴⁶. Zároveň se prakticky všichni projevují až proticírkevně, náboženské prvky v textech buď odkazují na biblické příběhy, jako je tomu často právě u Kryla, což bylo rozebráno již dříve,²⁴⁷ nebo prostě na zásady křesťanského života. Častým cílem takto laděných písní jako by byl apel na křesťanskou morálku, návrat ke starým dobrým hodnotám.

Mezi prvními českými folkaři propojoval svou tvorbu s náboženstvím především hluboce věřící Kryl, ač například texty inspirované biblickými příběhy nepatřily mezi jeho úplně první vlašťovky a největší hity, přeci jen se do povědomí většiny zapsal jako autor *Bratříčka* a dalších politických protest-songů. Další cestou pak byla interpretace lidových písní či vycházení z nich jako z určitého inspiračního zdroje, samozřejmě hluboce protknutého vírou, u Hutky a Voňkové. Nejvýrazněji se však folk s náboženstvím smísil u tzv. druhé generace, která do značné míry splývala s undergroundem. Do ní patřil nejen

²⁴⁵ NEŠPOR, Zdeněk. *Česká folková hudba 60. - 80. let 20. století v pohledu sociologie náboženství*. In: Hutka.cz [online, citováno 19. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.hutka.cz/new/html/socio.htm>.

²⁴⁶ Později provdané Andrtové.

²⁴⁷ Viz kapitola Karel Kryl v Československu, podkapitola Inspirační zdroje, oddíl Víra.

zřejmě nejvýraznější představitel vyloženě „křesťanského folku“, protestantský farář Svatopluk Karásek, ale například i skupina Berani, která dokonce svůj název přímo odvozovala od staré přezdívky pro české evangelíky, kteří se svéhlavě drželi své víry.²⁴⁸ Vzhledem k tomu, že pozdější nové tváře na folkové scéně se opět po vzoru svých předchůdců z šedesátých let snažily cílit prakticky na celé české publikum, tak silně náboženské texty se u nich už neobjevovaly. Undergroundoví folkaři se ocitli v menšinové společnosti, která víru nějakým způsobem akcentovala a byla jim věrnými posluchači; o masový žánr se však rozhodně nejednalo a u pozdějších interpretů se tak náboženství opět objevuje hlavně ve formě apelování na křesťanskou morálku či pár odkazů, nic hlubšího.

Zajímavé je, že sepětí folku s náboženstvím i mimo přímé literární projevy si byli vědomi i přímí účastníci; koneckonců, posluchači, cestující na víceméně utajené koncerty o sobě často mluvili jako o „poutnicích“, Kryl sám své působení přirovnával k „civilnímu apoštolátu“ a rovněž nelze popřít, že folkaři byli díky své snaze sdělovat pravdu a formulovat to, co nejspíš z jiných úst nezaznělo, vnímáni jako určití proroci, případně se do této role sami stavěli.²⁴⁹

3. 2. TŘI GENERACE ČESKÉHO FOLKU

3. 2. 1. PRVNÍ GENERACE

Český folk v podstatě začínal ve třech proudech, ač nebyly současníky vnímány jako tři odnože jednoho typu a ani samotní folkaři na své kolegy jiného zaměření nepohlíželi s velkými sympatiemi. Jednou možností bylo přímé navazování na americký folkový revival, které můžeme vidět například u Spirituál Kvintetu, druhá skupina vyrůstá z divadelního podloubí, jako tomu bylo u Karla Kryla, třetí se pak prezentuje jako skupina „květinových dětí“ s písničkářskou sociální kritikou, což je cesta, kterou šel mimo jiné Jaroslav Hutka.

Spirituál Kvintet (tehdy ještě Kvartet) byl založen v roce 1960, a stejně jako o čtyři roky mladší skupině Rangers jim učarovala především hudební stránka amerických spirituálů či zlidovělých písní. Přestože skupina časem ustoupila od anglického zpěvu či pouze instrumentální produkce, dávala si pozor, aby v českých verzích textů neprovokovala. Ze spirituálů tak postupně zmizely, nebo byly potlačeny, na minimum náboženské odkazy, písně,

²⁴⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. *Děkuji za bolest...*, s. 209.

²⁴⁹ NEŠPOR, Zdeněk. *Česká folková hudba 60. - 80. let 20. století v pohledu sociologie náboženství*.

kteře mohly být „závadné“ raději do repertoáru nezařazovala. Rangers i Spirituál Kvintet tak mohli být někdy přímo vítanými interprety, vzhledem k tomu, že jimi vybírané písně bylo možné interpretovat jako svědectví o určitém třídním boji nebo o útlaku černých obyvatel pod rukou zlých bílých kapitalistů.²⁵⁰

O vlivu specifického prostředí malých divadel šedesátých let bylo již pojednáno dříve,²⁵¹ a ač ve vztahu konkrétně ke Krylovi, lze jej vztáhnout i na další autory. Přímo „divadelními folkaři“ bezpochyby jsou dvojice Vodňanský – Skoumal a Paleček – Janík. Tito divadelníci byli ze všech začínajících folkařů zřejmě nejlidovější. Jednak prostřednictvím divadel navazovali na dřívější české kulturní vzory místo zahraničních, a navíc uměli s publikem dobře pracovat. V kritické okupační době přišli s texty, které nebyly příliš složité, celkem bez obalu kritizovaly porážku národa a snažily se ho opět probudit k činnosti, dát mu naději, že vše může být i jinak – a tomu posluchači rozuměli. Skvěle je to vidět na Krylových textech z *Bratříčka*, které doslova zlidověly a alespoň pár veršů z nich je dodnes schopen zanotovat prakticky kdokoliv (a také kdekoliv, písně už žijí vlastním životem bez ohledu na svého autora).

O pražských „květinových dětech“ se ne právě pochvalně vyjadřuje Kryl ve své písni *Pasážová revolta*²⁵². Písničkáři sdružení hlavně kolem Jaroslava Hutky, ale i Vlastimila Třešňáka a Vladimíra Mertvy, kteří začali hrát na Karlově mostě a později na jiných veřejných místech²⁵³ jsou nejsilněji ovlivněni americkým folkem, symbolizovaným hlavně Bobem Dylanem a Petrem Donovanem.²⁵⁴ Jejich vlastní tvorba ovšem postrádá onu buřičskou složku typickou pro divadelníky, jsou mnohem niternější a více sebezpytující, snad ve svém vyjádření složitější a proto méně přístupní.

S postupným nástupem normalizace se však každý z tvůrců musel sám rozhodnout, jak se zachová. Kryl na se na podzim 1969 rozhodl pro exil, aby mohl ve své práci pokračovat. Varováním pro ty, kteří zůstali doma, byl půlroční zákaz hraní pro Spirituál Kvintet a Bohdana Mikoláška po jejich společném koncertě v protestantském kostele v Jirchářích v roce 1972 na připomenutí Palachova sebeupálení. Všichni vystupující museli

²⁵⁰ NEŠPOR, Zdeněk R. *Děkuji za bolest...*, s. 129-140.

²⁵¹ Viz kapitola Karel Kryl v Československu, podkapitola Inspirační zdroje, oddíl Divadla malých forem.

²⁵² Viz příloha č. 33.

²⁵³ VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*, s. 16-17.

²⁵⁴ SCHWARZ, Karel: Český protest-song. In: Hutka.cz [online, citováno 19. 1. 2013]. Dostupné z <http://www.hutka.cz/new/html/sesit02.html>.

také absolvovat tzv. rekvalifikační zkoušky, na základě kterých jim jedině mohlo být povoleno veřejně vystupovat. Až na drobné výjimky jimi však všichni prošli.²⁵⁵

I pro folkaře se tak normalizace stala dobou kompromisů, hledání cest, jak moci dále zpívat, i za cenu určité autocenzury. Hudební skupiny se většinou vracely k nezávadným, hudebně zajímavým písním, písničkáři volili sdělení více skrytá, buď pod rouškou žertovných rýmů, nebo například právě příklonem k lidové tvorbě. Právě tehdy začal Hutka čerpat ze Sušilovy sbírky lidových písní, se svou troškou do mlýna přispěla i Dagmar Voňková. Naopak „lehčí notečku“ představovali novější tváře, Jan Burian s Jiřím Dědečkem, Petr Lutka nebo Josef Nos.²⁵⁶

Kromě nepříjemného zájmu Státní bezpečnosti ale písničkáři trpěli především nezájmem publika. I když se povedlo zajistit prostory pro koncert, nebylo pro koho hrát. Vyvrcholením snahy s touto situací nějak bojovat bylo založení písničkářského sdružení Šafrán v roce 1972, jehož činnost organizačně zajišťoval Jiří Pallas. Nejednalo se o žádnou pevnou organizaci, pouze seskupení písničkářů, kterým Pallas sháněl koncerty a později v exilu vydával desky. Jeho hlavními „členy“ byli Jaroslav Hutka, Petr Lutka, Vladimír Merta, Vlastimil Třešňák a Dagmar Voňková.²⁵⁷

Během své pětileté existence Šafrán uspořádal na tisíc koncertů, měl tedy dost široké pole působnosti a možnost ovlivnit množství posluchačů. Kdyby se jednalo o skutečný klub, byl by nepochybně zakázán, vzhledem k volnému seskupení však toto nebylo možné, StB proto začala zpracovávat svazky jednotlivých osob, které byly se Šafránem spojeny. Písničkáři tak neformální sdružení raději rozpustili, Jiří Pallas však v činnosti částečně pokračoval ještě v exilu prostřednictvím vydavatelství Šafrán 78. Bližší informace ke vztahu StB a Šafránu jsou zpracovány dále.²⁵⁸

Logickým předělem, který v podstatě znamenal konec první folkové generace, byla Charta 77. Jednak samotná Charta vznikla v reakci na proces s hudební skupinou The Plastic People of the Universe, což bylo varováním i pro ostatní hudebníky, navíc se někteří folkaři stali jejími signatáři. Nezáleží už potom na konkrétním datu, ale v rámci akce Asanace, jejímž

²⁵⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. *Děkuji za bolest...*, s. 184.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 172-184.

²⁵⁷ VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*, s. 17-19.

²⁵⁸ Viz podkapitola Konkrétní příklady postupu StB, oddíl Jiří Pallas – „Palka“ a „Deska“.

cílem bylo dostat nepohodlné lidi za hranice, republiku postupně opustili Jaroslav Hutka, Vladimír Veit, Vlastimil Třešňák a další.²⁵⁹

3. 2. 2. DRUHÁ GENERACE

Druhá generace českého folku se chronologicky částečně překrývá s tou první a není v ní tolik známých jmen, zřejmě proto se o ní příliš neví. Navíc do ní patří interpreti nejvíce spojení s náboženstvím, což nebylo téma přitažlivé pro celé publikum, jenom pro jeho určitou část. V tomto prostředí ale folk přečkal celá sedmdesátá léta, včetně jejich složitého konce.

Důležitý pro ni byl rovněž přechod do undergroundu, pro dřívější představitele nemyslitelný, ti se ještě snažili hledat cestičky v mezích legality, aby mohli veřejně vystupovat. Tuto undergroundovou cestu první otevřeli The Plastic People of the Universe, kteří rezignovali na prověrky a oficiální snahy a prostě začali vytvářet „druhou kulturu“, stojící jasně v opozici, ale díky tomu prakticky ničím nesvázanou. Do tohoto svobodného prostředí, které už propojovalo opozici jako celek, máničky s disentem, básníky s faráři, to táhlo i nové folkaře. I v něm se navíc projevuje stoupající úloha víry, stačí si vzpomenout na *Pašije*, připravené The Plastic People of the Universe v roce 1977.²⁶⁰

Prvním představitelem byla skupina Berani, vedená farářem Milošem Rejchrtem, založená roku 1972. I Berani, podobně jako Spirituál Kvintet, zprvu uváděli hlavně překlady amerických spirituálů a gospelů, na rozdíl od starší skupiny se ale náboženským tématům nevyhýbali, ba naopak.²⁶¹ Jejich vzor pak následovaly i další protestantské skupiny, například Ahoj, Ejhle nebo Lídl & Velík.

Ze sólových představitelů je zřejmě nejznámější bývalý farář Svatopluk Karásek, který ve svých textech skutečně zjednodušenou formou předkládá víru laikům. Silné náboženské prvky můžeme ale vysledovat i u Dáši Vokaté nebo Charlieho Soukupa.²⁶²

Zárok proti undergroundu symbolizovaný monstrprocesem s The Plastic People of the Universe v roce 1976 zasáhl i folk, přímo v samotném procesu byl na osm měsíců odsouzen i Svatopluk Karásek, a jak bylo řečeno už dříve, v souvislosti s postupem proti chartistům byli k odchodu za hranice donuceni všichni tři jmenovaní jako zástupce druhé,

²⁵⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Děkuji za bolest...*, s. 185-186.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 220.

²⁶¹ Tamtéž, s. 209.

²⁶² Tamtéž, s. 226-239.

„náboženské“ generace – Dáša Vokatá, Charlie Soukup a po propuštění i Svatopluk Karásek.²⁶³

3. 2. 3. TŘETÍ GENERACE

V souvislosti s represemi po vydání Charty 77 byla folková scéna koncem sedmdesátých let prakticky rozmetána, někteří interpreti skončili za hranicemi, ostatní byli umlčováni. Například v případě Vlastimila Třešňáka šlo kromě zákazu hraní o soustavné sledování, zavírání do vazby a výslechy, které ho nakonec dohnaly k emigraci, což koneckonců bylo cílem akce Asanace, do které byl zařazen. Vladimír Merta nikdy neemigroval, jeho činnost byla ale pečlivě monitorována a omezována. Na přání StB přišel o autorskou práci pro divadla i Československou televizi, jeho koncerty byly vyhledávány v seznamech nahlášených akcí a rušeny.²⁶⁴

Nešlo ale jen o takto konkrétní postup vůči některým jménům, StB měla v hledáčku i akce nebo prostory s folkaři spojené. Tak došlo například k uzavření Malostranské besedy, která fungovala jako pražské centrum folku už od roku 1971, dokud nebyla počátkem osmdesátých let shledána nezpůsobilou kvůli nesplňování některých hygienických a technických předpisů, stejně jako obdobně působící Baráčnická rychta. Vůbec byla snaha Prahu od škodlivého vlivu písničkářů očistit, a tak ti, kteří ještě měli licenci a tím i oficiální povolení hrát, sice koncertovat směli, ale mimo hlavní město. Například Jan Burian s Jiřím Dědečkem tak za sezonu 1981-1982 v Praze odehráli jen šest koncertů; mimo ni jich za stejné období stihli 132. Kontrolován byl i hudební festival Porta²⁶⁵, písně do něj zasílané, hlavně tedy jejich texty, musely být předem schváleny, případně bylo předem stanoveno, že někteří interpreti, například Josef Nos, prostě nesmí být oceněni.²⁶⁶

Nejčastější formou protifolkové činnosti bylo ale prosté předvolání k výslechu, většinou na základě poslaného udání. Nejen pro interpreta, ti byli vyslýcháni většinou pravidelně, ale především pro ty, kdo jeho koncerty pořádali, nebo pro ty, kdo pro něj poskytli prostory. Nemuselo jít o nic víc než právě ten jeden výslech, ale jeho důsledky nemohly být

²⁶³ Tamtéž, s. 240-242.

²⁶⁴ VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*, s. 89-93.

²⁶⁵ Soutěžní hudební festival fungující od roku 1967, zprvu věnovaný hlavně trampovým a country písním, postupně na něm dostal prostor i folk, i když původně jen jako krabička pro vše, co se nehodilo prvních dvou žánrů. Jako „folkaři“ tu tak vedle Spirituál Kvintetu působili například i bratři Nedvědové.

²⁶⁶ VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*, s. 76, 141-143.

dopředu známy, strach ze ztráty zaměstnání či z jiného postihu a vůbec celá výslechová atmosféra z něj tak dělaly velice nepříjemnou záležitost, kterou nebyl každý ochoten podstoupit. A i ten, kdo ji riskoval, se jí snažil vyhnout.²⁶⁷

Především v druhé polovině osmdesátých let už ale byla společenská situace jiná. Jednak dospívala generace nových, radikálnějších posluchačů,²⁶⁸ a navíc postupně povoloval i režim, koneckonců od března 1985 byl v čele Sovětského svazu Michail Gorbačov. Více vystupovat tak opět začali někteří „staří“ folkaři, kteří měli ještě o pár let dříve s veřejnou produkcí velké potíže, především divadelníci Jan Burian, Jiří Dědeček, Petr Skoumal a Jan Vodňanský, ale i pronásledovaný Vladimír Merta.

Posledním pokusem o tvrdý postup proti folku byl soudní proces vedený proti Josefu Nosovi v letech 1983-1985. V jeho průběhu byl zpěvák sice za svou tvorbu odsouzen k dvěma letům odnětí svobody, ale když se proti rozsudku odvolal, bylo trestní stíhání zastaveno, což bylo celkem příznivým znamením pro ostatní interprety.²⁶⁹

Právě na původní folkaře, první generaci, navazovala tzv. generace třetí. Nepřežala mnoho z náboženského projevu Beranů či Svatopluka Karáska, vracela se spíše ke konkrétnímu pojmenování problémů, pouštěla se opět do kritiky, i když ne vždy přímo do politické, spíše sociální. Jejím jednoznačně nejpopulárnějším představitelem byl Jaromír Nohavica, nesmíme ale zapomenout ani na Roberta Křesťana, Pavla Dobeše, Jima Čerta nebo jejich kolegy věnující se opět zertovnějšší tvorbě, jakými byli například Ivo Jahelka a Karel Plíhal. Líhni folku byla tehdy hlavně Morava, kde v Ostravě Milan Kaplan pořádal do roku 1984 festival Folkový kolotoč, který byl jednou z možných cest pro začínající autory, například i pro Jaromíra Nohavicu a Pavla Dobeše, pravého dělnického písničkáře. Karel Plíhal a Robert Křesťan se zase snažili prorazit přes Portu, tehdy ještě ne sólově, ale se skupinami.²⁷⁰

Kritika koncem osmdesátých let lákala, přitahovala posluchače, a pokud byla umírněná, nevadila ani režimu. Stát sám se už dříve pokusil uměle vytvořit žánr zvaný „FTC“, který by v sobě skrýval písně folkové, trampové i country, a dával tak folku možnost celkem široké oficiální působnosti, ovšem ne jako samostatného proudu. Přesto se dá říci, že

²⁶⁷ Tamtéž, s. 155-158.

²⁶⁸ Generační proměnu v Československu 80. let, která stála i za změněným publikem, vysvětluje ve své sociologické esejí *Proč tak snadno... Některé rodinné důvody sametové revoluce* Ivo Možný (vydalo Sociologické nakladatelství v roce 1999).

²⁶⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Děkuji za bolest...*, s. 249-250.

²⁷⁰ VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*, s. 74-75, 86, 103.

v této době byl folk prakticky hudebním mainstreamem, pořádalo se množství vystoupení, která se už nikdo ani příliš nesnažil zakazovat, a opadal strach z následných represí, jak dokazuje například vystoupení Jaromíra Nohavici a Josefa Streichla vysílané Svobodnou Evropou v červenci 1989, nebo následně velký písničkářský koncert v listopadu 1989 v polské Wroclawi.

Festival pořádaný polskou Solidaritou pod názvem Přehled československé nezávislé kultury, popsany už dříve,²⁷¹ byl místem velkého setkávání. Nejen, že před pětitisícovým publikem vystoupil po dvaceti letech exilu Kryl a po jedenácti Hutka, ale poznávali se mezi sebou i samotní písničkáři, kteří se nikdy dříve osobně nesetkali, spřátelili se tu například právě Kryl s Pavlem Dobešem.²⁷² A zbýval pouhý měsíc do hymny dvou Karlů, která symbolicky éru folkového volání po změně završila.

3. 3. KONKRÉTNÍ PŘÍKLADY POSTUPU STB

3. 3. 1. JIŘÍ PALLAS – „PALKA“ A „DESKA“

K osobě Jiřího Pallase, organizátora vystoupení písničkářů sdružených v Šafránu a později šéfa exilového vydavatelství Šafrán 78 byly vedeny hned dva svazky, jeden pod krycím názvem *Palka*, druhý *Deska*. Další dva svazky, ve kterých se jeho jméno objevovalo, jeden vedený Hlavní správnou rozvědky k čs. emigraci ve Švédsku, druhý, objektový svazek „Mládež – IFMSA“, byly v prosinci 1989 skartovány.

Svazek *Palka*,²⁷³ založený 10. 3. 1977, je svazkem kategorie „prověřovaná osoba“ a pojednává o Pallasovi jako chartistovi. Jeho spojení s Chartou 77 bylo odhaleno prostřednictvím prodavačky v Supraphonu ve Vodičkově ulici, ke které Jiří Pallas přinesl text Charty kvůli jeho rozmnožení. Prodavačka po přečtení textu zjistila, že Pallas je jedním ze signatářů, a oznámila to svému známému, strážmistovi StB. Pallas byl následně předvolán k výslechu, kde potvrdil, že Chartu podepsal. V té době byl Pallas zaměstnán u národního podniku Pražské cukrárny a sodovkárny, odkud kvůli Chartě dostal k 31. březnu 1977 výpověď. Poté pracoval jako myč nádobí u RAJ Praha, v září potom hlídal stavbu při

²⁷¹ Viz kapitola Karel Kryl v exilu, podkapitola Životopis, oddíl Dopředu jít s tou karavanou mraků...

²⁷² VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*, s. 294-295.

²⁷³ Archiv bezpečnostních složek (dále ABS): X. správa SNB, svazek a. č. 668475 MV (r. č. 12848, krycí název „Palka“).

rekonstrukci Národního divadla. 10. října 1977 se na základě vlastní žádosti spolu se snoubenkou a jejich dítětem vystěhoval do Švédska.

StB se o něj krátce zajímala i po vystěhování, především kvůli jeho kontaktům s dalšími disidenty, například Petrem Uhlem a Václavem Bendou, ale i písničkáři Vlastimilem Třešňákem a Jaroslavem Hutkou, velký zájem projevoval o osudy Pavla Landovského a Ivana Martina Jirouse. Díky informacím, které od nich získával, měl totiž „hanobit ČSSR“ v zahraničí, protože se ve švédských médiích vyslovoval k porušování lidských práv v Československu. Protože ale Pallas žil trvale v zahraničí, byl už 10. května 1978 podán návrh na uložení svazku do archivu ministerstva vnitra, což se také stalo.

Protože však v exilu ve své „protistátní“ činnosti nepřestal, byl v kontaktu nejen s představiteli čs. emigrace, ale i domácí opozice, a navíc vydával gramodesky zakázaných autorů ve svém vydavatelství Šafrán 78, byl na něj v roce 1983 založen osobní svazek pod krycím názvem *Deska*,²⁷⁴ do kterého jsou však zařazeny informace získávané už od roku 1979. Část z nich pochází z pramenem reprodukováných telefonických rozhovorů Pallase s Petruškou Šustrovou, ve kterých se především zajímal o situaci disidentů v Československu a také s ní řešil finanční pomoc, kterou prostřednictvím Fondu Charty 77 ze Švédska rozesílal režimem postiženým rodinám. Poměrně podrobně byla StB informována rovněž o činnosti nakladatelství Šafrán 78, včetně konkrétních finančních částek potřebných k vydání desky, jejich cenách apod., i o situaci v československé emigraci, se kterou byl Pallas v čilém kontaktu. Tyto poznatky StB poskytoval „seriózní pramen“, který Pallase osobně ve Švédsku navštěvoval, byl to jeho bývalý kolega z Československé televize, kde Pallas počátkem 70. let pracoval. Zdrojem informací především osobního a rodinného charakteru byl švagr Pallasovy manželky Jitky, referoval jednak o návštěvě své rodiny u Pallasových v Uppsale, také pak o každém telefonátu či poslaném balíku ze Švédska.

Od roku 1985 však Jiří Pallas svou práci v Šafránu prakticky zastavil a plně se věnoval svému zaměstnání v oblasti výpočetní techniky, v roce 1987 si v dané oblasti dokonce založil vlastní firmu. Zájemce o desku, kteří jej kontaktovali, odkazoval na exilové vydavatelství Dialog sídlící v západním Německu. Z tohoto důvodu se Pallas stal pro StB nezajímavým a i svazek *Deska* byl uložen do archivu ministerstva vnitra.

²⁷⁴ ABS: X. správa SNB, svazek a. č. 821753 MV (r. č. 27197, krycí název „Deska“).

3. 3. 2. JAROSLAV HUTKA – „ZPĚVÁK“

K osobě Jaroslava Hutky byl veden rozsáhlý signální svazek pod krycím názvem *Zpěvák*. Svazek původně začal v kategorii „podezřelé osoby“ v Hradci Králové v dubnu 1975 v souvislosti s několika Hutkovými vystoupeními ve východočeském kraji, později byl předán na rozpracování do Prahy, kde byl jako signální svazek veden od září 1976. Rovněž se dochoval vyšetřovací spis dokumentující pokus odsoudit Hutku za jeho tvorbu. Hutkovo jméno prochází i dalšími svazky, ale jeho „vlastní“ je natolik obsáhlý a navíc cele zachovaný, že informace z něj poskytují poměrně ucelený obrázek o přístupu StB k tomuto interpretovi.

V červnu 1975, ještě ve chvíli, kdy se svazek *Zpěvák*²⁷⁵ nacházel v Hradci Králové, se na základě posudku Odboru vyšetřování StB došlo k závěru, že Hutka svým jednáním naplňuje skutkovou podstatu trestných činů hanobení republiky a jejího představitele, hanobení národa, rasy a přesvědčení. Protože ale dosud nebyl trestně stíhán, vztahovala se na něj amnestie prezidenta republiky z 8. května 1975 a jakékoliv zakročení proti němu proto bylo nutné odložit. Dalo se proti němu ale použít, že neprošel rekvalifikačními zkouškami, od 1. července 1975 tak neměl uměleckou kvalifikaci a nebyl zastupován žádnou agenturou, tedy neměl právo vystupovat za honorář, což činil.

Ve chvíli rozpracovávání svazku v Praze tak bylo cílem zjistit, jaké knihy nebo desky tohoto autora jsou připravovány k vydání a tomuto vydání zamezit, rovněž se mu pokusit odebrat potvrzení, že je svobodným umělcem, které mu vydalo Kulturní středisko Praha, a dále monitorovat jeho vystoupení a částky, které za ně inkasuje.

Spis obsahuje častá hlášení o koncertech, které proběhly na různých místech republiky. Vystoupení jsou v nich shodně hodnocena jako protisocialistická, písně i promluvy mezi nimi mají být plné invektiv a úmyslných dvojsmyslů, lidové písně jsou využívány jako zástěrka pro kritiku stávajícího režimu, navíc se často objevuje náboženská tematika. Několikrát se přímo objevuje formulace, že Hutka vystupuje „ve stylu Kryla“. Několikrát měla StB v rukou i magnetofonový pásek se záznamem vystoupení, které pak sama interpretovala, měla tak i záznamy konkrétních písní, které byly přepisovány včetně doslovného znění promluv mezi nimi. Hutkův koncert je ve spisu přímo hodnocen takto: „Celé zaměření jeho vystoupení bylo existencialistické, nebylo v něm vůbec nic aktuálního, realistického ani výchovného.“

²⁷⁵ ABS: StB Praha, svazek a. č. 677997 MV (r. č. 26272, krycí název „Zpěvák“).

Zároveň ale nechybí informace o tom, že vystoupení jsou celkem ve velkém navštěvována, především mladými lidmi, studenty středních a vysokých škol, kteří je hodnotí velice kladně, obzvláště s nadšením přijímají všechny dvojsmyslné kritické narážky, navíc písně často znají a zpívají s Hutkou. Právě proto je jeho vliv hodnocen jako zvláště nebezpečný, je patrný strach, aby skrze ovlivňování mládeže svými písněmi nevychoval celou „opoziční“, „folkovou“ generaci. Přesto je však zřejmé, že oblibu zpěváka není StB schopna plně pochopit, jinak by se v souvislosti s koncertem konaným 28. dubna 1977 na fakultě jaderné fyziky ČVUT nemohla pozastavovat: „Další pozoruhodností byla skutečnost, že posluchárna byla plně obsazena, přestože se ten večer hrál hokejový zápas ČSSR-SSSR.“

Od 12. do 14. května 1977 byl Jaroslav Hutka ve vazbě. Při této příležitosti byl vyslýchán hlavně kvůli své finanční situaci, vyšetřovatelé chtěli znát především přesné zdroje jeho příjmů, tedy za jakou činnost, kdy a od koho dostal jakou částku, rovněž je zajímalo, kde vzal peníze na svůj osobní automobil. Pracovalo se totiž s možností řešit celou situaci ne ideologicky, ale právě na základě výdělků, jakožto umělec bez agentury neměl Hutka povoleno za svá vystoupení honoráře přijímat a bylo ho tak možné trestně stíhat za nedovolené podnikání. Na jaře 1977 tak byla všechna místa, kde Hutka vystupoval, obesílána žádostmi o poskytnutí jednak, pokud možno, magnetofonových pásek se záznamem jeho vystoupení, a hlavně kopií smluv či nějakých potvrzení o převzaté finanční odměně.

To, že Hutku čeká soud pro nezákonné obohacování, se mezi veřejností poměrně rychle rozkřiklo a nezůstalo to bez odezvy. Ve spisu *Zpěvák* jsou založeny dva dopisy adresované ministru kultury Milanu Klusákovi, které požadují jeho přímý zásah v Hutkův prospěch, a sice z 23. srpna 1977 dopis Václava Havla a z 1. září 1977 dopis dělníka Andreje Kroba.²⁷⁶ Paralelně byla organizována podpisová akce, kdy prostý požadavek „Žádáme, aby Jaroslav Hutka mohl veřejně vystupovat.“ mělo podepsat co nejvíce jeho příznivců a rovněž jej zaslat na adresu ministra kultury. Podpisovou akci pomáhala na chmelové brigádě zajišťovat i studentka gymnázia Arabská, Lilian Landová, která byla potrestána trojkou z chování a podmíněčným vyloučením ze školy. Ve zprávě je popisována takto: „K osobě Landové Pramen sdělil, že se jedná o dívku odpuzujícího zjevu, která chodí zašpiněná a otrhaná a zcela inklinuje k hnutí hippies. Její duševní stav je velmi špatný a vyžadoval by psychiatrické léčení.“

²⁷⁶ Andrej Krob byl později jedním z těch, kdo Hutku nechali tajně vystupovat u sebe v bytě.

Podruhé se do vazby Hutka dostal ve dnech 17.-19. října 1977 pro „důvodné podezření pokusu o výtržnictví při veřejné provokaci“. V době tohoto zadržení byla Hutkově manželce Daně nabízena pomoc Martou Kubišovou i Václavem Havlem, který navrhoval zveřejnění celého incidentu. Hutkův přečin byl překvalifikován z nedovoleného obohacování na příživnictví. Při vědomí, že má být trestán, aniž by cokoliv spáchal, a není tedy co ztratit, podepsal jako druhý z Šafránu, po Jiřím Pallasovi, Chartu 77.²⁷⁷

Situace se tím ještě přitvrdila, Hutka začal být sledován a především si StB ještě více všimla jeho kontaktů s představiteli opozice, měl často navštěvovat Pavla Kohouta a Václava Havla, objevuje se i jméno Marty Kubišové. Zřejmě vyloženě zastrášovací akcí bylo zadržení všech osob v bytě Hutkových 17. dubna 1978 v osm hodin večer, kromě Daniely a Jaroslava Hutkových byla přítomna ještě Marta Kubišová, její řidič Karel Havlíček, její manžel Jan Moravec, Jarmila Běliková a Jiří Dientsbier. Necelý měsíc poté, 10. května, oba manželé požádali o vystěhování do Nizozemí z důvodu osobní a umělecké diskriminace.

Přestože proti vystěhování nebyly vzneseny žádné námitky, i nadále byl Hutka sledován, byly monitorovány všechny osoby, které ho navštěvovaly, a obecně byl hnán k co nejrychlejšímu opuštění republiky. Aby mu bylo zamezeno zúčastnit se „Sjezdu bývalých spisovatelů“ konaného ve dnech 18.-22. července 1978 na chatě Pavla Kohouta, měl být nejpozději 18. července předvolán k technické prohlídce vozu a přezkoušení ze znalosti dopravních předpisů za účelem odebrání řidičského oprávnění. Konečně 30. srpna 1978 byl zpraven o povolení k vystěhování, takže 18. října ve tři hodiny odpoledne manželé Hutkovi na hraničním přechodě Rozvadov opustili území republiky a oba zároveň pozbyli české občanství. Ještě den předtím byl Hutka zadržen pro podezření z „aktivní účasti na veřejné provokaci“. V únoru 1979 byl svazek *Zpěvák* uložen do archivu ministerstva vnitra.

Hutkův dochovaný vyšetřovací spis²⁷⁸ se zabýval první snahou o jeho trestní postih, a sice odsoudit zpěváka za jeho tvorbu. Obsahuje proto celý přepis jednoho magnetofonového pásku z koncertu, včetně jakési literární interpretace, kde je u každé sloky připsáno, co konkrétně v ní má být, byť skrytě, kritizováno. Je zde i veškerá další dokumentace k případu nasbíraná, od plakátů lákajících po koncert až například po vyjádření Supraphonu, jaké honoráře a za jakou činnost od nich Hutka dostával.

²⁷⁷ Podepsat ji chtěli všichni členové Šafránu okamžitě, jak se objevila, ale samotní signatáři jim poradili s tím raději posečkat, využívat co nejvíce možností vystupovat a veřejně tak působit na společnost. Pallas jako organizátor, který fakticky nevystupoval, tak jediný podepsal už počátkem roku 1977.

²⁷⁸ ABS: Vyšetřovací spis a. č. V 5174 HK.

Nejzajímavější je ale zřejmě posudek, ve kterém je přímo vysvětleno, proč trestní stíhání v této věci nemůže pokračovat: „Zadokumentované jednání Jaroslava Hutky lze bezesporu hodnotit jako nevhodné, neboť celkový projev v jinotajích je zaměřen negativně k socialistickému zřízení, v jeho beznadějnou budoucnost, což je mládeží, která se především jeho vystoupení zúčastňuje, pochopeno, a tudíž takováto „kulturní vystoupení“ se neslučují s naší socialistickou angažovanou kulturou, kdy je především kladen důraz na zvýraznění všech kladných výsledků budování socialismu a v perspektivní kladnou budoucnost socialistické společnosti. Jednání Jaroslava Hutky však není možné kvalifikovat jako trestné činy hanobení republiky a jejího představitele a hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 102 a 198 písm. b) tr. zák., neboť základním pojmovým znakem citovaných trestných činů je hanobení, což je projev směřující k hrubému znevažování chráněné instituce urážlivými výroky, nebo jiným urážlivým jednáním. K tomuto je nutné dodat, že nepřátelství není pojmovým znakem hanobení. Jak je zřejmé z předložené dokumentace, ani při jednom vystoupení Jaroslav Hutka nepoužil hrubého urážlivého výroku. Rovněž je nutné mít na zřeteli současnou politickou koncepci vedení KSČ a vlády naší republiky, která v oblasti trestního práva směřuje především k preventivní činnosti. V daném případě se jeví i tato okolnost jako opodstatněná, neboť i případné trestní stíhání by zřejmě vyvolalo negativní ohlas mezi mladými lidmi vzhledem k popularitě Jaroslava Hutky a byl z něho vytvořen tzv. „hrdina.““

3. 3. 3. VLASTIMIL TŘEŠŇÁK – „RYCHTA“

Přestože jméno Vlastimila Třešňáka prochází i dalšími svazky, především těmi výše zpracovanými, většinu informací obsahuje svazek v kategorii „podezřelá osoba“, který byl pod krycím názvem *Rychta*²⁷⁹ založen v červnu 1977, důvodem byla kromě členství v Šafránu především vystoupení, která svými dvojsmyslnými narážkami proti politice KSČ a socialistickému zřízení státu měla mít negativní dopad na posluchače. Od listopadu 1981 byl svazek veden v kategorii nepřátelská osoba.

Předmětem hlášení jsou především Třešňákovy styky se signatáři Charty 77, mezi které také patřil, na rozdíl od Hutky je velice málo zpráv o pořádaných koncertech, zřejmě ani nebyl zájem o jejich záznamy, vzhledem k tomu, že veřejné vystupování bylo v tomto případě

²⁷⁹ ABS: StB Praha, svazek a. č. 722764 MV (r. č. 27757, krycí název „Rychta“).

do značné míry omezeno odebráním umělecké kvalifikace v roce 1978. Třešňák se poté věnoval hlavně své vlastní literární a výtvarné tvorbě, trnem v oku StB byla jeho práce pro edici *Brak*, v jejíž redakční radě působil, a která vydávala především lehčí literaturu (odtud také její název) z pera nepovolených autorů, rovněž působení v divadelních představeních pořádaných v bytě Vlasty Chramostové a práce pro VONS.

Zjišťované informace často pocházejí z odposlechu instalovaného v Třešňákově bytě. Odposlech tam nebyl zaveden kvůli němu, ale kvůli novému partnerovi Třešňákovy bývalé manželky, Karolu Sidonovi, který v bytě také žil, bylo ho však možné využít pro sledování obou. Zajímavé je, že přestože samozřejmě chybí identifikace „pramene“, u některých informací je patrné, že pocházejí od Jima Čerta.²⁸⁰

Dne 4. července 1979 byl Třešňák, po kterém bylo v té době vyhlášeno celostátní pátrání z důvodu „podezření ze závažné kriminálně trestní činnosti“ a skrýval se zřejmě u Vlasty Chramostové, Petrušky Šustrové a Lenky Procházkové, zadržen. O den později byla v jeho bytě provedena domovní prohlídka, při které byly nalezeny dokumenty související s Chartou 77 a texty nepovolených autorů, například Ivana Klímy a Ludvíka Vaculíka. „Závažnou kriminálně trestní činností“ bylo míněno příživnictví, protože když si StB ověřovala Třešňákovo zaměstnání, došla k závěru, že od června 1978 do března 1980 nikde zaměstnán nebyl; navíc také zanedbání povinné výživy vůči svým dvěma dětem z bývalého manželství, protože pokud po téměř dva roky neměl žádný oficiální příjem, neměl logicky z čeho platit výživné. Toto obvinění se ale v červenci 1980 ukázalo jako liché, protože Třešňák během daných dvou let pracoval jako externí spolupracovník Ústředního archivu Národního divadla – o tom sice StB měla potvrzení už dříve, ale považovala ho mylně za zfalšované.

Podruhé byl Třešňák zadržen 25. dubna 1980 pro podezření z rozšiřování nepřátelských tiskovin, tedy dokumentů Charty 77, potřetí 19. března 1981 za totéž, přičemž mu byla udělena Výstraha SNB, že pokud bude pokračovat ve svém „protispolečenském jednání“, vystavuje se nebezpečí trestního postihu. Další zadržení, 2. dubna 1981, bylo pro podezření z trestného činu výtržnictví, další pak 13. července 1981. V závěru některých Třešňákových výslechových protokolů se objevuje formulace „Zároveň prohlašuji, že na mne nebylo činěno žádných psychických ani fyzických nátlaků“, která není tradiční součástí těchto protokolů a její použití tak ukazuje na pravý opak. Sám Třešňák mluví o tom, že při výsleších

²⁸⁰ Vlastním jménem František Horáček, písničkář, který v červnu 1979 podepsal v Hradci Králové spolupráci s StB pod krycím jménem *Akord*.

těsně před odchodem do zahraničí v důsledku bití upadl do bezvědomí nebo mu byly o ruku zhášeny sirky.²⁸¹

V červenci 1981 bylo rovněž rozhodnuto o zařazení Třešňáka do akce Asanace, která ho měla vystupňováním už tak dost aktivního zájmu StB o jeho osobu přimět, aby naplnil úvahy o vystěhování ze země. Na jeho sledování bylo nasazeno šest vozidel,²⁸² informace měli dodávat dva agenti StB. V případě, že byla zjištěna jeho přítomnost v restauračních zařízeních U Regenta, U Tygra nebo ve vinárně U Supů, byl předveden na záchytku. Každý týden měl být volán k výslechu a měl být hospitalizován v psychiatrické léčebně Bohnice, aby se „zkontroloval“ jeho špatný psychický stav, kvůli kterému nenastoupil základní vojenskou službu. Zároveň byly vyslýchány osoby v jeho okolí, především jeho bývalá manželka a milenky.

Pod nátlakem se tak začali chartisté brzy scházet v jiných podnicích a zároveň Třešňák zjišťoval na rakouské ambasádě podrobnosti k možnosti vystěhování. To u něj však mělo být podmíněno složením částky 100 000 korun na výživu jeho dětí, přestože StB věděla, že o vystěhování chce požádat i Karol Sidon, současný partner Třešňákovy bývalé manželky, a tedy se pravděpodobně vystěhuje i ona s dětmi. Jednalo se tak zřejmě jen o další nepříjemnost, protože bylo známo, že Třešňák takovou částku k dispozici nemá a v nejbližší době ani mít nebude.

V říjnu 1981 projevila StB zájem o Třešňákovo zaměstnání u podniku Řempe, kde pracoval jako manipulační dělník ve skladu s koberci. Dle zaměstnanců měl problémy s docházkou a pracovní kázní. Svou absenci i celkový špatný stav omlouval častými výslechy, o kterých mu ale nebyla vydávána potvrzení. Protože mu i přesto byly tyto zameškané směny propláceny, bylo mu v únoru 1982 oznámeno, že je trestně stíhán pro trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. Zároveň byl odposlech zaveden i na telefon v místě Třešňákova pracoviště, protože si odtud měl často vyřizovat soukromé hovory. K 1. prosinci 1981 podal Třešňák výpověď kvůli svému úmyslu opustit republiku. Mezi svými známými poté rozprodával svůj majetek, aby si vydělal na povolení k vystěhování, to mu nakonec bylo urychleně uděleno, i vzhledem k vystěhování jeho dětí s bývalou manželkou.

Vlastimil Třešňák republiku opustil 16. dubna 1982 v 10.10 linkou ČSA OK – 698 Praha – Stockholm. Zároveň pozbyl československé státní občanství. V říjnu 1982 byl proto svazek *Rychta* uložen do archivu ministerstva vnitra.

²⁸¹ Akce Asanace. In: *Tajné akce StB* [televizní dokument]. ČT1 19. 1. 2009.

²⁸² ABS: Spisový svazek č. 1045.

3. 3. 4. VLADIMÍR MERTA – „ŠAFRÁN“

Jméno Vladimíra Mertu se podobně jako to Třešňákovu objevuje ve více svazcích, nejvíce u Jaroslava Hutky a právě Třešňáka, ale hlavně byl k jeho osobě veden osobní svazek pod krycím názvem *Šafrán*²⁸³. Návrh na založení svazku v kategorii „podezřelá osoba“ byl u Mertu podán téhož dne, jako tomu bylo u Vlastimila Třešňáka, tedy 14. června 1966, a rovněž stejnou osobou, nadstrážmistrem Františkem Zitou. I odůvodnění jejich založení jsou prakticky totožná, opět se tu objevuje formulace o vystoupeních plných invektiv a dvojsmyslných narážek proti politice KSČ a socialistickému zřízení státu, která mají negativní vliv na posluchače.

Ze svazku vyplývá, že Vladimír Merta ještě na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let vystupoval na základě řádných smluv pod záštitou Středočeského kulturního střediska, koncerty neměl povolené pouze na území Prahy. O některých koncertech a jejich průběhu byla StB informována, někdy si předem zařídila vstupenky, v některých případech si stejně jako u Hutky zpětně sehnala magnetofonový pásek se záznamem. Obecně se však v hlášeních například v porovnání s Hutkou objevuje koncertů relativně málo.

V roce 1979 nebyla Mertovi povolena turistická cesta do Jugoslávie. Na jaře 1980 využil poslaneckého dne ministra vnitra pro podání žádosti o změnu tohoto stanoviska, ale tím na sebe pouze upozornil. Ke změně nedošlo, naopak dle přání ministra mu byla v dubnu 1980 nabídnuta možnost vystěhování z ČSSR, kterou odmítl. Od té doby zájem StB o jeho osobu zřejmě zesílil.

Merta se neomezoval jen na vlastní koncerty, spolupracoval také na přípravě některých filmů či na režírování divadelních her. V únoru 1981 byla proto zakázána hra *Kartotéka* v divadle Ateliér. Ve hře *Kníže Hanka* v divadle Ateliér Merta přímo vystupoval spolu se Spirituál Kvintetem a uváděl i písně, které nebyly v programu a tedy nebyly schváleny, divadlo proto muselo se Spirituál Kvintetem ukončit spolupráci a později ukončit i uvádění hry, stejně jako u *Kartotéky*. Kromě zákazu v oblasti divadel měla být také rozvázána Mertova rozvázána spolupráce se Středočeským kulturním střediskem, měl se podrobit rekvalifikačním zkouškám, při kterých by mu bylo odebrána umělecká licence, a měla být také omezena jeho práce pro Filmové studium Barrandov.

²⁸³ ABS: StB Praha, svazek a. č. 808320 MV (r. č. 27758, krycí jméno „Šafrán“).

Opatření byla v tomto směru úspěšná. Umělecká kvalifikace byla Mertovi ukončena 15. března 1981, tím mu bylo oficiálně znemožněno veřejně vystupovat za honorář. Na Barrandově se v té době natáčel film *Opera ve vinici* (pracovní název *Mikulecké pole*) podle Mertova scénáře, po zásahu StB však nesmělo jeho jméno být uvedeno v titulcích a z jeho natáčení byl odvolán, oficiálně proto, že filmové studium pro něj už nemělo žádnou práci.

I bez umělecké kvalifikace však Merta vystupoval dále. Každé úterý odpoledne se v Baráčnické rychtě pod hlavičkou Sekce mladé hudby (přímo spadající pod Svaz hudebníků) konaly pořady pro uzavřenou společnost. Podobně Merta vystupoval i ve vysokoškolských klubech, většinou na kolejích. Pořady Sekce mladé hudby byly ale záhy na nějakou dobu zrušeny a Mertova činnost ještě podrobněji monitorována, aby jeho vystupování mohlo být použito pro obvinění z trestného činu nedovoleného podnikání. V souvislosti s tím došlo k převedení svazku z kategorie „signální“, ve které byl od února 1981, do kategorie „osobní svazek“ v říjnu 1981.

Přestože StB rozeslala do krajů upozornění, že Merta už nemá uměleckou kvalifikaci a má mu proto být znemožněno vystupovat, jeho úplné izolace tím nedosáhla. Jednou z možností, jak Mertu nechat zahrát, aniž by musel být nahlášen a schválen, bylo pozvat si jako hosta na vystoupení někoho jiného, takto mu umožňoval vystoupit například Petr Lutka nebo Vladimír Mišík. Zároveň pokračovaly akce pořádané Sekcí mladé hudby, oficiálně škola hry na kytaru, pro jejichž účely Merta také nahrál kazetu lidových písní, která mohla být od Sekce objednána jako další výukový prostředek.

Kromě hlášení o koncertech, která jsou podobná jako u Hutky, měla StB informátora, kterému Merta důvěřoval. Věděla proto o mnoha konaných koncertech předem, a buď je přímo na místě těsně před začátkem zrušila, nebo si pořizovala seznamy organizátorů a některých posluchačů, což už vystupování skutečně výrazně zkomplikovalo. Snad i proto se počátkem roku 1983 Merta rozhodl složit rekvalifikační zkoušky, aby mohl vystupovat pod hlavičkou Pražského kulturního střediska, to ho k nim ale zprvu nechtělo připustit. K tomu došlo až v říjnu 1985, kdy byla navázána vzájemná spolupráce a Merta opět získal uměleckou kvalifikaci. Netrvalo však dlouho a spolupráce byla ukončena, už v červenci 1986, prakticky ihned po Mertově vystoupení na Portě s písní *Praha magická*²⁸⁴, která způsobila pozdvižení svým „závadným“ obsahem – a zároveň tak po krátkém povoleném období opět oficiálně ukončila Mertovo veřejné působení.

²⁸⁴ Viz příloha č. 43.

Dlouhodobě byl Merta zařazen do akce Prevence, která původně vznikla jen pro rok 1978 v souvislosti s desátým výročím srpnové okupace, ale protože byla úspěšná, nebyla zřejmě po dobu trvání režimu nikdy ukončena. V jejím rámci byly monitorovány nepřátelské osoby, především signatáři Charty 77, a byl jim mnoha různými způsoby znepříjemňován život, od vazeb a výslechů až ke kontrolám technického stavu vozidel či občanských průkazů a pokutování při každé nesrovnalosti.²⁸⁵ Objevil se i návrh na zařazení Mertu do akce Asanace, podobně jako tomu bylo u jeho kolegů, ale zůstal nenaplněn.

Protože poté, co byla v létě 1986 Mertovi opět odebrána jeho umělecká licence, nenasbírala StB už žádné materiály k jeho další činnosti, byl svazek *Šafrán* počátkem roku 1987 uložen do archivu ministerstva vnitra. Merta tak zůstal jediným ze zpracované skupiny, který zůstal ve republice až do pádu režimu, StB ho nedohnala k emigraci, a zřejmě se o to, na rozdíl od jiných osob, ani příliš nesnažila, vystačila si se snahou zpěváka umlčet doma.

²⁸⁵ Akce Prevence. In: *Tajné akce StB* [televizní dokument]. ČT1 5. 10. 2009.

ČTVRTÁ KAPITOLA: STÁTNÍ BEZPEČNOST VERSUS KAREL KRYL

4. 1. OSOBA KAREL KRYL

4. 1. 1. VYŠETŘOVACÍ SPIS

Stejně jako předchozí jmenovaní, i Karel Kryl měl „svůj“ spis, vedený pod krycím jménem *Hlasatel*, v kategorii „prověřovaná osoba“, který se zabýval emigrací. Svazek vedený v Brně byl však v dubnu 1979 předán Oblastnímu odboru Praha a zde byl zřejmě později skartován, není už dohledatelný. Skartovány byly i jiné záznamy, ve kterých se Kryl objevuje, mezi nimi například podsvazek r. č. 10081/476 svazku vedeného ke Svobodné Evropě.²⁸⁶ Krylovo jméno se ale objevuje ve svazku agenta vedeného pod krycím jménem *Kopecký*²⁸⁷ a ve větším množství materiálů referujících o tom, že někdo jeho písně pouštěl, hrál nebo kopíroval. Jediným dokumentem přímo Krylovým je dochovaný vyšetřovací spis vedený v důsledku jeho odchodu za hranice.²⁸⁸

Usnesení o zahájení trestního stíhání Karla Kryla pro nedovolené opuštění republiky je datováno až 21. ledna 1975. Protože se Kryl po ukončení svého povoleného čtrnáctidenního výjezdu do západního Německa nevrátil, zdržoval se od 25. září 1969 v cizině bez povolení československých úřadů, což bylo podnětem k jeho stíhání. Okamžitě po zahájení trestního stíhání byl Krylovi přidělen obhájce, JUDr. Zbyněk Kraml.

Rovněž bylo zjištěno, že u Státního notářství v Novém Jičíně je v dané době projednáváno dědictví po Karlu Krylovi st., po kterém by měl dědit i jeho syn. Zároveň s usnesením o zahájení trestního stíhání byla do Nového Jičína odeslána zpráva o zajištění tohoto dědictví, protože „bude zřejmě vysloven i trest vedlejšího propadnutí majetku“. Už o týden později, 28. ledna 1975, skutečně Obvodní prokuratura pro Prahu 5 rozhodla o zajištění Krylova majetku v Československu, kterým bylo právě dědictví po otci.

Kvůli stíhání syna byla 5. února 1975 v Novém Jičíně vyslechnuta Marie Krylová, která však prakticky nic neřekla. Dle jejích slov dostávala do roku 1973 od syna jen pohlednice z různých zemí, až v roce 1973 přišel dopis informující o sňatku s Evou Sedlářovou, následující rok pak ještě čtyři dopisy, některé obsahovaly svatební fotografie.

²⁸⁶ ABS: I. správa SNB, objektový svazek r. č. 10081.

²⁸⁷ ABS: X. správa SNB, svazek a. č. 800278 MV (r. č. 21106, krycí název „Kopecký“, dříve „Historik“).

²⁸⁸ ABS: Vyšetřovací spis a. č. V 23265 MV.

Proto nemohla k jeho pobytu v cizině nic uvést, ani zda požádal o azyl nebo získal německé státní občanství.

Po skončení výslechu Marie Krylové byl ihned vyslechnut i její mladší syn, Jan Kryl. Ten ale vyšetřovateli nesdělil už skutečně vůbec nic, o bratrově životě v Československu prý nic nevěděl, protože se vídali jen málo, a písemný styk po odchodu do zahraničí s ním neudrží, veškeré informace má z korespondence své matky, která byla předmětem předchozího výslechu a tedy nebylo nutné se k ní znova vyjadřovat.

Dne 18. března 1975 byl Krylův obhájce, Zbyněk Kraml, seznámen s obsahem vyšetřovacího spisu. O necelé dva měsíce později, 5. května, byl Kryl v nepřítomnosti pro trestný čin opuštění republiky odsouzen k patnácti měsícům odnětí svobody nepodmíněně²⁸⁹ a k propadnutí majetku. Proti rozsudku se obhájce odvolal s odůvodněním: „Má za to, že uložený trest je příliš přísný a neodpovídající hlediskům která zákon pro ukládání trestu stanoví s ohledem na předchozí řádný život, který obžalovaný před spácháním činu vedl. Poukazuje na to, že přísnost trestu odnětí svobody ještě zvyšuje uložení trest propadnutí majetku, který není odůvodněn motivy jeho jednání. Postoj obžalovaného k republice je naprosto kladný a jeho jednání bylo motivováno jediné tím, že chtěl se uplatnit v oboru, který si velmi oblíbil. Chtěl být zpěvákem a věnovat se poesii, čemuž jeho rodiče nepřáli a proto se rozhodl nevrátit se do ČSSR.“

Odvolání bylo však Městským soudem v Praze 25. června 1975 zamítnuto, protože trestný čin opuštění republiky „nevyžaduje, aby čin byl spáchán z nepřátelství k socialistickému státnímu a společenskému zřízení republiky.“

V říjnu 1975 byl pak tento spis uložen do archivu ministerstva vnitra.

4. 1. 2. ZMÍNKY V JINÝCH SVAZCÍCH

Krylovo jméno se mihlo ve svazku pod krycím názvem *Kopecký*,²⁹⁰ původně *Historik*, který byl veden od dubna 1981 do listopadu 1988. Shromažďuje poznatky dodané kazatelem Církve bratrské PhDr. Miloslavem Košťálem, narozeným roku 1925. Ten byl využíván hlavně pro dobrovolné získávání informací o své církvi a jejích zahraničních

²⁸⁹ Sazba za tento trestný čin se pohybovala od šesti měsíců do pěti let odnětí svobody.

²⁹⁰ ABS: X. správa SNB, svazek a. č. 800278 MV (r. č. 21106, krycí název „Kopecký“, dříve „Historik“).

stycích. Jedinou informací související s Krylem je poznatek z rozhovoru jiného pramene²⁹¹ s Košťálem v březnu 1982. Tehdy se zjistilo, že Košťál pomáhá do Československa dopravovat desky s písněmi na náměty Krylovy básnické sbírky *Slovíčka*, které pak nacvičuje církevní pěvecký sbor z Bratislavy. Vystoupení tohoto sboru, která se konala každý měsíc v ústředním sboru Církve bratrské v Praze, organizoval slovenský kazatel František Ciesar, známý Košťála, o kterého poté StB také projevila zájem. Jinak jsou ale veškeré informace církevního charakteru.

Na Krylovo jméno je možné narazit také v několika objektových svazcích, nejedná se ale o žádné bližší informace, často skutečně jen o zmínění jména. Jedním z těchto případů je objektový svazek *Kulturní zahraniční centra*,²⁹² kde je Kryl uveden v seznamu osob pracujících v československé redakci Rádia Svobodná Evropa. Dalším je objektový svazek *NSR*,²⁹³ kde se Kryl většinou objevuje pouze jako známost někoho jiného, o kom je hlášení vedeno. Podobně je zaznamenáno jeho setkání s dvěma československými emigranty v NSR, kteří však později změnili názor a vrátili se do Československa, Jaromírem Kučerou a Marií Kotlandovou.²⁹⁴ V jednom ze svazků vedených pod jménem *Emigrace*²⁹⁵ je zaznamenáno Krylovo členství v emigrantském klubu K-109 (obdoba K-231) v Mnichově. Bližší zprávy jsou jen tři. Jednou je zaznamenáno, jak krátce před desátým výročím okupace Československa v mnichovské hospodě Kryl československým emigrantům ukazoval své nové písně, které bude k výročí vysílat. StB se dozvěděla i o účasti Karla Kryla na koncertě Jaroslava Hutky v Mnichově v březnu 1989, na kterém se rovněž prodávaly videokazety s nahrávkami obou zpěváků a probíhala sbírka na politické vězně v ČSSR. Z téhož roku pochází i zpráva o setkání katolické mládeže v Rohru v květnu 1989, které měl Kryl spoluorganizovat. Jako zpěvák se ho zúčastnil pravidelně prakticky po celou dobu své emigrace, někdy se tu objevil i Charlie Soukup, Dagmar Voňková nebo Jaroslav Hutka. Setkání v Rohru byla setkáními emigrantů, na kterých se probírala politická situace v ČSSR, například v tomto konkrétním roce byly promítány videozáznamy z demonstrací

²⁹¹ Tento pramen je sice veden pod krycím jménem *Mirek*, stejně jako Jaromír Nohavica, ten byl ale StB evidován až od roku 1986 a tyto informace jsou už z roku 1982, nejedná se tedy o stejnou osobu.

²⁹² ABS: Objektový svazek r. č. 11257 ÚL.

²⁹³ ABS: Objektový svazek r. č. 11529 Br.

²⁹⁴ ABS: Objektový svazek r. č. 7332 HK.

²⁹⁵ ABS: Objektový svazek r. č. 38452 Br.

v Československu, jak z let 1968 a 1969, tak pozdější. O setkání v Rohru v roce 1984 informuje zpráva v objektovém svazku *Taunus*.²⁹⁶

Zajímavé je uvedení známosti s Karlem Krylem jako důvod, aby u československého emigranta Bedřicha Taussiga nedošlo v roce 1975 k legalizaci jeho pobytu v zahraničí. V NSR zůstal bez vědomí československých úřadů, ale získal zde na základě německé národnosti německé státní občanství, proto zpětně podal žádost o vystěhování.²⁹⁷

Rozhodně nejzajímavější informace se objevuje v objektovém svazku *Emigrace*,²⁹⁸ vedeném StB v Kroměříži. Ze zprávy o činnosti za rok 1976 částečně vyplývá, co obsahoval nedochovaný svazek *Hlasatel*. Kvůli spolupráci StB v jeho rámci pramen skrytý pod jménem *Urban* obnovil v roce 1976 s Krylem písemný styk, z čehož je patrné, že se zřejmě jednalo o jeho známého už z dřívějších, a měl dokonce vycestovat do Mnichova. Z tohoto výjezdu však nakonec sešlo, protože Kryl na tu dobu chystal turné, pramen si tuto informaci ověřil i u jeho matky, Marie Krylové. S ní i s Krylem zůstal v kontaktu i během roku 1977. Poté byl ale svazek *Hlasatel* předán StB v Kroměříži k rozpracování do Prahy, konkrétně se tak stalo 20. dubna 1979. Tím zprávy o něm končí.

Další informace byly rovněž k nalezení v objektových svazcích, byly však skartovány a svědectví o nich vydává například jen zachovaná poznámka v seznamu osob procházejících svazkem, jako tomu je u svazku *Ochrana mládeže*, založeném v červenci 1977.²⁹⁹

4. 2. TVORBA KARLA KRYLA

Protože StB nemohla vůči Krylovi zakročit přímo, snažila se alespoň zamezit jeho vlivu na mládež potíráním jeho tvorby. Nejen hraní jeho písní, ale především kopírování a distribuování desek mohlo při odhalení „viníkov“ způsobit značné problémy. O několika těchto případech se v archivech zachovaly doklady, které jsou níže zaznamenány.

Nejstarším záznamem, krátce po Krylově emigraci, je informace, že v lednu 1970 přinesl syn příslušníka VB Vlastimila Šlechty z okresu Semily domů desku *Bratříčku, zavírej vrátka*. Protože tisková příloha této desky byla „plná invectiv a jinotajů“, Šlechta ji synovi

²⁹⁶ ABS: Objektový svazek r. č. 1884 MV.

²⁹⁷ ABS: Objektový svazek r. č. 1766 MV.

²⁹⁸ ABS: Objektový svazek r. č. 317 Br.

²⁹⁹ ABS: Objektový svazek r. č. 1942 MV.

okamžitě zabavil a byla poslána na prozkoumání StB do Hradce Králové. Nebylo totiž jisté, „zda by nebylo vhodné na tento materiál upozornit příslušné orgány.“³⁰⁰

Někdy se ale jedná skutečně jen o náznak toho, co nám samotné dokumenty už nepotvrdí. V informaci z června 1977 se tak například mluví o Václavu Řeháčkovi z Písku, který byl nedávno propuštěn z výkonu trestu a tvrdí, že byl trestán pouze proto, že v restauraci U Sulana v Písku pouštěl písně Karla Kryla.³⁰¹

Právě pouštěním Krylových písní se zabývá i záznam z března 1975. Tuto zprávu, dodanou prověřeným pramenem z vlastní iniciativy, proto reprodukuji celou: „Navštěvuji osamocenou restauraci „U Smetáka“, která je umístěna v rekreačním okolí města Písku a využívána k ubytování našich občanů i VC. Často se zde schází písecká mládež a poslouchá reprodukovanou hudbu. V neděli dne 23. 3. 1975 jsem byl v restauraci mezi 15 až 16 hodinou. V této době byly vysílány z reproduktorů nepřátelské politické písně emigranta Karla Kryla. Tyto byly nahrány v roce 1968 na dlouhohrající desku pod názvem „Bratříčku zavírej vrátka“. Hudba je vysílána zaměstnanci restaurace /vedoucí Josef Keclík/, kteří takto záporně ideologicky působí na návštěvníky.“³⁰²

V srpnu 1976 bylo zahájeno vyšetřování Richarda Rýznara z Pardubic pro trestný čin pobuřování, kterého se dopustil tím, že „11. května 1976 v zahradní restauraci v Pardubicích Na Spravedlnosti z magnetofonového pásku přehrával písně Karla Kryla z roku 1968, což vyvolalo rozhořčení u přítomných v restauraci.“ Pro účely vyšetřování byl vyhotoven přepis magnetofonového pásku a byly vyslýchány další osoby, aby jednak potvrdily přehrávání písní v daný den a zároveň vypověděly, zda se tak nedělo opakovaně.³⁰³

V říjnu 1979 byla rozpracovávána „závadová skupina mládeže v Soběslavi“, přičemž se zjistilo, že Jiří Novák, který k ní patří, byl v roce 1977v Jugoslávii v kempu Stary Grad. V tomto kempu se nacházela vinárna, ve které se scházeli osoby z Československa a zpívali zde písně Karla Kryla.³⁰⁴

V květnu 1983 položil někdo na československý kamion zaparkovaný v Regensburgu krabici s osmi magnetofonovými kazetami. Řidič při přehrávání zjistil, že

³⁰⁰ ABS: Objektový svazek r. č. 7507 HK.

³⁰¹ ABS: Objektový svazek r. č. 361 ČB.

³⁰² ABS: Objektový svazek r. č. 357 ČB.

³⁰³ ABS: Objektový svazek r. č. 9755 HK.

³⁰⁴ ABS: Objektový svazek r. č. 370 ČB.

jedna kazeta obsahuje „nahrávky protistátních písní“. Po předání na StB v Havlíčkově Brodě bylo zjištěno, že jedna kazeta skutečně obsahuje písně Karla Kryla.³⁰⁵

V jednom spise se rovněž zachoval prakticky ukázkový popis závadného chování mládeže: „V partě jsme požívali alkoholické nápoje, hráli na kytaru, zpívali písně všeho druhu včetně zpěváka Karla Kryla. (...) K osobě Seidler uvádím že jmenovaný často chodil pod most za partou, kde propagoval fašismus a to tím, že všechny členy party při svém příchodu zdravil pozdravem Heil Hitler a při pozdravu zvedal pravou ruku.“³⁰⁶ Od folku k fašismu zřejmě v očích StB nebylo daleko.

K tomuto propojení totiž nedošlo pouze v jediném případě, objevuje se i v materiálech z ledna 1987 popisujících situaci na výběrovém gymnáziu v Javoříčku: „Ke studentu Jiřímu Fojtíkovi – nar. 30. 5. 1966, bytem Kralovice 680, bylo zjištěno, že mezi výběrovými studenty propaguje fašismus rozšiřuje negativní nahrávky Karla Kryla a mívá nemístné narážky na sovětskou lektorku.“ Jiří Fojtík byl dále rozpracováván, nakonec byl potrestán udělením výstrahy a vyřazením z dalšího studia. Rovněž bylo všem studentům zakázáno vozit si na domov mládeže patřící ke gymnáziu magnetofony a magnetofonové pásky. Kromě Kryla se totiž poslouchala i jiná nepovolená hudba a navíc i vysílání „štvavých rozhlasových vysílačů“.³⁰⁷

V červenci 1987 je v materiálech Jiří Nepelch, zařazený do problematiky „Volná mládež“, definován tím, že má zájem o nahrávky nepovolených hudebních skupin a zpěváků, zejména o nahrávky Karla Kryla. Proto „jmenovanému bude v budoucnosti věnována operativním pracovníkem v této problematice zvýšená operativní pozornost“.³⁰⁸

Zajímavé je, že na Krylovo jméno lze několikrát narazit i ve svazku *Mládež*, týkajícím se především „hnutí punk-rock“ v severních Čechách v druhé polovině 80. let. Jeho nahrávky, spolu s Hutkovými a Třešňákovými, byly například zabaveny u stíhaných osob při domovních prohlídkách, bylo zaznamenáno rozšiřování jeho textů. Jeho tvorba byla zřejmě mezi těmito mladými lidmi obecně známá, jak ukazuje například následující záznam: „Operativní cestou bylo zjištěno, že v restauraci „U Šebestů“ v Lomu, okres Most, se pravidelně schází skupina 20 – 25 osob, přívrženců hnutí „punk-rock“. V prostředí těchto osob kolují texty písní Karla Kryla, které jsou různě projednávány.“ V roce 1987 se šířila

³⁰⁵ ABS: Objektový svazek r. č. 537 HK.

³⁰⁶ ABS: Objektový svazek r. č. 1269 MV.

³⁰⁷ ABS: Objektový svazek r. č. 13475 HK.

³⁰⁸ ABS: Objektový svazek r. č. 1666 MV.

videokazeta se záznamem setkání u Charlieho Soukupa, na které se kromě Kryla objevuje například i Pavel Landovský a Svatopluk Karásek. O kazetu byl velký zájem a byla veřejně promítána, proto byla StB získána a tento případ byl dále rozpracováván.³⁰⁹

Tento chronologický seznam záznamů, ve kterých se objevilo Krylovo, je však vším, co mohou archivy nabídnout. Jak už bylo předestřeno dříve, další stopy byly velice pečlivě dohledány a skartovány.

4. 3. KAUZA JAROMÍR NOHAVICA

„Nohavica udával Kryla.“ Zpráva, která na jaře 2006 prakticky zahltila česká média, vyvolala množství rozporuplných reakcí a mimo jiné i debatu o tom, zda se lze na dochované archivní materiály plně spolehnout. Hon na písničkáře, který tato informace spustila a je do značné míry symbolizován Hutkovou písní *Udavač z Těšína*³¹⁰, nakonec Nohavicu dovedl k rozhodnutí se ke své spolupráci s StB už více nevyjadřovat. Je tedy možné pouze proti sobě postavit několik listů, které se dochovaly v Archivu bezpečnostních složek, a Nohavicovy výroky z doby, kdy ještě něco říci chtěl.

Vše, co se v archivu z Nohavicova spisu vedeného pod krycím jménem *Mirek* zachovalo, je šestistránkový dokument, sepsaný kapitánem Liberdou 21. srpna 1989. Na základě setkání s Nohavicou 15. srpna 1989 v záznamu vlastními slovy reprodukuje Nohavicův pobyt ve Vídni, který byl popsán dříve.³¹¹ Samotný záznam³¹² sděluje, že Nohavica ve dnech 30. 7. – 2. 8. 1989 pobýval ve Vídni, kam byl pozván Krajským spolkem. Na cestě ho doprovázel jeho kolega Josef Streichl, který byl rovněž veden jako spolupracovník StB pod krycím jménem *Španěl*. Zpráva mluví o setkání s více emigranty – Janem Brabencem, který za Krajský spolek celý výjezd organizoval, Tomášem Halešem, akademickým malířem a signatářem Charty 77, Jaroslavem Neduhou, pražským písničkářem, Jaroslavem Mirkem, architektem a bývalým Nohavicovým spolužákem z Ostravy, a literátem Pavlem Kohoutem. Neduha, Haleš i Mirek jsou v podstatě pouze zmíněni, u Brabence je zaznamenáno, že on i manželka se živí uměleckou činností, žijí na dobré úrovni a mají kontakty jak na rakouské ministerstvo zahraničí, tak na československé velvyslanectví.

³⁰⁹ ABS: Objektový svazek r. č. 1926 MV.

³¹⁰ Viz příloha č. 57.

³¹¹ Viz kapitola Karel Kryl v exilu, podkapitola Životopis, oddíl Dopředu jít s tou karavanou mraků...

³¹² ABS: StB Ostrava, svazek a. č. 1023358 MV (r. č. 29320, krycí název „Mirek“).

Brabenec v době Nohavicova pobytu instaloval své práce na výstavě v penziónu pro přestárlé osoby, které měly být převážně českého původu, poblíž Lince. Pavel Kohout dle zprávy v dané době připravoval knihu o osudech československých občanů žijících v Rakousku a dalších západních zemích a žil v přepychově zařízeném bytě. Mluví se také o hospodě „Nachtazyl“, vedené emigrantem Jářim Chlumem, signatářem Charty 77, která byla zřejmě místem setkávání československých emigrantů ve Vídni.

S Krylem se potkali hned první večer, který poté společně s ostatními strávili v Nachtazylu. Kryla doprovázela jeho spolupracovnice ze Svobodné Evropy jménem Eva, která měla emigrovat z Československa asi před pěti lety. V rozhovoru si měl Kryl postěžovat na nepřátelství ve Svobodné Evropě, která je ovládána emigranty z let 1948 a 1968. Přimo o Krylovi se v záznamu píše, že pracuje jako kulturní a sportovní redaktor daného rádia, nikdy nepřijal německé státní občanství a zřejmě na tom není finančně dobře, protože nevlastní automobil³¹³ a jeho byt v Mnichově je skromně zařízen. Zajímal se o charakteristiku různých písničkářů, například Dobeše, Nose, Jahelky a Merty, protože mu tyto informace zřejmě chyběly. V záznamu je charakterizován i on sám: „V průběhu pramenova setkání s jmenovaným pramen zjistil, že se jedná o bázlivého člověka, který si své komplexy /je malý drobný/ kompenzuje různými výpady, avšak při odporu se ihned ztáhne.“ Na Nohavicově koncertě potom zazpíval i své písně a na závěr setkání navrhl uspořádání písničkářského festivalu ve Vídni, na kterém by vystoupili jak lidé z domova, tak z exilu.

Z faktického hlediska jsou toto všechny informace, které se v záznamu nachází. Není možné určit, které z nich mohly být pro StB užitečné, ani které už možná měla, vzhledem k tomu, že další materiály se nedochovaly. Přínosnost dané výpovědi tak nelze s jistotou určit, nemůžeme ji ani smést ze stolu jako bezvýznamnou, ani v ní spatřovat klíčový dokument. Zajímavé však je, že Nohavicův výjezd je v záznamu nazýván „služební cestou“ a rovněž v místě formuláře, kde je zaznamenáno, zda spolupracovník zprávu získal po úkolování, z vlastní iniciativy či náhodně, je zaškrtnuta právě první možnost. Z toho vyplývá, že Nohavica byl už do Vídne poslán s tím, aby o cestě později referoval. Mohl to být jeden z důvodů, proč on i Josef Streichl tak snadno svolili k přenosu koncertu Svobodnou Evropou. Tušili, že tento „prohřešek“ jim nejspíš bude odpuštěn jako součást jejich pracovního pobytu.

³¹³ Vlastnictví automobilu bylo pro StB zřejmě jasným ukazatelem finanční situace určitého člověka, pokud se o ni zajímali, zpráva o tom, zda osobní automobil vlastní nebo nevlastní, nesměla chybět. To, že například Kryl nikdy nevlastnil řidičský průkaz, a proto by mu auto bylo k ničemu, nebylo důležité.

Především s tímto však zpěvák polemizuje a trvá na tom, že byl kontaktován až po návratu do Československa. Jak již bylo řečeno, po krátkém období otevřenosti se Nohavica rozhodl už se více k situaci nevyjadřovat. Cituji tedy jeho vlastní slova, uvedená na jeho webových stránkách, kterými v podstatě tuto kapitolu svého života uzavřel: „Musím samozřejmě podotknout, že už v polovině srpna, po návratu, si mne zavolali, jak to občas dělávali, pracovníci z karvinského STB na pohovor. Odmítnout je jsem se pokusil pod různými záminkami několikrát, ale když mi naznačili, že se na některé věci, mohou zeptat i někoho jiného, raději jsem na jejich schůzky chodil, abych ty své před všemocným obávaným molochem ochránil. Co jim řeknu, to jim řeknu a nic důležitého ze mne stejně nevytáhnou. (...) Co tady dnes někomu vysvětlovat, co jsem řekl, co jsem neřekl, na co jsem odpověděl a co smlčel, jak jsem nebyl úkolován, natož služebně vyslán. Co se tady zaklínat, že bych některé věty v životě nevypustil z úst, co popisovat, jak nemám tušení, kde a kdy ten záznam vznikl. Co tady vysvětlovat nad papíry sepsanými oním kapitánem kdoví kdy pak v poklidu jeho kanceláře, už beze mne, bez mého podpisu, papíry, které se objevují jako na zavanou z propadliště dějin. Jednou, před lety jsem buď jak buď s tím člověkem seděl u jednoho stolu a basta - dobře mi tak – a tomuhle všemu, co tu teď povídám, lidé buď uvěří anebo neuvěří. Je to jako s tou pravdou, co lež u ní přenocovala. (...) Báł jsem se v 80. letech odmítat pozvání k pohovoru s kapitánem STB, hrozilo mnohé vyslovené i nevyslovené. Obdivuji hluboce ty, kdož se té hrozby nezalekli.. Dnes už se nebojím. Hrozí jen pošťkávání chatujících čtenářů, reportáže televizí skrytou kamerou zpoza plotu, komolení mého jména v novinách a hanlivé písně. K žádnému pohovoru, páni novináři, už s vámi nepůjdu. Až k tomu poslednímu, s ním. A ten nemine nikoho z nás.“³¹⁴

Bylo by možné citovat z Nohavicových písňových textů, hledat v nich pasáže, které o spolupráci mluví, analyzovat, za jakých podmínek s ní souhlasil. Pro účely této práce je to však zbytečné. Epilogem celé situace bylo setkání Jaromíra Nohavici s Karlem Krylem v Praze, při kterém Nohavica Krylovi zahrál píseň, kterou pro něj už dříve napsal, *Bud' vítán*.

*Bud' vítán zase mezi svými
mé klíče teď jsou i klíči tvými
nad horami poštolka lítá
stmívalo se a už svítá
bud' vítán bud' vítán bud' vítán*

³¹⁴ NOHAVICA, Jaromír. Bud' vítán (1989). In: *Jaromír Nohavica* [online]. [cit. 2014-07-27]. Dostupné z: http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/archiv/bud_vitan/bud_vitan.htm

*Na barokní radniční věži
pomalu hodiny jdou
přes náměstí trafikantka běží
s novinami nad hlavou
ve výloze prodejny knih
malý Bobeš má spoustu pih
a u kašny stojí dva husaři na koních*

*Maruška Králová je živa a zdráva
a čtyři kluky má
děda Hříbek stále ještě postonává
jestli tě to zajímá
z gymnázia udělali soud
do sokolovny zavedli proud
a jinak nemohl jsem na tebe
kamaráde zapomenout*

*Bud' vítán zase mezi svými
mé klíče teď jsou i klíči tvými
nad horami poštolka lítá
stmívalo se a už svítá
bud' vítán bud' vítán bud' vítán*

*Sundej si kabát
máš ho urousaný Badenským jezerem
na tvou počest zapíchl jsem prase
a tak ho spolu sežerem
vína jsem nakoupil habaděj
dělej co chceš mlč anebo vyváděj
v nejhorším případě se zase spolu poperem*

*Psal jsem si každým rokem
na zárubeň jeden vryp
všechno to šlo jaksi bokem
já však doufal že bude líp
na prdel by zasloužili hned
ti co nám takhle popatlali svět
ale nejdůležitější stejně je že ses vrátil zpět
Bud' vítán bud' vítán zase mezi svými*

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo na příkladu jedné konkrétní osoby ukázat, jak mohl vypadat přístup Státní bezpečnosti k folkové scéně, jakožto specifické skupině intelektuální opozice.

Karel Kryl byl zvolen jako specifický příklad českého písničkáře. Liší se tím, že jako první z celé folkové scény odešel do exilu. Nikdy tak nezažil výsledky, osmačtyřicetihodinové vazby ani na místě zrušený koncert jako většina jeho ostatních kolegů. Ještě před odchodem do zahraničí se ho činnost Státní bezpečnosti dotkla pouze několika zrušenými spolupracemi a likvidací části nákladu jeho desky, v praxi tak bylo zakročeno pouze proti jeho dílu, nikoliv jemu osobně. Tím je vlastně obecně charakterizován přístup Státní bezpečnosti ke Krylovi, protože i po dobu jeho exilu byla jeho tvorba jediné, co mohlo být nějakým způsobem postihováno. Od dalších písničkářů se ale Kryl odlišuje i tím, že v důsledku časného odchodu do zahraničí mohl svobodně tvořit a vydávat desky, které byly poté pašovány do Československa. Přes to, že osobní kontakt s publikem (kromě návštěv krajanů) obě strany postrádaly, Krylovy písně se šířily mnohdy úspěšněji, než tomu bylo u jeho kolegů, kteří v zemi zůstali déle. Představuje proto typ písničkáře, který se s danou situací vyrovnal zřejmě nejlépe. Ukazuje cestu, kterou bylo možné se ubírat, dokázat aktivně ovlivňovat poměry ve své vlasti a v řadách publika, v tomto konkrétním případě kromě vlastní tvorby i mnohaletou prací pro Rádio Svobodná Evropa, byť se tak dělo za cenu osobní oběti, a sice ztráty vlasti a rodiny.

Přístup Státní bezpečnosti přímo ke Karlu Krylovi bohužel nelze z dostupných materiálů plně rekonstruovat. Kromě hlavního svazku, který byl k jeho osobě veden, byly v archivech skartovány i zmínky o této osobě obsažené v materiálech jiných. Dělo se tak zřejmě zcela cíleně, protože například v seznamu osob, které svazkem procházejí, je několikrát Krylovo jméno jediné, které je přeškrtnuté a je u něj uvedeno datum skartace spadající do prosince 1989. Zlikvidovány byly i informace o Krylovi obsažené v jednom z podsvazků svazku vedeného k Rádiu Svobodná Evropa, jehož velká část jinak zůstala zachována.

Studium vybraného vzorku archivních materiálů ukázalo, že v podstatě není možné mluvit o přístupu Státní bezpečnosti k folkové scéně jako o určitém obecném neměnném fenoménu. Shodné často byly formulace odsuzující texty těchto autorů, shodný byl i strach, že ovlivňují a svádějí na scestí socialistickou mládež. To je ale prakticky jediné, co mají společné. Některé motivy se sice objevují často, například odebrání umělecké kvalifikace,

rušené koncerty, obvinění z nedovoleného podnikání a podobně, ale nelze říci, že by byly používány vždy. Státní bezpečnost k folkařům přistupovala značně individuálně. Neexistovala ani určitá speciální pracovní skupina, která by se věnovala výlučně folkové scéně, a která by pak zřejmě postupovala uceleněji.

Jak se ukázalo na spisu Jaroslava Hutky, bylo složité, ne-li zcela nemožné, písničkáře odsoudit přímo za jeho tvorbu. Ve chvíli, kdy proti některému chtěla Státní bezpečnost zakročit, musela hledat zástupné důvody. Často se objevovalo nedovolené podnikání, v důsledku předchozího odebrání umělecké kvalifikace, které vedlo k zákazu veřejně vystupovat za honorář, ale i příživnictví či Třešňákovo rozkrádání socialistického majetku. Mnohé se skrylo rovněž pod trestný čin výtržnictví, na jehož základě byla například odsouzena skupina The Plastic People of the Universe a s ní i folkový zpěvák a evangelický kněz Svatopluk Karásek.

Zajímavé je zjištění, že pro Státní bezpečnost zřejmě samotné „folkaření“ nebylo takovým prohřeškem, za který by mohlo být považováno. Nebylo schvalováno a byla snaha ho omezit, to samozřejmě; brzy ale vyvstal mnohem větší problém, kterým byla Charta 77. Styky s jejími signatáři byly pro Státní bezpečnost zajímavější než folkové koncerty, od chvíle podpisu tohoto dokumentu se její vztah k novému signatáři značně přiosťlil. Z písničkářů zpracovaných v této práci byl nejčastěji ve vazbě a též zažil nejhorší výsledky Vlastimil Třešňák – a byl to také právě on, kdo z nich s chartisty nejvíce spolupracoval, dokonce vedl její edici *Brak* a měl doma chartistické tiskoviny. Bylo známé i jeho napojení na Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. I Kryl se v materiálech Státní bezpečnosti častěji objevuje jako redaktor Svobodné Evropy než jako písničkář. Až tato politizace protestu daného člověka v očích Státní bezpečnosti skutečně zdiskreditovala a vedla většinou ke snaze zcela zamezit jeho veřejnému působení nebo ho donutit k opuštění republiky. Vladimír Merta, který se s chartisty příliš nestýkal, tak mohl v 80. letech dokonce opět získat, byť jen nakrátko, uměleckou kvalifikaci, a je také jediným ze všech v této práci zpracovaných, který zůstal v Československu až do pádu režimu.

Rovněž je důležité si uvědomit, že představa o vševědoucí a všemohoucí Státní bezpečnosti je minimálně v daném případě pouhým mýtem. V materiálech se sice objevují hlášení o koncertech, ale pouze o jejich zlomku. V některých případech mohl být i získán magnetofonový pásek se záznamem vystoupení, ale nebylo možné na jeho základě nikoho odsoudit. Byly sice rušeny koncerty, uzavírány prostory, ve kterých se konaly, a vyslýchání jejich pořadatelé, ale to nezamezilo rychlému zorganizování náhradního vystoupení na místě

jiném. Do jednotlivých krajů byla rozesílána upozornění, že někteří interpreti jsou nevhodní a má být zabraňováno v pořádání jejich koncertů, tato upozornění se však opakují, protože se na ně evidentně dostatečně nedbalo. Ani nutné schvalování programů nepomohlo, protože bylo možné nechat nežádoucího autora vystoupit jako hosta na koncertě jiného interpreta, většinou rovněž někoho z folkové scény, který ale v dané době nebyl tolik kontrolován.

Český folk byl se jeví jako prostředí nesmírně přizpůsobivé a vynalézavé. Naučil se hledat cesty k trvalému veřejnému působení na hranici legality, úspěšně si hrát se Státní bezpečností na schovávanou. Zatímco ta odposlouchávala a sledovala chartisty, kteří byli jejím hlavním nepřítelem, „písničkářský bacil“ jí za zády dál bujel, až se z něj v 80. letech stala nevléčitelná epidemie, která nejprve přitáhla tisíce lidí do Wrocławu a poté i na sérii koncertů provázejících samotný pád režimu. Bylo to přesně tak, jak zpívá Kryl ve stejnojmenné písni, „Vasil s Gustavem před pohřebním ústavem / unaveně zafuní – bacil byl imunní“.

ZDROJE

Prameny

- Archiv bezpečnostních složek (ABS), Praha
 - ABS: X. správa SNB, svazek a. č. 668475 MV (r. č. 12848, krycí název „Palka“).
 - ABS: X. správa SNB, svazek a. č. 821753 MV (r. č. 27197, krycí název „Deska“).
 - ABS: X. správa SNB, svazek a. č. 800278 MV (r. č. 21106, krycí název „Kopecký“, dříve „Historik“).
 - ABS: StB Praha, svazek a. č. 677997 MV (r. č. 26272, krycí název „Zpěvák“).
 - ABS: StB Praha, svazek a. č. 722764 MV (r. č. 27757, krycí název „Rychta“).
 - ABS: StB Praha, svazek a. č. 808320 MV (r. č. 27758, krycí jméno „Šafrán“).
 - ABS: StB Ostrava, svazek a. č. 1023358 MV (r. č. 29320, krycí název „Mírek“).
 - ABS: Vyšetřovací spis a. č. V 5174 HK.
 - ABS: Vyšetřovací spis a. č. V 23265 MV.
 - ABS: Spisový svazek č. 1045.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 11257 ÚL.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 11529 Br.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 7332 HK.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 38452 Br.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 1884 MV.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 1766 MV.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 317 Br.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 1942 MV.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 7507 HK.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 361 ČB.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 357 ČB.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 9755 HK.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 370 ČB.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 537 HK.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 1269 MV.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 13475 HK.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 1666 MV.
 - ABS: Objektový svazek r. č. 1926 MV.

Dílo Karla Kryla

- KRYL, Karel. *Básně*. 1. vyd. Praha: Torst, 2004.
- KRYL, Karel. *Krylogie: autorské pořady, vysílané v letech 1975-1989 rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1994.
- KRYL, Karel. *Rozhovory*. 1. vyd. Praha: Torst, 2006.
- KRYL, Karel. *Texty písní*. 1. vyd. Praha: Torst 1998.

- KRYL, Karel. *Země Lhostejnost*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2012.

Monografie

- ČERMÁK, Miloš a Karel KRYL. *Půlkacíř: Rozhovor Miloše Čermáka s Karlem Krylem*. 2., doplněné vyd. Praha: Academia, 1994.
- JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému: Příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010.
- KLIMT, Vojtěch. *Akorát že mi zabili tátu: Příběh Karla Kryla*. 2. vyd., opr. a dopl. Praha: Galén, 2007.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Děkuji za bolest... Náboženské prvky v české folkové hudbě 60.-80. let*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- SEDLÁČEK, Karel. *Volá Svobodná Evropa*. Praha: Archa 90, 1993.
- TOMEK, Prokop. *Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa. "Objekt ALFA"*. Vyd. 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006.
- VLASÁK, Vladimír. *Folkaři: Báječní muži s kytarou, kteří psali dějiny*. Řitka: Daranus, 2008.

Studie a články:

- BLAŽEK, Petr. Dohodnutá opatření: Vratislavský festival v dokumentech tajné policie. In: *Babylon: Studentský list pro seniory*. 2009, č. 2.
- ČERMÁK, Miloš. Půlkacíř zavřel vrátka: Pomník Karla Kryla už zase stojí. In: *Reflex*. 1994, č. 14.
- FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Věděl jsem, že je důležité fotografovat: Unikátní fotografie Josefa Koudelky ze srpna 1968. In: *Dějiny a současnost*. 2008, č. 6.
- KRYL, Karel. Čeští knihtiskaři novojičtí. In: *Čtení o Novém Jičíně: Soubor statí a vzpomínek k oslavám 650 let Nového Jičína vydal r. 1963 Městský národní výbor v Novém Jičíně*. Nový Jičín: Městský národní výbor, 1963.
- MOCEK, Michal. K dějinám tiskařských firem "Kryl a Scotti" a "Karel Kryl" (1909-1950). In: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. Nový Jičín: Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně, 1992.
- NEŠPOR, Zdeněk. *Česká folková hudba 60. - 80. let 20. století v pohledu sociologie náboženství*. In: Hutka.cz [online, citováno 19. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.hutka.cz/new/html/socio.htm>.
- NOHAVICA, Jaromír. Bud' vítán (1989). In: *Jaromír Nohavica* [online, citováno 27. 7. 2014]. Dostupné z: http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/archiv/bud_vitan/bud_vitan.htm.
- SCHWARZ, Karel. *Český protest-song*. In: Hutka.cz [online, citováno 19. 1. 2013]. Dostupné z <http://www.hutka.cz/new/html/sesit02.html>.
- ŽÁČEK, Pavel a KOUTSKÁ, Ivana. Rádio Free Europe očima Státní bezpečnosti: Fotografie v objektovém svazku komunistické rozvědky. In: *Paměť a dějiny: Revue pro studium totalitních režimů*. 2011, č. 1.

Televizní dokumenty:

- Akce Asanace. In: *Tajné akce StB* [televizní dokument]. ČT1 19. 1. 2009.
- Akce Prevence. In: *Tajné akce StB* [televizní dokument]. ČT1 5. 10. 2009.

SEZNAM PŘÍLOH

1. Alibi v A moll
2. Bakterie
3. Balada Manoně
4. Balada o jazycích klevetníků (F. Villon)
5. Balada o tlusté Margot (F. Villon)
6. Bílá Hora
7. Bivoj
8. Bludný Holanďan
9. Bratři
10. Bratříčku, zavírej vrátka
11. Bridge
12. Buffalo Bill
13. Děkuji
14. Demokracie
15. Důchodce
16. Gulášová políčka
17. Hlas
18. Holáryjó
19. Idyla
20. Jidáš
21. Kain IX.
22. Karavana mraků
23. Kateřina
24. Král a klaun
25. Lásko!
26. Ledvinové kamínky
27. Martina
28. Morituri te salutant
29. Nechej ho spát
30. Od Čadce k Dunaju
31. Ocelárna
32. Ostrov pokladů
33. Pasážová revolta
34. Pieta
35. Písničkářský bacil
36. Píseň pro Blbouna nejapného
37. Píseň z neznámého vojína
38. Pochod gustapa
39. Pochyby
40. Podběly
41. Podivná ruleta

42. Potkal jsem svou tchýni
43. Praha magická (V. Merta)
44. Pták Noh
45. Pušky a děla
46. Rakovina
47. Ruka je most
48. Salome
49. Sametové jaro
50. Samohlásky (J. A. Rimbaud)
51. Slečna Periferie
52. Smečka
53. Spáček v úvalu (J. A. Rimbaud)
54. Synonymická
55. Timur a jeho parta
56. Tráva
57. Udavač z Těšína (J. Hutka)
58. Vánoční
59. Varhany v Olivě
60. Za vozem
61. Zapření Petrovo
62. Zkouška dospělosti
63. Znamení doby
64. Zpívání pro Miss Blanche
65. Žalm 71.
66. Žalm 120.